

Saulius
Tomas
Kondrotas

Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą

PIRMA DALIS

I

Gyvenimas panašus į rūmą, turintį begalę erdvių kambarių ir ankštų kamarėlių, aibę paprastų ir slaptų koridorių, girgždančių laiptų, troškių užkaborių, drėgnų pripelijusių rūsių ir voratinkliais apžėlusių palėpių. Vienos ertmės gyvenamos, kitos — jau apleistos, ištuštėjusios, negyvos, nuplėšytais sienų išmušalais nelyginant barbarų aukos kūnas su karančiais odos skivytais. Visur — kažkokie šešėliai, kažkokie šmėsčiojantys pavidalai, kurių akis negali pagaut, sustabdyt, užfiksuot. Jie tirpsta, nyksta vos žvilgsnis juos kliudo. Iš visur sklinda tylus juokas ir atodūsiai, kvailas kikenimas, užslopinta rauda ir šnabždesiai, kurių prasmės neįmanoma suvokt, nes ausis neskiria pavienių garsų atskirų žodžių, tik vientisą šnarėjimą, tarsi už lango monotoniškai purkštų smulkus įkyrus lietus. Vyrų, moterų, vaikų šešėliai senių ir jaunuolių pavidalai, šunų, kačių, ožkų, pelių ir šikšnosparnių siluetai plevena pustamsiuose kambariuose. Galima įsivaizduoti, kaip jūs peržengiat horizontą ir atsiduriat praeity (lyg tos šulinių dugne radusios laimę našlaitės), einat ir einat, klaidžiojat painiais labirintais dieną, mėnesį, metus, sutikdami šešėlius, kurie smelkiasi jums pro pirštus, kai pabandot juos sučiupt, išžiūrėt, atpažint, pasiklaust kelio (pirmyn arba atgal). Jūs sukat ir sukat ratus, kilpojat, blaškotės iš kambario į kambarį. Didelės skaisčios salės koridorių gale jums teikia vilties, kad tuoj išeisit į šviesą (tikraja, metafizine prasme), kad tenai laukia vientisas ir nuoseklus jūsų kelionės paaiškinimas ar bent jau šių begalinių rūmų *planas* (koks pergamento ritinys, akmeninėse grindyse įrėžti ženklai, šachmatų lenta, gaidų sąsiuvinis ar kitkas), bet viltasi tuščiai (jūs tarsi sapne arba slaptam pitagorietiškam labirinte), paprasta žemiška šviesa ten veržias pro plačius stiklinius langus, už kurių tačiau nieko nematyt, nei medžių, nei kelių, nei dangaus, nei neregio, nei piemens su švilpyne, nei vasnojančių paukščių, ir jūs tik žinot, kad yra dar kitas pasaulis, kita tikrovė, išvis jums nepažįstama ir bauginanti kaip tos žvaigždės gilaus naktinio dangaus prarajoj, į kurias negali žvelgt be šurpo. Jūs klajojat ir klajojat vis labiau netekdami vilties suvokti rūmo tvarką, jūs skubat genami neaiškios nuojautos, kad nespėsit, jūs bėgat, iki netenkat kvapo ir išeiکوajat

jėgas, tuomet ropojat, šliaužiat vis pirmyn ir pirmyn (arba atgal, tai, žinia, lygiai tas pats), kol su baime pajuntat, kad liaujatės prisiminę tikslą, kurio šitiek laiko siekėt, jūs sėdatės (ar susmun-kat) ant grindų, užsidengę delnais akis ir suspaudę tvinkčiojančius smilkinius, suvokiat, kad niekas jau nebegali jums padėti, kad jus taip pat vieni iš tų šešėlių, kurie kažko siekia, ieško kelio, prasmės ar tikslo. Ir laikas eina, bėga valandos, dienos, o jūs mažot ir mažot, žvelgdami į pro šalį judančius siluetus, kol galop jums ima rodytis, kad galvoj šviesėja, kad jau tuoj tuoj suvoksit kažką tokio, kas padės susigaudyti, kur jūs esat ir kodėl, ir ką reiškia tas beribis statinys... Bet ar taip kada atsitiko?

Būdavo, jūs keliat šaukštą prie burnos prisimerkę, iš anksto mėgaudamiesi riebaus deginančio viralo gurkšniu, ar sudedat lūpas vamzdeliu ketindami papūst karštą mėsa. Būdavo, jūs sėdatės pozuot prieš fotografo kamerą pasipuošę šventadieniais rūbais, jūs aštriu peiliu skutat žuvis, skrodžiat jas, jūs diriat ožiukui kailį arba pakeliat ranką vaikui nubaust, sėdit tupykloj ar geriat šviežią putojantį kraują, ką tik pritekėjusį į puoduką iš paskersto gyvulio gerklės, jūs mėžiat tvartą, klaupiatės bažnyčioj ar užgulat savo pačią. Būdavo, krapštot peilio galu žemėtas panagės ar trinat kamparu sumedėjusias iš nuovargio kojas. Kiek laiko jūs gyvenot taip, lyg trumpa dabarties akimirka būtų begalinė? Jūs nesigrežiojot atgal ir nesidairėt per toli priekin.

Per laiką jūs įpratot nejusti, nepastebėti tos žemės, kurią trypėt metų metus, to oro, kuriuo kvėpavot dienas naktis, tų garsų, kurie tol aidėjo ausyse, kol tapo jums kurčia tylą. Jūs jau niekad nebesistebėjot savo upėm, varančiom ir varančiom pro šalį vandenį, skaidrius ir šviesius vasarą, rudus nelyginant grietine užkulta alaus sriuba pavasarį ir rudenį, savo vanagais, kiauras dienas sūkuriuojančiais padangėj, savo slėnių šlaitais, apžėlusiais lazdynų ir skirpstų krūmais nelyginant vešlūs antakiai milžiniškam veide. Jūs pramynėt aibę siaurų raukšlelių tam veide lygiai abejingai kaip kad pešdavot vištas, rūkydavot dešras, kergdavot gyvulius ar raikydavot duoną. Jus ištikdavę įvykiai — gimimai ir mirtys, džiaugsmas ir nelaimės — niekad os neįstengdavot sukrest jūsų sielos, jūs darėt viską, kad sugriautumėt iškilusias kliūtis ir daugiau jų neprisimintumėt. Jūs užkišdavot sukilusius įspūdžius kur nors atminties plyšiuose kaip kad grūdavo į palėpes nunešiotus batus, drabužius, sulūžusius daiktus, nedrišdami jų išmest, bet niekad os paskui nebekraustydami tų palėpių, kad patikrintumėt, ko ten per ilga susikaupe, ir kokie nors artimų žmonių netekties išgyvenimai ramiai dūlėjo tarp miglotų prisiminimų apie ypatingai gausų pavasario potvynį ir kadaise iš tėvo išsikovotą teisę susijuost kelnes diržu, apie muš-

tynesę išdaužtą dantį ir pirmą vedybinės neištikimybės naktį (nežinia nei su kuo, nei kada).

Ir tik mirus Etanai jūs netikėtai gavot patirti, kad gyvenimas nėra paprastas takas, kuriį jūs ir jūsų šeimos išmynėt nuo slenksčio iki išvietės, nei įtempta viela, kuria perbėga margai apsitaisęs cirkininkas iš balagano, bet klaidus rūmas, po kurių jūs blaškotės vydamiesi tirpstančias chimeras, šešėlius, jie iš tiesų yra jūsų mintys, norai, tikslai ir siekiai, jūsų brangiausi žmonės ir jūsų nekenčiamiausi priešai, lygiai taip ir jūs esat vieni iš tų šešėlių, o kažkur čia pat už sienos, už koridoriaus posūkio ar išvis kitam aukšte žygiuoja tas, kuris trokšta jūsų meilės ar jūsų mirties.

III

Jūs užkasėt Magnaus Etanos palaikus paprastai, be didelių ceremonijų, nelyginant statinaitę sūdytos žuvies, kuri pašvinko nesulaukus pavasario. Regėdamas kreivai sukaltą grabą, smunkantį plačiai pražioton kapo burnon, į juodus nasrus, žiojinčius tarp riebių žemės lūpų, nė vienas iš jūsų dar neprisiminė, kad kaip tik išeinantysis pamokė jus aitvarus leisti. Neatmenamais laikais, vos pasirodęs Sniegovijoje, jis be žodžių nusistebėjo, kad padebesiuos nemato nė vieno aitvaro.

— *I* ką remias jūsų žvilgsnis, kai žiūrit aukštyn? — klausinėjo jis.— Ko jūs klausotės ilgom tuščiom nemigos naktim?

Jūs tik trūkčiojot pečiais, bet netrukus tie iš jūsų, kurie nesitenkino tik pragyvenimo dalykais, Etanos padedami suklijavo pirmuosius aitvarus, pririšo prie stogų kraigo, ir šie kaboję padangėję dieną naktį nuo ankstyvo pavasario lig rudens darganų, kol sutrešę ir sudūlėję kurią naktį nukrisdavo žemėn, o jų savininkai, rytą peržengę slenkstį ir aptikę papildėjusio popieriaus ir sutrūnijusių lystelių gniužulą, gaudavo patirt skausmingą širdies tirpulį, kokį visados sukelia artėjančios žiemos nuojauta ir mintys apie nepastebimai srūvantį laiką. Pietvakarių vėjas naktimis virpindavo įtemptas dervuotas aitvarų virvutes, ir šios gausdavo įvairaus aukštumo balsais, nelygu kokio ilgio ir storio būdavo, o jūs, klausydamiesi šių garsų, nesijausdavot tokie vieniši beribiam pasauly.

Suprantama, daugelis jūsų apgaudinėjo patys save stengdamies išikalbėt, neva rišdami prie stogų aitvarus galvoja vien apie grožį. O iš tiesų, žvelgdami į raudonus, geltonus, juodus rombus ir skritulius, plevėsuojančius danguj, šokčiojančius saulėlydžių ir saulėtekių fone, maskatuojančius uodegom, jūs virpėdavot nuo minties, kad tie žaislai skalsina jūsų pinigus, audinius, grūdus, varškę, pieną, gyvulių pašarą, kad diena iš dienos jūs turtėjat, patys nesunkdami per daug prakaito.

Jūs atsikyėpėt palaidoję seni, kurio galvoj, anot jūsų, nebuvo nieko daugiau, tik beprotiškas laukinių žvėrių riaumojimas, vilkų staugimas, kaip jie kad daro gūdžiom speiguotom žiemos naktim, varydami į neviltį vienišus, klaikstančius iš siaubo keleivius. Paskutinius savo gyvenimo metus jis praleido nebeišeidamas iš suklypusios lūšnos, prikibusios prie stataus šlaito nelyginant kregždės lizdas. Ilgainiui, niekad nematydami jo dienos šviesoj, jūs pamiršot, kaip jis atrodo, ir kai vieną dieną peržengėt jo namų slenkstį, kad numazgotumėt jo kūną ir paguldę į grabą nuneštumėt užkasti po klevais šiauriniam kapinių kampe, nebeatpažinot jo ir negalėjot įveikti jausmo, kad plaunat, šluotot, rengiat ir šukuojat ne tą, kuri šitiek metų vadint Etana o visai kita, svetimą žmogų, nežinia kaip ir kada užėmusį Etanos būstą ir sulaukusį galo, skirto Etanai, tuo tarpu pats Magnus, galimas daiktas, prisidengęs nakties tamsa, kadai kada išėjo iš Sniegovijos, slapčia dingo, apgavo jus ir savo likimą, ir jūs net pavyde jot jam nejučiomis patikėję, kad jis gyvena toliau, laimingai ir be rūpesčių, kai jūs, apsikrovę šeimom, kamuojami aistrų, kartkartėm pratrūkstančių, turit stumti savo dienas čia, darganų ir negalių krašte.

IV

Skusdami baltus, dygius šerius nuo jo smakro, karpdami rankų ir kojų nagus, kietus ir susisukusius tarsi kriauklės, peleinais ir žvyru iki spindesio šveisdami įrudusius retus jo dantis jūs žengėt pirmuosius žingsnius praeities rūmo koridoriais — vienvės troškumas užgniaužė jums kvapą. Pirmieji tušti begalinio statinio kambariai. Dulkės ir voratinkliai saulei neprieinamuose kampuose. Naktinis pelėdų ūkavimas pakraigėse. Šikšnosparniai palubėj. Pelių lizdai pageltusiuose beverčiuose dokumentuose. Niekas niekada neištengs jų perskaityt iki galo. Oras slogus, susigulėjęs, nuodingas. Praeitis. Jūs leidotės jon. Pusbalsiu ėmėtės aptarinėt Etanos gyvenimą. Prisiminėt, kaip dar prieš kelias dienas pavieniui ar po kelis užkopdavot stačiu šlaitu lig jo palai-kės lūšnos pažiūrėt, ar jis dar gyvas, ir pro durų plyšį ar sutrukusį, pažaliavusį lango stiklą visą laiką matydavot jį nelyginant kokią didelę žuvį blausiai apšviestam akvariume. Vienišą, pažin-us} gyvenimo ribas.

Beprotybe jūs laikėt jo senatvę ir pasibodėjimą pasauliu, jo sąžinės graužatį ir kankinantį norą pasiteisinti, visus tuos dalykus, apie kuriuos neturėjot nė menkiausio supratimo. Betgi ir jis pats retkarčiais pagalvodavo, kad tie dalykai kažkaip siejasi su beprotybe. Juolab kad jau seniau buvo aptikęs savo sielos liguistumo požymių. Užkluptas bėdos, apniktas rūpesčių ar netgi šiaip dėl ko prislėgtas, jis jausdavo sunkiai įveikiamą potraukį leistis į kelią, sėst į vežimą ar valtį ir klajot po pasaulį.

Argi tai ne sielos liguistumo įrodymas? Juk klajoja tas, kieno sielą pagraužęs kirminas ir kas nori rast vietą, kur jam bus gražinta ramybė ir darna. Bet kelionėse negalima išgyt. Kelionės ir pačios pamažėle lieja nuodus kaip kepenys tulžį, ir sveikas žmogus, po truputį pamėgęs klajot, nejučia praranda sielos sveikatą. Galybė išpūdžių, ištisa jų griūtis apsvaigina kaip vynas, suluošina, atima žvilgsnio skvarbumą. Gyvendamas vienoj vietoj, matydamas kasdien tuos pačius daiktus ir veidus, žmogus pradeda nebepastebėt jų, nekreipt dėmesio į jų išvaizdą, bet ima skverbtis gilyn, į esmę. Siela padeda, ji — draugas, ištvėrimingas ir patikimas. O kelionėje atpranti žiūrėt į daiktus ir įvykius kaip į turinčius žmogišką prasmę (paskirtį, reikšmę), nes' tik neilgai šmėsčiodami prieš akis, jie ir negali, nespėja atskleist savo esmės. Keleivis (bet kuris iš jūsų, arba Magnus Etaną, arba jo sūnus — Konradas) sugeba matyt žmones - veidus, žmonės - drabužius, žrionės - gestus, žmones - eisenas, žmonės - lūpas ir žmonės - akis, mato vyrus - plėšrias šypsenas ir moteris - goslius klubus. Išpūdžiai trykšta keleiviui į širdį, į smegenis, ir jis niekaip neištengia pagaut prasmės, sukurt visumos iš tų pavienių nuolaužų.

Kol senis buvo gyvas, jūs nedrįsdavot peržengti pirkelės slenksčio, jus kaustė šaltis, plūstantis iš lūšnos, jeigu kas atnešdavo kokio maisto dubenėlį ar pieno puodelį, tai padėdavo ties durim, ir net jei senis kelias dienas neprisiliesdavo prie tų daiktų, jūsų atneštas maistas negesdavo, o pienas negižo, nes iš lūšnos sklindantis šaltis neleido jam rūgti. Kai kas iš jūsų tvirtino, kad tai žemės vėsa. Ne kapo ar požemio, bet žemės, molingo grunto, prie kurio pirkelė buvo prilipus. Gal teisūs buvo tie jūsiškiai, kas taip manė. Betgi buvo ir dar vienas dalykas, apie kurį jūs anuomet nešnekę jot, o dabar prisiminei ir prašnekot, bet nemokėjot protingai paaiškinti. Beveik visuomet, stačiu taku pakilę iki Etanos pirkelės, rasdavot jį sėdintį viduj, prieblandoj, išmeigus neregintį žvilgsnį į atvėsusius židinio pelenus. Tačiau kartais, pravėrę suklypusius vartelius, išsvysdavot jį laukė, pri-tūpusį ant slenksčio, iškaršusį maitvanagį susišiaušusiom plunksnom, saulėkaitoj ir vis dėlto prieblandoj, nes saulės šviesa neištengdavo išblaškyt prietėmio, kurį jis išsinešdavo 'su savim iš pirkios. Pagarbos ir keisto šurpo stingdomi jūs žvelgdavot į jį, skausmingai krūpčiojantį (nuo kiekvieno garso, manėt, tik jam vienam girdimo), siaučiamą prieblandos apsiausto, suplyšusio ir seno kaip jis pats, ir tardavotės matą to apsiausto skyles ir lopus, nors greičiausiai ten būta mirgėjimo, atsirandančio iš šviesos ir šešėlių susidūrimo. Todėl senio pavidalas jums atrodydavo neryškus ir aptirpęs tartum nesufokusuota fotografija, tartum visi daiktai baigiantis dienai ir leidžiantis vakarui. Lygiai tokias jūs matot ožkas, grįžtančias iš ganyklos ir skardžiu bliovimu trikdančias sutemų sklidiną slėnį, lygiai tokius matot šikšnosparnius, kurie tyliai švilpčiodami šaudo tamsiai mėlynam danguj, paupio taką, po kurį knibžda vyšnių spalvos sliakai, išlindę pailsėt ant

to

išilusios žemės, vištas, sutūpusias ant laktų, kibirus garuojanti pieną, baltas, upės srovėj besitaškančias moteris.

Jo šnerves ir ausų skylutes jūs užkimšot vašku nenorėdami, kad išsipiltų gendančio kūno skysčiai, kol jis gulės pašarvotas savo lūšnoj nustatytą laiką (kad kiekvienas iš jūsų galėtų ateit su juo atsisveikint), bet, kaip paaiškėjo, buvo galima išsiverst ir be vaško, nes užkalant grabą senis atrodė lygiai toks pat kaip tą dieną, kai vienas iš jūsų, berods Antanėlis Merčis, nešinas keptais obuoliais (kuriuos senis gyvas taip mėgo), surištais į baltos drobės mazgelį, užkopė iki jo namuko, pažvelgė pro durų plyšį, bet nepamatė senio viduj, ir tuomet, paskubom nusileidęs šlaitu, pasišaukė jus.

V

Taip, jis išties mėgo keptus obuolius, apibarstytus grūstu cukrum, ir jūs tą žinojot. Iš dėkingumo, kurio jūs nebūtumėt taip uoliai demonstravę, jei nebūtumėt akiai tikėję, kad visa, kas pasauly darosi, darosi dėl jūsų, kepdavot obuolius, pačius rūgščiausius, kurių patys nevalgydavot, nespėjusius sunokt ar ir išvis girinius, drebančia ranka užberdavot kelias kruopeles cukraus ir nešdavot jam, nes jis jau neturėjo entuziazmo nei virtis valgio, nei praustis, nei kaip kitaip rūpintis savim ir tais jūsų obuoliais tebuvo gyvas. Ir nors kažnis jam sunkiai lindo burnon, nors jis tingėjo žiotis, kramtyt ir ryt, nieko gyvenime nevalgė taip lengvai, taip be jokios graužaties, kaip tą menką jūsų išmalda, nes tiesiog matė, kaip jūs drebat iš šykštumo kepdami obuolius, kuriuos mielu noru suėstų jūsų kiaulės ir priaugtų bent po gramą lašinių, kaip jūs užsimerkiat, kad nematytumėt, kaip geltonas, prasčiausios rūšies cukrus byra iš jūsų saujos. O pasukui buvo dar geriau. Kai vieną dieną kažkas iš jūsų paleido gandą, esą senis išprotėjęs, toji diena jums buvo viena laimin, – gausių. Jūs bijojot numarinti jį badu, todėl ir toliau keptė obuolius, bet dabar jums sopėjo širdį tik dėl cukraus, nes obuolius jūs rinkot jau rudus, supuvusius, pašildydavot krosny ir nunešdavot jam – tikėjot, kad jis jau nieko nebeskiria, juolab kad pažiūrėti tie obuoliai buvo panašūs į keptus. Seniui iš tiesų buvo vis tiek ką valgyt. Jis nebuvo tikras beprotis, ir jo taip lengvai niekas negalėtų apgauti. Jis suprato jus ir gailėjosi jūsų (jūs negalėjot to patirt). Jis nejautė jums dėkingumo, nes žinojo, kad jūs nebūtumėt atnešę nė trupinio, jeigu nors akimirka būtumėt įgiję drašos, nors akimirka būtumėt netekę vilties papirkt likimą. Bastydamasis su elgetom, Etaną buvo įgijęs šiokio tokio patyrimo apie paprasčiausią, kvailiausią lemties mechaniką, kurią jūs jautėt savo nesudėtingu instinktu.

Daug metų jis pasigedo tokio patyrimo, gyveno sakytum kažkokiam pasieny, papėdėj aukštos mūro tvoros, kurios nei per-

kopsi, nei šoktelėjęs pažvelgsi, kas gi yra ten, kitapus jos. Jis kamavos dėl savo akiračio siaurumo, dėl negalėjimo suprast, -kas ir kodėl jo gyvenimą paverčia tokiu atsitiktiniu, nevaldomu. Jis niekaip neįstengė suvokt, ką daro (ar ko nedaro), kad gyvenimas taip panešėja į pavojingai svyruojantį perkrautą laivą, gresiantį apvirst ir pražudyt juo plaukiančius. Neįstengė suvokt, past, kam gyvena. Jis ne tik kitiems, bet ir sau visur visada buvo ateivis, priklydėlis, be savo genties, su kurios likimu galėtų susiet savąjį, jautėsi nežinomos rūšies augalo sėkla, vėjo užnešta į girią, gyvuojančią pagal savus, per amžius nusistovėjusius, susiklosčiusius dėsnius. Kažkada, jaunystėj, kai prieš akis buvo dar daug laiko, jis kaltino dėl to savo iškrypusią prigimtį, bet jam nė galvon nešovė jai priešintis, jis tik tyliai kentėjo apsuptas žmonių, kurių nesuprato, nesuprato jų ramybės, jų abejingumo laiko tėkmei, jų aistrų, tikslų, rūpesčių, siekių. Jo išsiskyrimą, nepritapimą jautė ir kiti, aplinkiniai, artimieji ir pažįstami (draugų jis neturėjo). Jį išauginęs kunigas, kol Etaną tebebuvo vaikas, sielojosi, kad Magnus nepritampa prie parapijiečių, prie įprasto gyvenimo, kad nemeilus, net šaltas (retkarčiais jam užeidavo karščiausi, tiesiog liguisti meilės protrūkiai, kurių kunigas nesuprato, o šeimininkė bijojo ir kurie tik dar labiau padidindavo atstumą tarp jo ir artimųjų, nesunaikinamą atstumą). Vėliau globėjai suteikė jo nepritapimui tam tikrą vertę, palaikė tai įgimtu atsiskyrėlio polinkiu, dvasingumu, pamanė, kad iš jo galėtų išeiti dvasininkas. Jie išleido jį į seminariją, bet ir tenai jis nepritapo, nes jo dvasingumas buvo kitoniškas, jam trūko natūralaus gailestingumo, atleidumo, tolerancijos, besiderinančios su ryžtu ir atsidavimu tai religijai, kurią gint ir tvirtint jis buvo čia ruošiamas. Ši religija, jos dogmos, gailestingumo programa neįstengė rast kelio į širdį. Jis tesidomėjo mesiju, ižiūrėjo jame panašumų į save, mąstė ir mąstė apie nukryžiuotąjį, klūpodamas prieš jo atvaizdą ar valandų valandas įnikęs į tą patį evangelijos puslapį. Į tai buvo atkreiptas dėmesys, ir jį ėmė laikyt labiausiai atsidavusiu seminaristu iš visų, į jį dėjo didžiausias viltis. Bet, mąstydamas apie mesiją, jis toli gražu nesileido į krikščioniškojo tobulumo gylį, o tik žingsnis po žingsnio ėjo prie minties, kad įmanoma surast savo vietą pasauly, tik reikia jos paieškot. Jis įtikėjo, kad esama kažkur to miško, kuriame palikta vieta jam (nepažįstamo medžio sėklai), esama tokios bendruomenės, į kurią jis (nevykėlis) įsilietų neskausmingai, lengvai, paprastai, ir tada jo siela atsigautų, suklestėtų, suvešėtų, išskleistų žiedus, tada prasidėtų tikrasis gyvenimas, kupinas prasmės ir reikšmingumo. Viena naktį jis nusivilko seminaristo sutaną, apsirengė kelionės drabužiais, kuriuos iš anksto buvo pasirūpinęs, ir dingo, ištirpo pasauly, kupinam visokiausių galimybių. Jis bastėsi nerasdamas sau vietos tol, kol galop suvokė, kad siena klajoja su juo, kad tai „netgi jie siena, o akidangčiai. Jis nerado trokštamos girios, kur galėtų suleist šaknis,

nerado trokštamos ramybės, sielai ir tuomet pamažu pradėjo suprast, kad po teisybei nė pats nežino, ko trokšta; kad priekin jį gena ne koks nors tikslas, o tik nepasitenkinimas tuo kas yra dabar, nepasitenkinimas savimi, tais žmonėmis, su kuriais, bendravo. Jis tartum ieškojo panašių į save, nepatenkintų, nerandančių sau vietos, bet sykiu matė, kad tokių nedaug, vieni-tai, kurie negali susiburti į jokią bendruomenę (nebent į atsitiktinę sugėrovų kompaniją), ir tada nusprendė apsisot, įsikurti, išsirinko Sniegoviją, liko čia, pasidavė vis jam tebesvetimo gyvenimo tėkmei, elementariam ritmui (diena, naktis, metų laikai), gyveno nesipriešindamas, vengdamas galvot apie ateitį, kuri (jis tą suvokė) vis mažėjo ir mažėjo. Ir jau po daug metų, kai laivas (kažkelintą kartą) pavojingai pasviro, jis pajuto seną norą ištirpti minioj (jūs nebuvot, negalėjot būti jam tokia minia), iš-tupint savo neviltį didesniai negu vieno žmogaus sielvarte (nekalbant jau apie paprastą norą pažemint savo sūnų, kuriam tikrai turėjo būt skaudu žinoti, kad jo tėvas – driskius ir valkata, benamių armijos narys), ir išėjo su terba ant kaklo į vargo ir skurdo šalį, ir netikėtai čia rado tai, ko bergždžiai ieškojo jaunystėj, – bendruomenę, kuri jo neatstūmė, nes ir pati buvo sudaryta iš atstumtųjų. (Dabar jis suprato, kodėl nerado jos an-dai: jos nariai buvo ne žmonės, apimti abstraktaus nepasitenki-nimo nežinia kuo ar viskuo, bet tie, kurie viską praradę.) Dabar jis ir pajuto likimą ne kaip nemalonų, įkyrų, neduodantį ramy-bės palydovą, ne kaip piktą šunį, kimbantį į pakinklius, bet kaip galingą, didžiulę jėgą, laidančią savo gniaužtuose visą pasaulį. Tai ir buvo tas ilgai lauktasis patyrimas. Akidangčiai nukrito. Siena sugriuvo.

Štai tuomet Etaną įstengė suprast jūsų nuogastavimą, slaptą baimę, jausmą, kad iš dangaus jus stebi milžiniška akis, kiekvieną jūsų žingsnį seka vyzdys, pasiruošęs bet kuriuo metu susitraukt iš pykčio.

Visų atstumtųjų, vargšų, elgetų prigimtis, žmogiška esmė nuoga. Jie neturi lėšų, neturi namų, drabužių, daiktų, nieko ne-turi, tik tą, kas reikalingiausia norint išgyventi dabar, šiandien (ir tai ne visada), todėl jų esmė niekuo neapdengta. Jie negali dėtis niekuo kitu, jie neturi kuo užmaskuot savo dvasios - ribų, jausmų ribų. Todėl jūs juos smerkiat. Jūs jų bijot. Etaną supra-to tą, kai palaidojo Dovydą, kai iškasė duobę po namu ir už-bėrė žeme palaikus, kai, nebegalėdamas ištvėrt skausmo, deginte deginančio vidurius ir smegenis, pasiėmė lazdą ir išėjo iš Snie-govijos, tuščiai tikėdamasis užgesint šią ugnį, numaldyt aitrią širdperšą, nuodijančią dienas ir naktis. Jis gyveno su elgetom, klaidžiojo drauge po kaimus ir miestus, sykiu su ta skurdžių minia trempė vieškelių dulkes ir kvėpavo šaltų naktų tamsa laukdamas, jog kraujuojančios žaizdos užgis, kada jo akys išvys žmogaus kančių dugną. Nors jo širdis neatgijo, jis daug pamatė ir daug suprato.

Lemties baimė, apėmus žmonių pasaulį, buvo vienas pirmų dalykų, atkreipusių jo dėmesį. Jis pamatė, kaip smarkiai žmonės bijo jo. Netikėtai jis gavo pasimėgaut savo reikšmingumu, valdžios jausmu. Jūs ujat elgetas, smerkiat juos, mėginat išnaukinti jų padermę, bet sykiu paniškai bijot jų ir visaip jiems nuolaidžiaujat. Jūs dalijat išmalda ne iš gailėsčio kenčiantiems ir nuskriaustiems, o iš baimės. Išmaldos tikslas — papirkt elgetą, kuris, neslėpdamas savo žmogiškumo nuo dievo, pasaulio arba likimo (jūs galit vadint tai kaip norit), grasina užtraukt tos jėgos pyktį kitiems. Etaną pastebėjo, kad daugiausia baimės sukelia ir daugiausia išmaldos surenka ne tie, kurie rodo pūliais aptekusias žaizdas, bet tie, kurie nesivarždami dainuoja ir juokiasi, nesivarždami verkia, mylisi, burnoja prieš visą viešpaties nustatytą tvarką. Jie yra labiausiai neapkenčiami, jiems dosniai dalijama ne išmalda (kaip kad jūs manot), o išpirka, kuria jūs tikitės užčiaupt jiems burnas ir supančiot rankas. Yra elgetų vargšų, kurių kūniškos ydos neleidžia jiems niekaip kitaip verstis, bet yra elgetų is prigimties, kuriuos į utėlėtą armiją atvedė gal ir vargas, tačiau atsidūrę čia jie pasijuto savo tikrojoj vietoj, pasijuto laisvi, pasijuto žmonės, mėgavosi ir svaiginosi laisve, viešai darė ką norėjo, neprivalėdami daugiau apsimetinėti. Taip, tai jie surinkdavo daugiausia išmaldos. Baimė, kurią elgetos sukelia tokiems kaip jūs, yra tarsi dusulys, neleidžiantis atsikvėpt Slapta baimė, kad elgetos prišauks dangaus kerštą, po truputį nuodija sotų maistą ir smardina kvapnų tabaką.

Patyrimas, įgytas visuomenės apačioj, pačiam jos dugne, leido Etanai savaip įvertinti daugumą praeities dalykų, įvykių ir žmonių, leido suvokti, kad šie buvo pasmerkti kur kas anksčiau, negu ėmės daryt ką lemiamo, anksčiau negu žengė pačius pirmuosius žingsnius mirties keliu. Vos tik žmogus atidengia savo kortas, įduotas jam prigimties, vos liaujasi sukčiavęs tam didžiausiam iš lošimų — gyvenime, ir jis jau pasmerktas pražūčiai. Visi Etanos artimieji žuvo be laiko kaip tik todėl, kad jų gailėdinga esmė nesidavė paslepiama po drabužiu, pridengiama papročiu, dorove, religingumu. Jie bandė ją pridengti, bet prigimtis buvo stipresnė už juos, ji lindo paviršium, kaip kad išplaukia aliejus, supiltas vandenin ir jūsų dievas (ne dievo sūnus, o tas kitas, galingesnis, išskylantis prieš jus kasdien negailestingos lemties pavidalu) nušlavė juos nuo j žemės paviršiaus, dar labiau paakindamas kitus (ir jus tarp jų) slėpt tiesą kuo giliau.

'VI

Ar pamenat, kaip vieną giedrą rudens vakarą, jau užėjus šaloms, slyščiodami per šerkšno aptrauktą, sukietėjusi šlaito molį jūs užkopėt pasižiūrėt, ar senis dar gyvas? Jūs buvot susijaudinę ir trūkčiojančiais iš sunkiai slepiamo džiaugsmo balsais šnekėjo-

tės apie tai, kad naktį kraujas suplūdo į gerklę Magdalai ir kad tądien jos laidotuvės. (O juk ne laidotuvių faktas teikė jums džiaugsmo, nes laidotuvės jau nebebuvo retenybė!) Jūs nežinojot, kad senis jus girdėjo. Nė viena jo gysla netrūktelėjo išgirdus tą žinia, jis seniai laukė, kad Magdalą ištiks kas panašaus, š-kartais tepagalvodavo: „Kada? Kada? Ar greit jie su ja susidoro-ros? Kodėl ji vis dar tebegyvena? Gal ji tapo panaši į juos?“ Senesniais laikais jis būtų pastatęs jai žvakę, būtų palydėjęs į kapus, bet dabar jam jau buvo vis tiek, tas pats galas, ir todėl jis nepatyrė net didesnio pasitenkinimo, kad jo nuojautos pasi-tvirtino.

Jis laukė šitokios atomazgos nuo tada (prieš kelerius metus), kai pamatė Magdalą išeinančią iš Šmuelio karčemos su papi-rosu dantyse, įsitvėrusią girto vyro alkūnės. Senis pamatė ją naujomis akimis, nes ką tik buvo sugrižęs iš savo klajonių, parsinešęs patirtį, leidusią į daug ką pažvelgt kitoniškai.

Pažino ją iškart, vos išvydęs. Ir sustingo. Troško, kad akys niekad jos neregėtų, tikėjos, kad grįžęs jos neberas, kad ji bus išvažiavus, idant niekada nebegrižtų, bet taip nebuvo, ir senis (lyg dievas norėtų iš jo pasijuokt) sutiko ją vos išengęs Snie-govijon. Sustingęs laukė, kad iš dangaus trenks žaibas ir suskaldys Magdalą, sutrupins kaulus ir ji pasklis po žemę, subyrėjus į tūkstantį gabalėlių, vėjas išnešios dulkes po pasaulį, jos kraujas akimirksniu išdžius, išgaruos ir raudonu saulėlydžio de-besiu nulėks tolyn, kad iškristų lietumi kokiam tolimiausiam pasaulio krašte. Bet žaibas netrenkė, Magdalą išėjo iš smuklės su apgirtusiu seniu už parankės, senis vartė akis ir šnekėjo taš-kydamas seiles, o ji juokė. Ji tarytum ir nepasikeitė, bet juo-kas buvo nebe tas. Nebe toks užmaršus, uždegantis ir linksmas. Ji juokė, bet jos žvilgsnyje atsispindėjo tuštuma. Etaną supra-to, kad ir jai niekas nepraėjo be pėdsakų, kad ir ji patyrė kaž-ką tokio, kas pakeitė jos juoką ir žvilgsnį. Senis suprato, kad ji nebeturi to, kas ją lig tol kartais darė tokią nekaltai paprastą, nerūpestingai linksmą, nuoširdžią ir betarpišką, ir kad liko joje tik tai, ką į jos sielą įdėjo velnias. Ji prarado baime, kuri (ne-turint stiprios valios ir lankstaus proto) vienintelė ir tegali ap-saugot žmogų nuo beasmenių pasaulio jėgų keršto. Magdalą pasidarė laisva ir išūli, elgėsi taip kaip norėjo, nesiskaitė su niekuo, nes jos širdis buvo tuščia, ji nebuvo prie nieko prisirišusi. Nuo pat tos akimirkos, kai išgirdo jos juoką, niekada daugiau senis neabejojo, jog ji, nepagristai išdidžiai pakėlus galvą, žen-gia tiesiai į pražūtį, į prarają, o tuštumon įbestas žvilgsnis sakė, kad ji ta prarają regi. Šitaip žmogus žiūri tik į nieką, į nebūtį. Jūs todėl ir glostot, čiupinėjat žvilgsniu daiktus, medžius, žolę, gyvulius ir debesis, kad bijot pažvelgt tiesiai prieš save, pa-žvelgt nebūtin, laukiančion jūsų.

Atsigavęs iš stingulio, senis suskubo pasislėpt, ir jam pasise-kė: Magdalą jo nepamatė. Etaną praleido ją ir senį, paskui išlin-

do iš savo slėptuvės ir atsargiai nusekė iš paskos. Magdalą nė karto neatsigrėžė. Kam jis taip elgėsi? Kodėl, užuot galutinai palaidojęs savy viską, ką taip atkakliai stengėsi palaidot kone metus laiko, vėl beviltiškiausiu būdu ėmės atgaivinti? Kodėl, užuot ėjęs savo lūšnon, šitiek laiko laukiančion jo sugrižtant, jis sekė paskui Magdalą norėdamas sužinot, kur jos buveinė? Kodėl melavo sau, kad čia tik akimirkos smalsumas, kad sužinojęs, ko norėjo, jis nueis šalin, idant niekad os nebegrižtu? Kodėl? Kodėl galop po kurio laiko jis beldės į tų namų duris, jeigu nežinojo, ką jai pasakys, ko klaus ir kaip teisinsis prireikus dėl ko nors teisintis? Tie klausimai jums rūpi, bet atsakymo į juos nėra.

Laukiniai žvėrys irgi neretai eina į tas vietas, kur jų tyko didžiausias pavojus, ir žūva. Galbūt tai iš nepaaiškiamo noro išbandyt lemtį, drąsaus geidimo pasivaržyt su ja, nors puikiai žinai, kad vis tiek pralaimėsi. O gal tai paprasčiausias noras nebūti. Gal visas pasaulis pultų ten, kur žinotų neišvengiamai išnyksias. Gal pasaulis ir puolė ten ir dabar yra pakeliui į nebūtį...

Žengdamas Magdalos pėdom, senis juto, kur ji eis, ir net tuomet, kai, nenorėdamas būt pamatytas, truputį atsiliko ir pametė Magdalą iš akių, jis nebūgštavo, kad gali jos neberast. Nesuklydo, kada pabeldė į Elžbietos duris.

Elzė. Tuomet ji jau buvo sena ir apėjus karpom kaip rupūžė, judėjo sunkiai, podagriškai, ir tik sausas kūnas po juodais gedulingais rūbais žadino prisiminimus apie ugnį, kadaise džiovinusią ją ir deginusią visus, kas priartėdavo prie jos arčiau nei per dvidešimt žingsnių arba tik pagalvodavo apie ją.

Iš pradžių ji norėjo užtrenkt duris, kai pamatė purviną elgetą, bet paskui apsigalvojo ir paklausė, kokio velnio jam reikia.

— Tu sensti, Elze,— pasakė Etaną, įbesdamas lazda į tarpdurį, kad ji nesumanytų užtrenkt durų jam prieš nosį.

Akimirką Elzės akys padūmavo, kai ji grėžė jom Etanos veidą, paskui ji peržengė slenkstį ir atsistojo priešais jį, kaip visuo- met per arti, ji negalėjo atsikratyt įpročio kalbėdamasi su žmogum kone liest jį krūtine, pilvu, šlaunim, nors buvo jau senė, nors jai iš burnos sklido sukirmijusių dantų smarvė ir žmogui tas neteikė jokio malonumo.

— Etanai,. Kalbėjo, kad tu seniai po žeme.

— Kai kas norėtų šito, Elze. Bet aš neturiu laiko šnekučiuotis. Man reikia...

— Nežinau,— ji papurtė galvą,— ar kuri mergina sutiks. Tu jau nebe jaunuolis, Etaną. Ir taip atrodai..—jinai nudelbė jį akimis.— Aš niekada jų neverčiu prievarta.

— Man reikia pamatyt Magdalą.

Kuri laiką senė tyrinėjo Etaną.

— Kas tu toks, Magnau? —paklausė ji.— Kas tu per vienas,

kad taries gališ daryt ką tik nori? Kerštas yra mano, pasakė viešpats.

— Neaušink tuščiai burnos, Elze, Kur ji?

Senė žengė atakupsta, bet čia išvydo lazda tarpdury.

— Apie ką tu nori su ja kalbėtis, Magnau?

— Čia mano dalykas, Elze.

— Tik be pokštų, Magnau. Aš perspėju tave. Nedrįsk nė pirštu paliest mano dukters.

Etaną nusijuokė. Tada ir ji šyptelėjo.

Tas susitikimas kažkaip išsprūdo jums iš akių. Jūs negalit jo prisimint.

Etaną su Magdala žiūrėjo vienas į kitą susikaupę, tiriamai. Už moters nugaros senis matė stalą, ant jo ašotį, tuščią dubenėlį ir peilį, siaurą, ilgą, aštriu smaigaliu.

Per laiką, praėjusį nuo paskutinio susitikimo, abu pasidarė vyresni, daugiau išgyvenę, daugiau patyrę. Abu aiškiai matė ir suprato kito permainas. Galop Magdala prabilo, ir senis krūptelėjo: kadaise laibas jos balsas dabar aidėjo vyriškai ir dusliai, nelyginant per sieną.

— Laukiau tavęs, Magnau,— pasakė ji.— Perspėjau Elzę, kad tu ateisi. Visados žinojau, kad ateisi, ir laukiau. Jaučiau, kad mes dar susitiksim.

Etaną tylėjo.

— Suprantu tave,— šnekėjo moteris.— Nekalbėkim apie tai, Magnau. Pamirškim. Tu gyvas ir sveikas, ir aš sveika ir gyva, ir tas svarbiausia.

„Nesi sveika ir gyva, Magdala",— norėjo pasakyt jis, bet •tik sumurmėjo:

☞— Nesuprantu tavo džiaugsmo.

Ji gūžtelėjo pečiais, nusijuokė, ir jos juokas vėl jį nemaloniai nuteikė: jis laukė kitokio, ankstesnio.

— Mačiau, kaip tu sekei mane, Magnau.

— Nebijojai?

Ji papurtė galvą. Nieko neaiškino, bet jam užteko ir to.

— Taigi. Nereikėjo man taip daryt,— pasakė jis.

— Kodėl gi? Vis tiek būtum atėjęs. Sėskis, Magnau. Tikriausiai pavargai. Sėsk. Nusiauk kojas. Nusirenk, aš išskalbsiu tau drabužius, jie tokie sudvisę.

— Ką tu veiki, Magdala, Elzės namuose? Ar čia tau vieta?

— O argi nematai, Magnau? Argi nesupranti? Ką daugiau galiu beveikt?

Jis linktelėjo galva.

— O jis kaip? Vaikas kaip? — paklausė.— Atėjau tik dėl jo. Turi atiduot jį man. Niekas kitas, net tu, nemokės jo išaugint ir išauklėt.

— Vaikas? — ji žiūrėjo į jį išplėstom akim.— Koks vaikas, Magnau?

— Jo vaikas,— senis nenorėjo tart Konrado vardo, niekad daugiau nenorėjo tart.— Tu juk buvai nėščia. Sakei tą Druskai. Sakei, nedrįšk gintis.

— Aš sakiau? — ji žvelgė tai sau į pilvą, tai į Etaną, tarsi mėgindama suvokt, ar galėjo vaikas, pamiršęs gimt, pasilikt iščiose.— Nieko nežinau apie vaiką, Magnau. Tu būsi sapnavęs.

Visi daiktai buvo savo vietose: ašotis, dubuo ir peilis ant stalo, Magdala tebestovėjo priešais, tik lauke ėmė lyt, erdvė prisipildė nepertraukiamo vandens pliuškenimo, drėgnas oras kamuoliais ėmė plūsti pro atdarą langą vidun. Gal dėl to senį nupurtė šiurpas. Jis žiūrėjo į Magdalos pilvą, išmankštiną lovos pratybų, ir viena mintis neišėjo jam iš galvos: vaikas ten. Konrado vaikas, Konrado sūnus. Konrado padermė negimė, nors turėjo jau kada ateit į pasaulį. Kūdikis ten, guli susirietęs it viščiukas kiaušiny, plūduriuoja šiltuose gimdos vandenyse, pasmerktas nežinia kiek išbūti šitaip, tarp mirties ir gyvenimo, pasmerktas savo tėvo beprotiškos valios išžiūrėt grožį aplinkinių kančiose. Dar vienas virš jūsų tyrančios lemties įrodymas.

Magdala nenuleido nuo senio akių, matė, kur jis žiūri. Jos veide, be nuovargio, atsirado dar ir ūmi neapykanta.

— Lauk! — sukuždėjo ji.— Eik lauk, prakeiktasis.

Paskui, kai jis jau ėmė graibytis savo lazdos, suriko:

— Nieko tenai nėra! Aš tuščia kaip iškirmijęs riešutas! Įsi-dėmėk!

O jam žengiant pro duris, prabilo vėl tyliai:

— Nori, niekad daugiau manęs nebematysi? Aš išvažiuosiu. Nori? Tik nemanyk, kad meluoju tau, kai sakau, kad niekad nebuvau nėščia. Niekad! Girdi?

Seniui išeinant Elzė stovėjo ant laiptų ir triumfuodama vėrė jį žvilgsniu.

Kartais Magdala ėmė ateidinėt į Etanos lūšną norėdama jį paguost ir atgaivint, nors jam to visai nereikėjo, niekad jis jos šito neprašė.

Senis atrado jos bruožą, kurio anksčiau ji neturėjo. Tas bruožas — pasiaukojimas. Atrodė, kad dievas ją sutvėrė guost ir gelbėt. Savo darba, kuriuo pelnėsi duoną, ji atlikdavo sąžiningai, nesiskųsdama ir nesibjaurėdama. Ji davė savo kūną kam jo prireikdavo, o jos dvasiai, išdrįsusiai pažvelgti nebūtin, tas niekaip neatsiliepė. Toji moteris anuo metu tarsi gyveno tik dėl retų valandėlių, kai galėdavo rūpintis seniu. Tarp jų buvo atsiradęs tvirtas ryšys, stipresnis už meilės ryšį, už santuokos ryšį, už kraujo giminystę. Ji buvo jam motina, o jis jai tėvas, ir sykiu jie buvo brolis ir sesuo. Ir nors Etaną daugiausia tylėjo, nenorėdamas su niekuo šnekėtis, ji šliejos prie jo kaip priklydęs šuo. Jis leido jai lankytis. Jos artumas jį jaudino, primindamas įvykius, kurie savo ruožtu buvo jį nuniokoję, atėmę valią gyvent, padarę nejautrų tarsi akmenį. Jos žingsnių garsas, kvėpavimas, prisilietimai buvo tuo metu vieninteliai dalykai, į ku-

riuos reagavo pavargus jo širdis. Jie bendravo keistai ir tyliai, tarsi jų santykiai būtų perėję intymumo stadiją ir dabar jie žiūrėtų į savo artumą iš kitos pusės. Tai buvo išvirkščias intymumas, kuris reikšėsi tuo, kad ji vienintelė iš Sniegovijos gyventojų išdrįsdavo įeiti į jo lūšną, liesti jį, šukuoti ir prausti, skalbti jo drabužius ir iš arti klausytis jo tylėjimo. Senis vengė žiūrėti jai į pilvą, nenorėdamas jos iškaudinti, ir ji buvo jam dėkinga už tai. Slapčia jis tikėjo, kad ji vis dar nešiojas iščiose kūdikį ir kad šis kada nors gims. Štai ir visas jūdviųjų intymumo pavidalas. Bet tai nesvarbu. Tatai buvo taip seniai, kad kai Etaną atgulė kapinėse, kai jo akys apsirato su požemio tamsa ir jis galėjo išžiūrėti į tuos, kurie ilsis aplink jį, iš Magdalos jau beveik nieko nebuvo likę. Rodės, ji tirpsta nebūty greičiau už kitus.

Ji buvo nubausta, dangus ją nubaudė, nes pernelyg ižūli buvo jos eiseną, pernelyg akiplėšiškas buvo jos žvilgsnis, pernelyg papiktinantis juokas. Ji nebijojo, ji atvirai darė, ką prigimtis jai liepė, nesistengdama niekaip to slėpti, neapsimetinėdama niekuo kitu. Jai niekas nebuvo baisu. Kadais ji dar kartais turėdavo baimių. Nuogastavo kažką prarast, nuogastavo įgyti, kad netektų prarast, netektų kentėti, bijojo mirties ir šalčio. Ir todėl dar reisykiais apsimetinėdavo, vengdama stoti į atvirą kovą su likimu, su savarankiška ir nevaldoma jėga, kurios pranašumas prieš žmogaus valią toks akivaizdus. Ji (kaip ir jūs) tikėjosi ir troško pasirodyti nekaltą prieš tą paslaptinę jėgą, kurios buvimą jūs nuolat jaučiat, kai jūsų derlių supūdo liūtys, kai jūsų karvės užtrūksta, kai jūs, užsibrėžę didelius darbus, prasigeriat ar prasilošiat. Vien jūsų gyvenimas šiam pasauly yra mirtinas pavojus, mirtina nuodėmė. Todėl suprantama jūsų tapatumo baimė. Baimė būt savimi. Etaną irgi neišvengė šito didesnę dalį gyvenimo. Tai buvo žaidimas, kuris kadaise dažnai suteikdavo linksną žvilgsnį jo akims: jis džiaugdavo kaip vaikas, galėdamas ką suklaidinti. Jis mėgdavo slapstytis už baldų ir krūmų, mėgdavo keist veido išraišką taip, kad niekas neatspėtų, kas dedasi jo galvoj ir širdy, mėgdavo stovėti tokiom povyzom, taip mosikuoti ir šnekėti, kad, dėl kokio krintančio šešėlio nematydamas jo veido, žmogus galėjo palaikyti jį visai kuo kitu. Jis žaidė šį savo žaidimą visą laiką ir pasiekė tokio tobulumo, jog net jo vaikai nė sykiu nematė, kad jis nors trumpai kuo neapsimėstų arba kad viena kuri ką tik sugalvota jo kaukė kartotųsi dar sykį. Bet ar tik žaidimo čia būta? Ar ne dėl baimės būt savimi Etaną mainė kaukes, kaitaliojo veido išraišką ir balsą, slapstėsi už daiktų ir net už žodžių (nes daug ką sakė tik tam, kad nuslėptų, ką iš tiesų norėjo ir galėjo pasakyti)? Konradui, sūnui, kurio Etaną išsižadėjo, išsižadėjo po truputį, troškimom naktim gulėdamas ant sujauktų priprakitų paklodžių, tati buvo aišku ir lengvai suvokiama. Vieną mėnesienos naktį, kamuojamas nemigos, senis išėjo pavaikštinėti tuščiom upės pa-

krantėm ir nelauktai susitiko su juo. Konradas sėdėjo ant kranto klausydamasis tylaus šnarėjimo, sklindančio nuo vandens, kur seklumoj žaidė žuvys, plūstančios neršt iš jūros. Etaną seniai nebuvo jo matęs, bet vengė žiūrėti į veidą, boluojantį tamsoj, kad nepajustų gailėsčio, jeigu kartais pagautų nors menką kančios šmėstelėjimą (kažin ar jums žinoma, kad tuomet Etaną buvo jau beveik apsisprendęs).

— Čia tu,— pasakė Konradas neatsigręždamas, vien tik išgirdęs žingsnių garsą.— Aš žinau, kad čia tu. Niekas kitas neišdrįstų vaikščioti naktį.

Etaną tylėjo bijodamas, kad iš jo balso tembro sūnus nesuivoktų, kas dedasi širdy, kas joje bręsta. Juk Konradas buvo velniško gudrumo.

Senis atsisėdo ant kranto viršum sūnaus, ir tai jam pasirodė simboliška. Žvelgė į tamsų kūną, dunksantį prieky, ir tylėjo. Pagaliau sūnus atsistojo, trumpai nusijuokė ir pasakė:

— Tu pats nežinai ko nori. Tu tiki tuo, ką sakai, o ne sakai tą, kuo tiki. Tu tebetiki žodžio galia, žodžiu — pasaulio kūrėju, sustabarėjusiu, pasenusiu žodžiu. Iš pradžių buvo žodis ir žodis buvo dievas, ar ne? Tau ta tiesa kaip pienas, kurį tu gavai iš savo motinos. Tu daug kalbi, tėve. Net kaitu nieko nesakai, tu šneki savo viduj, nes tiki žodžių galia. Mes dabar jau jais nebetikim. Tu manai, kad žodžiais galima atsakyti į visus klausimus, jais išspręsti visas problemas. Tu protingas žmogus, tėve, ir turėtum liautis tikėjęs niekais. Žodžiai meluoja. Aš nesakau, kad darbai ir jausmai niekada neapgauna. Bet žodis ir melas visuomet yra lygiai tas pats. Be to, tas melas pasenęs, sutrūnijęs, neįtikinantis. Jeigu ką gali žodžiu nusakyti, vadinas, tai jau perpus nereikalinga ir nereikšminga. Argi nematai, kad tavo takai, tavo miško properšos, kurios atrodė esą takai, jau seniai baigės ir tu eini tuščia nykia akmenuota lyguma, neturinčia nei galo, nei krašto? Pagalvok.

— Aš mačiau tavo darbus.

— Mano darbai yra mano darbai, tėve. Čia riešutas ne tavo dantims.

Omai Konradas puolė prieš tėvą ant kelių ir siekė pabučiuoti jam ranką, senis akimirką apstulbo ir žengtelėjo atatupstas, slėpdamas plaštaką kišenėj, o sūnus ėmė paskubom kalbėti drebančiu iš susijaudinimo balsu, žodžiai pylėsi iš jo burnos nelyginant srautas tiršto rudo muilino vandens, purslai tiško seniui ant veido, ant plaukų ir drabužių, o jis stovėjo užsimerkęs, tetrokšdamas, kad sūnus kuo greičiau paliktų jį ramybėj, tetrokšdamas nesusitepi balso pamuilėm, gličiais, klastingais garsais, kuriuose vis dėlto buvo daug tiesos (jie beveik ištiesai buvo teisingi).

— Tu, tu, tu,— tiško iš sūnaus burnos,— tu esi ypatingos, tvirčiausios dorovės, ne aš. Tu gali, aš ne. Nė iš tolo nesu toks tvirtas kaip tu. Tu nevogei, nedarei nieko pikta. Iš šalies, nė neaišku, gyvenai tu ar ne. Tavo neižvelgiamas būdas... Raibulia-

vimas, vandens paviršiuoj, per kuri negali matyt dugno. Aš galvodavau, kad tu išvis neturi jokio būdo. Bet kai pajutau tave sėdint štai Čia su šilkinė virvelė kišenėj, kai patyriau, kaip tu sėdi visas ištempęs, apšviestas mėnesienos, kai pagavau, kad velnias masina tave ištraukt virvelę ir užnert man ant kaklo, o tu jam priešines ir kramtai sau lūpas, kai matau dabar tavo prakaituotą veidą, daug ką suprantu. Man daug kas paaiškėjo, tėve. Tavo vietoj aš nepajėgčiau atsispirt, atleisk man, tėve.

Jis mėgino pabučiuot Etanai kojas, o kai šis dar toliau atsi-traukė, palytėjo lūpom žemę. Tačiau dabar senis jau atsigavo nuo sumišimo. Išėmė iš kišenės virvelę, baltą, slidžią, šilkinę, drėgną nuo išrasojusio delno, ir numetė į žolę ties sūnum.

— Štai šitaip,— sūnus nusijuokė, ir jo juoke buvo slapto pykčio gaidų. O paskui atsistojo (truputį uždusęs nuo įkarščio, su koku vaidino šią komediją) ir tirtpe ištirpo nakty, palikęs Etaną vieną, patį sau. Ėdamas kartėlio senis mąstė apie savo nerzytingumą, kuri jam sūnus pirštu prikišamai parodė.

Taip, sūnus perprato tėvą, jis buvo teusus. Etaną dangstės žodžiais kaip kad Druska dangstės savo velionės motinos drabužiais, kuriuos jis kartkartėm apsilvildavo likęs vienas ir, manydamas, kad jo niekas nemato (keista, kad pažinodamas jus jis galėjo šitaip manyti), moteriškai juokdavos ir moteriškai kalbėdavo, mėgdžiodamas Naktinės balsą ir judesius. Jis norėjo suklaidint likimą, grasinanti atkeršyt Druskai už tai, kam jis gyvena, kam jis Druska ir niekas kitas. Dėl to paties gudravo ir Etanos žmona, mėgusi vyriškus drabužius, dėl to paties gudravo jos tėvai, vaikystėj perrenginėję ją berniuku. Ir net išminčiai diena po dienos keičias, pertvarko save, savo vidų ne vien todėl, kad siektų tam tikro tobulumo, kad vestų savo sielą į tam tikrą tikslą, o iš baimės. Etaną suprato, kad baimė verčia dėvėt drabužius net tada, kai jie visai nereikalingi, baimė verčia rengtis puošniai, gudraut ir meluot ir taip toliau. Per amžių amžius, praėjusius nuo išvaymo iš rojaus dienos, buvo sukurtas milžiniškas pažiūrų, papročių, jausmų ir daiktų darinys, gigantiškas pastatas, turėjęs paslėpt žmogaus esmę, kurią apgaule jam ipiršo medyje susirangęs žaltys ir kurią įgydamas jis prarado rojaus palaimą. Tačiau kartais atsiranda pavienių žmonių, nieko nenorinčių slėpt ir maskuot, nebijančių savo gyvenimu, savo kalba (tais pačiais nelemtais žodžiais), savo mintim drįstančių iškelt aikštėn savo žmogišką prigimtį, kad ir kokių nemalonių bruožų ji turėtų, iškelt aikštėn savo esmę. Ir tada... Kristus buvo nukryžiuotas, kad neišduotų žmogaus paslapties, kad neatskleistų jos bekūnei jėgai, kuri tarsi maitvanagis sklando virš jūsų, kad balsu nepasakytų, kur pasislėpęs žmogus tam universaliam slėpynių žaidime. Tarsi gyvenimas pats, savaiame būtų ko nors vertas.

Taip galvojo Etaną klausydamasis, kaip jūs baimingai ir džiugiai šnekučiuojatės apie Magdalos pragaištį. Jūsų balsuose jis

girdėjo tai, ko jūs neištarėt, bet ką kiekvienas iš jūsų norėjo pasakyti mišlingai bekūnei jėgai: „Ji ne mūsiškė, darykit su ja ką norit, bet nedarykit nieko mums, mes ne tokie kaip ji. Mes išvis ne mes. Mes mylim savo moteris naktį, kad nepapiktintume niekieno žvilgsnio, mes nekenčiam, bet nerodom neapykantos, mūsų vaikai pakrikštyti, mūsų numirėliai guli pašventintoj žemėj“.

Magdala dingo, jos nebeliko. Kūną jūs užkasėt, o Etaną kol kas dar ėmė savąj keptų obuolių duoklę.

VII

Pirmą kartą po daug laiko jūs supratot, kad turėsit įveikti instinktyvią baimę, pasiryžt ir įeit lūšnon. Gerą pusdienį jūs mindžikavot ties įkypai ant vyrių kabančiom durim ir nė vienas neturėjot valios žengt pirmą žingsnį, kol galų gale kažkuris iš jūsų išgėrė pusę kvortos degtinės, užkando cukruotu obuoliu, keptu seniui, permetė kitus beviltišku žvilgsniu ir žengė vidun. Sutrūnijusios grindys dejavo po žengiančiojo kojom, o jis pats ne tiek dairės po lūšną, kiek nesiliovė stebėtis tuo, kad jam nieko neatsitinka, kad netrenkia perkūnas, kad kvėpuoja jis oru, o ne nuodingais garais, kad iš palubės ant jo nekrenta ropliai, nors jis pats (ir jūs, stovintys ir laukiantys kieme) suprato, kad nieko ir negali atsitikt.

Jis dairės po virtuvę, bet senio ten nebuvo. Jis pasilenkė prie ugniakuro ir, pačiupinėjęs pelenus, pajuto, kad jie šalti. Ant stalo stovėjo stiklinė pieno, ir pienas jau buvo surūgęs. Todėl tas, kurį jūs buvot pasiuntę Etanos pirkelėn, įsidrašino. Jis kilojo ir čiupinėjo visus daiktus, kokius tik rado virtuvėj, galop lentynoj aptiko saujelę sidabro ir variokų, ir tas skurdus lobis tuojau dingo jo kišenėj, o jūs stovėjot ties slenksčiu ir pavyde jot jam, nes pinigų vis dėlto buvo ne taip jau mažai — seniai Etaną nepirko nei duonos, nei tabako, nei daržovių, nei alaus, nei malkų, nei drabužių, tenkinos tuo, ką jūs jam atnešdavot. Niekad paskui jūsiškis žmogus, nepasidalino pinigų su jumis, pragėrė pats vienas, bet tai buvo jo teisė, jūs supratot šitai ir nepriekaištavot jam nė vienu žodžiu. Tat buvo nugalėtojo grobis, atlyginimas už drąsą, kurią jis parodė įeidamas ten, kur įeit niekas daugiau nesiryžo. Galimas daiktas, už tą drąsą jis turėjo dėkot keliems gurkšniams degtinės, o ne savo prigimčiai, bet ar jums ne vis tiek.

Jis baigė apžiūrinėti virtuvę, atidarė duris į vienintelį kambarį ir dingo už jų, tuo pačiu išnykdamas ir iš jūsų akiračio. Bet vėliau jis papasakojo jums ką matęs, o ir jūs patys, galop įsidrašinę, įėjot tenai paskui jį, vadinas, viską išvydot dar taip kaip buvo ir užčiaupėt jam burną, kai jis buvo bepradedęs

riest kažkokią nepaprastą istoriją apie savo nuotykius Etanos lūšnoj.

Oras kambary tvyrojo suslūgęs, subūtas, ir drašuoelis (o vėliau ir jūs) gavo užsiimt nosį, taip pykino troškus senatvės kvapas, panašus į žibalo, šlapių plunksnų ir rūgštaus prakaito išsyk. Kai akys apsirpato su prieblanda, jis išvydo stalą, apdengtą supelijusia staltiese, etažerę, nupintą iš vytelių, joje kelias storai apdulkėjusias knygas ir išdžiūvusią medinę rašalinę, sulaužytą plunksnakotį ir atšipusį skustuva, ant jo ašmenų jūs' vėliau aptikot rudų dėmių, kurios, žinoma, galėjo būt -ir rūdžių dėmės.

Ant sienos kabėjo senoviškas medžioklinis šautuvas ir parakinė, kampe stovėjo skrynja, kurią atidarius šovė pilkšvas debesis, ir tik atsitokėjęs iš išgąščio pionierius suvokė, kad ten būta kandžių, taip sąžiningai atlikusių savo darbą, kad netgi atspėt nebuvo galima, kokių daiktų gulėta skrynioj. Pasieny stovėjo lova sujauktais patalais, ir jūsų pasiuntinys susigūžė tikėdamasis išvysias joj Etaną, bet lova buvo tuščia ir trumpą mirksnį ji priminė suodinių ledo lyčių sangrūdą per pavasario potvynį.

Atsidusęs, palengvėjusia širdimi jūsų pasiuntinys apsigrėžė, žengė iš kambario ir tuo metu sutiko šaltą skvarbų žvilgsnį, įbestą į jį iš kertės. Lyg basiliskas žiūrėtų į jį, stingdydamas kraują gyslose. Tas, kas žvelgė iš kertės, stovėjo pritūpęs, pasirošęs šuoliui, su virve rankose, su plėšria šypsena veide.

Jūs atšlijot nuo lūšnos durų, ūmai išgirdę riksmą, sklidiną bejėgiško, paraližuojančio siaubo.

VIII

Negi jūs buvot jau pamiršę tokius balsus, skrodžiančius neperregimą tamsą ir veriančius širdį kiekvienam, kas juos išgirdavo? Nevilties kupinus balsus, nuo kurių piestu stojas plaukai ir raukšlėjas veidas?

Dar taip negiliai praeitin nugrimzdo naktis, kai, užslinkus pirmoms sutemoms, oras slėny buvo tvankus ir lipnus ir net visi šešėliai atrodė drėgni. Stojus nakčiai, įsivyravo visiška tylą: nečirpė žiogai, ožkos prarado amą, paukščiai nečiulbėjo, vištos sutūpė ant laktų nesukudakavusios, nė viena kiaulė nekriuktelėjo. Spiečiai vabzdžių, kurie visuomet vakarais debesimis kyla į orą, pripildydami jį banguojančio monotoniško gaudesio, išsyk liko tūnot žolynų gelmėj. Upių vanduo buvo lygus kaip sustingęs alavas. Vėjas nutilo, aitvarai, svyrudami į šalis, lyg grimztu į kokios sietuvos dugną, nusileido žemyn. Slėny įsiviešpatavo nerimo kupina naktis, kurioj nelyginant statinėj kažkas rūgo, fermentavosi, vaikščiojo, ir net šunys bijojo amtelėt.

Tamsoje jūs nematėt, kad Etaną sėdi ant savo pirkelės slenksčio, kur išslinko pakvėpuot gaiviu vakaro oru, bet oras buvo troškus, ir jis, skarele braukdamas nuo veido prakaitą, dejavo ir keikė savo senatvę. Dieną jis vengdavo rodytis lauke, kad jūs nepatirtumėt nemalonumo žiūrėdami į jį, tokį sukriošųį. Nuo vandenligės jam ištino kojos ir jis vos įstengė judėt, kaulai styrojo į visas puses, plaučiuose gurgė, rankos drebėjo, iš nosies be perstojo sunkės skaidrus skystis ir nedidelis lašiukas nuolat kabojo ant jos galo. Nuo jo dvokė kaip nuo persenusio ožio: ne visuomet galėjo nulaikyti šlapimą ir kartais, tik pradėjęs atsi– seginėt kelnes, gaudavo patirt, kad tos pastangos kaip ir nebereikalingos. Tad tik vakarais iššliauždavo iš savo priplėkusios olos, kurioj jį įkalino bjauri, nepakenčiama senatvė.

Vienas po kito užgeso langai, o Etaną vis dar sėdėjo klausydamasis, kaip sunkiai dunksi pavargus širdis. Ir tuomet staiga išgąsdino tas šiurpus riksmas. Kartą, paskui dar kartą... Senis pajuto, kaip krūptelėjo Sniegovija, bet nepamatė, kad kas iš jūsų būtų išiebęs šviesą. Užgniaužę kvapą jūs laukėt, kas dėsias toliau. Bet daugiau nebuvo nieko. Nors riksmas užtvindė visą slėnio erdvę, Etaną suprato, kad jis sklinda nuo upės, nuo paupio karklynų, kuriais tirštai apžėlę krantai. Sukandęs dantis, kad nevaitotų iš skausmo, senis pakilo nuo slenksčio ir žengė vos išžiūrimu taku. Nedaug turėjo vilties, kad galės padėt šaukusiam. Nežinojo, kas ten. Balsas galėjo būti moters lygiai kaip ir vyro. Etaną būtų nepajudėjęs iš vietos, jeigu nebūtų žinojęs, kad nė vienas iš jūsų neišdrįs atšaut savo trobos durų ir leistis tenai, iš kur šauksmas aidi.

Jau artėdamas prie upės išgirdo, kaip sucirpė pirmieji žiogai, kažkur suurzgė šuo. Virš galvos cyptelėjo šikšnosparnis, karšto vėjo gūsis išdžiovino nuolat ašarojančias akis, kurias senis plėtė, kad ką nors išžiūrėtų tamsoj. Tai, kas brendo, kas noko naktį, išsipildė, ir dabar naktis įgavo savo įprastą pavidalą, pasaulį apėmė palengvėjimas. Tiktai seniui tebetruko oro, jis duso, galva svaigo nuo skubos: greičiau, greičiau, nešliaužk kaip sraigė.

Sustojo ant upės kranto gaudydamas kvapą. Ten buvo tuščia, nė gyvos dvasios. Jis laukė, bene ką išgirs, nors menkiausia žolės šlamesi, šakelės trakstelėjimą. Nieko. Tik po kelių ilgų kankinančio laukimo minučių išgirdo, kaip kažkas skinasi kelią per gervuogių apraizgytus krūmus. Paskui supliuškeno vanduo ir kažkas nubrido į seklios upės vidurį. Įtempęs žvilgsnį blausioj žvaigždžių šviesoje, senis išžiūrėjo moters siluetą. Stovėdama lig kelių kone sustingusioje upės tėkmėj, moteris pasilenkė, sėmė rieškučiom vandenį ir godžiai gėrė, šliurpdama it gyvulys. Atsigėrus lig valiai, ji, vis taip pat pasilenkus, ėmė vandeniui plaut ir vėsint karščiuojančius, degančius savo paslėpsnius. Laukinė. Kvaišėlė visuomet šlapiom lūpom, tarsi burnoj būtų per daug seilių ir jos tekėtų per kraštus. Senis suvokė, kad jau niekaip negalės jai padėt, ir nuvilko savo sutinusias kojas atgal.

Jūs nežinojot, kad, rūpestingai uždaręs duris, jis išriebė žvakę ir pakėlė grindų lentas.

— Atitrūk nors trumpam nuo savo minčių, Dovydai,—sukuzdėjo.— Pasakyk man, kas atsitiko šią naktį.

Išsiklausė. Nė garso. Dovydas tylėjo. Tačiau ir tylą seniui buvo tinkamas ir išsamus atsakas. Sužinojęs ką norėjo, jis vėl suklojo grindis ir nenusirengęs griuvo į patalą. Ilgiau negalėjo tvirt, taip jį visą skaudėjo.

Jums nebuvo žinoma, kad tą žiemą Etaną įprato ir pamėgo šnekučiuotis su Dovydu, kuris pasidarė kur kas rimtesnis ir mažesnis, kai gavo iki galo išgert „likimo skirtą taurę“, kaip kartais rašoma knygoje.

Knygos, beje, neteikė Etanai paguodos, jis tuščiai vartė jų puslapius vildamasis ištirpt tuose nesibaigiančiuose svetimų žmonių monologuose, vildamasis užsimiršt, pajust išminties gaivinančią tekėjimą į iškamuoatas savo smegenis. Knygos virto popieriaus ryšulėliais, nešvaraus, primarginto popieriaus, netinkamo beveik niekam, gal tik surūdijusioms Faivušo Mozerio silkėms vyniot.

Kartais, gulėdamas lovoj ir drebėdamas nuo šalčio arba pakilęs iš patalo pasišildyt rankų prie žerplėjančių židinio pelenų, arba mėgindamas atšildyt stingstantį kūną karštų pelenų buteliu, kuri mėšlungiškai spausdavo prie krūtinės toj vietoj, kur juto plakant širdį, jis išgirdavo tylų Dovydo balsą, sklindantį iš apačios, lygų ir monotonišką, lyg tas šnekėtų pats su savimi. Tada senis klausydavos to balso, retsykiais įsiterpdamas kokiu žodžiu, ir ištisą naktį nesijusdavo vienišas. Kartais Dovydas ilgai neprabildavo, ir kai ta tylą pernelyg užsitęsdavo, Etaną pakeldavo grindų lentas ir nusileisdavo pas jį pats, nekantraudamas išgirst, apie ką šis mažo neperžvelgiamoj tamsoj.

Viskas prasidėjo vieną naktį, kai senis ilgai vartėsi sučiuuru—siuose savo pataluose po gumulais sušokusia ir nė kiek ne—šildančia antklode negalėdamas užmigt, jausdamas, kaip gelia kiekvieną sąnarį. Skaičiavo pamažu slenkančias sekundes, nekantriai laukdamas aušros, kuri šiuo metu ateina taip vėlai. Galop kone vietoj stovintis laikas pasidarė jam nebepakenčiamas, jis atsikėlė iš lovos ir išėjo pro duris laukan. Atsistojo ties slenksčiu ir žiūrėjo žemyn, į miegančią Sniegoviją. Tirštai snigo („katėm“, kaip jūs sakot). Sniegas gulė ant stogų, ant takelių, ant daržų, rodės, tuoj užklos visą slėnį, palaidos jį, o senis liks čia, pasmerktas lėtai bado mirčiai. Nebuvo baisu mirt. Jį gąsdino tik vienvė, kuri dar stipriau sugniauš, kai nebeliks žmonių iš apačios (visų jūsų), kurių jis kartais nekentė, o kartais juos mylėjo, bet kurie bent jau dienomis nubaidydavo jo vienvė. Etanos būdai visados trūko to gyvuliško nerūpestingumo,

kuris leido jo sūnui gyvus artimuosius pakeist vaizduotės pamėklėm. Etanai stigo beribės kantrybės, su kokia savo vieatvę galėjo iškęst Magdala ar Faivušas. Galų gale jis turėjo pernelyg blaivų protą, neleidžiantį panirt į vėsius beprotybės vandenį, kokie gaivino ir gydė nuo vieatvės Mariją, iki Etaną ją sutiko. Ir todėl jis stovėjo sningant ir drebėjo iš siaubo, kad štai išauš rytas, o jis tebebus toks pat vienišas, nelyginant žmogus, kurio siluetą kartais išvysti sniegynuose. Senis suprato visus tuos, kurie, neturėdami nei giminių, nei artimųjų, draugauja su gyvuliais ar su daiktais, suprato ir užjautė tuos, kurie, kęsdami didžiausius pažeminimus ir artimųjų teikiamas nesibaigiančias kančias, vis dėlto nepalieka tų artimųjų, nepabėga nuo raganiškų žmonių, neišveja despotų vaikų ar nesprunka nuo nekenčiamų kaimynų, o klusniai pasiduoda bet kokiai tironijai. Kol yra ranka, tave žeidžianti, tu ne vienišas, kol yra širdis, tavęs nekenčianti, tu ne vienišas, kol yra lūpos, galinčios tave prakeikt, tu ne vienišas. Jis neturėjo nieko, tik Sniegoviją, tvyrančią po jo kojom, slėny.

— Eik vidun, Etaną, eik, nestovėk po šlapdriba...

Senis krūptelėjo. Tai buvo Dovydo balsas, tykus, melodinis, vos banguojantis, tarytum kokia giesmė. Puikus balsas, jam trūko nebent gyvybės, šilumos, truputėlio linksmumo.

Seniui dantys kaleno lendant į visiškai atvėsusį patalą. Net ir nematydamas jautė, kad sniegas vis gula ant žemės, ir jam buvo neramu. Rodės, girdi Dovydo šypsena, bet žinojo, kad taip būt negali: Dovydas liovėsi šypsojęsis, liovėsi juokęsis, ir net jei galėtų, niekad šito nedarytų. Dovydo balsas ramino (magišką galią turėjo ne tiek jo žodžių prasmė, kiek tembras ir ritmas). Ramino, bet sykiu ir jaudino Etaną, kaip kad jaudindavo padūmavusios kalvos tolumoj, primenančios smilkalus, kaip jaudindavo reta migla, besidraikanti pažeme, aukštybėj užsižibusios žvaigždės, dar baltas ir neryškus mėnulio pjautuvas, upės, rungtyniaujančios vandenų mėlynumu, bažnyčios bokštai, iškilę viršum medžių, lygutėliu vandeniui palei pat krantą slystanti valtis su žibintu prieky, gegutės verksmas tarp medžių tamsoje, naktinių žiedų kvėpėjimas.

Nuo tol jie šnekučiuodavo kiekvieną kartą kai Etaną pasijusdavo nepakeliamai vienišas ir nelaimingas. Jų šnekose retai teatsirasdavo ta tuštybės kupina įtampa, kuri taip būdinga jų pokalbiams, nes nebuvo dalykų, dėl kurių jie galėtų iš esmės rungtyniaut, varžytis, nesutart. Vienokia ar kitokia nuomonė? Kiekvienas iš juodviejų puikiai išmanė, ko vertos yra nuomonės. Vienokie ar kitokie įsitikinimai? Abu jie buvo pilni tolerancijos, kurią suformavo patirtis, pirštu prikišamai parodžiusi jiems, kad įsitikinimai paklūsta tik savo pačių dinamikai, savo pačių dėsningumams. Nėra tokių žodžių nei veiksmy, kurie, siekdami iš ko nors atimt ar kam nors suteikt tikėjimą, sugebėtų tą padaryt. Dėl to jų kalbėjimas būtų atrodęs įkyrus, nuobodus, be-

protiškas, jei tik jūs būtumėt išigudrinę jį išgirst, o tai beveik neįmanoma, nes dažnai jie kalbėdavos daugiau širdimis negu balsu. Vis dėlto dabar, kai jūs leidžiatės į kelionę pustamsiais, klaidžiais gyvenimo rūmo koridoriais, jums bus naudinga turėt tam tikrą nuovoką apie tuos dalykus, kurie įstengė blaškyt Etnos vienišumo kartėlį.

— Tavo protas, sveikas ir aštrus, tiesiog nuostabiai moka skirt, kas yra visuose daiktuose laikina, kas amžina. Nes iš teisybės tave jaudina tik amžini dalykai,— pasakė Dovydas tą pirmą naktį, kai Etną kalendamas dantim palindo po antklode.

— Aš nebijau mirties,— greičiau iškvėpė nei ištarė senis.

Bet Dovydas išgirdo.

— Taip. Tas teisybė. Tu beveik negalvoji apie mirtį, paprastą kūnišką mirtį. Tu trokšti amžinybės ne bijodamas mirties, ne neišvengiama praeities pasaulio, į kurį tuoj pakliūva kiekvienas mirusysis, bet geisdamas ateities, verždamasis į ją. Didžiausia tavo svajonė — aprėpt žvilgsniu viską: praeitį, dabartį, ateitį. Tu taptum laisvas tą pasiekęs, tu daugiau nieko nebebijotum ir nenorėtum. Gyvas tu neištengsi šito pasiekt...

Dovydas nutilo ūmai, ir senis krūptelėjo, kai gili tyla atsimušė į jo ausis. Kada Dovydas sumanys prakalbėt? Pasaulis grimzta sniege, nakties dar liko tiek daug... Ir jis apsiverkė iš vienišumo, bet nesigėdijo šito. Ašaros, šaltos kaip rasa, riedėjo jam skruostais, raukšlėtais ir įkritusiais, nuo ašarų perštėjo oda.

— Dovydai! — pašaukė pusbalsiu netikėdamas, kad šis atsilieptų.— Apie ką tu galvoji?

— Apie praeitį.— Dovydo balsas tekėjo is apačios lygiai banguodamas, be vargo įveikdamas tarpą, skiriantį juodu, grindų lentas, orą ir žemę.— Galvoju, kad ji visa yra vienoda, ji nei artimesnė, nei tolimesnė. Tūkstantis devyni šimtai trisdešimt penkti metai yra lygiai taip pat toli kaip ir tūkstantis devyni šimtai trisdešimt penkti prieš Kristaus gimimą. Gyvenimas virsta praeitim vos peržengęs neaukštą dabarties barjerą. Kas buvo pernai, neretai pamirštama lengviau už tai, kas buvo prieš dešimtį metų. Praeitis tai šalis, kur tu, senis, galėtum sutikt save vaiką, ir tas įprasta toj šaly. Visą galima pamiršt...

— Ar viską, Dovydai?

— Dar daugiau: viskas ir yra pamirštama, visi įvykiai ir daiktai slepia savy daugiau ar mažiau išsemtas užmaršties galimybes. Daiktų savybė tokia, kad jie nepaslankūs ir dabarties barjerą peržengt patys, be mūsų pagalbos, tegali labai sunkiai. Įvykiai peršoka jį smagiai, kaip jauni kumeliukai sulūžusią tvorą, ir nušoliuoja užmaršties keliu į praeitį. Praeitis visada yra užmarštis.

— Kvaila visa tai... Kvaila ir apmaudu.

— Mus visus kada nors užmirš, tarsi mūsų nė būt pasauly nebuvo. Visus, Etną. Jeigu mes turėtume kam pasakyt, jeigu turėtume ką perspėt, jeigu viskas būtų susiklostę kitaip, o ne

taip kaip susiklostė, jeigu turėtume vaikų ar anūkų, kuriems reiktų mūsų pamokymo, mūsų patyrimo, galėtume pasakyti jiems: venkit žiūrėti į praeities bedugnę, kad nepaslystumėt ir jona neįgriūtumėt. Turit visą laiką bėgti pirmyn, visą laiką būt dabarties priešaky, visą laiką ištiesta ranka jaust vėsią, matinę ateities širmą.

Etaną tyliai nusijuokė prisimerkęs iš malonumo, kai galvoj gimė šviežia mintis. Pajuto, kaip suklušo Dovydas.

— Tu juokies, Etaną... bet tavo juokas vis tiek liūdnas. Tarsi girdėčiau, kaip spragsi geltoni lapai, rudenį atitrūkstantys nuo medžių šakų, kaip tolimose pelkėse gimsta vėjai ar stena upė neršiančios pavargusios žuvys. Ko tu juokies?

— Mane pralinksmino...

— Kas? — nekantriai paklausė Dovydas, ir senis pagalvojo, kad ne toks jau jis miręs, koku dedas.

— Ogi tas, kad skubėdamas žmogus galų gale vis tiek skuba į mirtį, į tuos vartus, kurie patys pirmi mums atsiveria nuožulniam kely į praeitį.

— Myliu tave, Etaną. Labiau negu mylėčiau tikrą tėvą.

Ir Dovydas nutilo įtempęs ausį, mėgindamas išgirsti, ar tebėra lygus senio kvėpavimas, ar nesuplakė sparčiau širdis nuo šio prisipažinimo.

Vis snigo.

X

Kol jūs stovėjot priešais duris išsigandę, ar kas blogo nunitiko jūsiškiam žmogui lūšnoj, jis pats atsigavo is sustingimo ir pajuto tą patį šaltį, koks sklido iš pirkelės tuomet, kai Etaną dar sėdėdavo priešais duris, skendėdamas savo vienvėj. Ir vis dėlto šaltis šįsyk buvo kitoks. Jūsiškis tuojau tai suprato ir nusiramino. Tai buvo paprastas nebūties šaltis, jame neglūdėjo joks nelemumas. Senio širdis liovėsi plakus tą akimirksnį, kai jis ranka siekė kablo palubėj, norėdamas užnerti ant jo virvę. Senis atsirėmė į sieną, o paskui susmuko kertėj, todėl atrodė, kad jis pasiruošęs šuoliui.

Jūsų pasiuntinį pagavo džiaugsmas. Jis nudžiugo ne todėl, kad Etaną buvo nebegyvas, nes pirmu tarpu netgi neatpažino, jog ten Etaną. Jis apsidžiaugė, kad pats liko sveikas, kad kuo puikiausiai atliko savo misiją ir išvengė visų įsivaizduojamų pavojų. Plodamas delnais jis pasileido alimbos, jūsų mėgstamo šokio, žingsniu. Jis trypė, šokčiojo, pliauškėjo liežuvium, o jūs tebestovėjot ties slenksčiu įtikėję, kad vargšeliui pasimaišė protas. Galop liovėsis šokti jis išėjo į dieną, jau nurimęs ir susitvardęs, ir kiekvienas iš jūsų suskato idėmiai tyrinėti jo veidą, ieškodamas jame naujų raukšlių, jo plaukus, ieškodamas žilų, bet

neradot ko tikėjėsi, tik prakaito lašai žibėjo ant blogai nuskustu jo skruostų, ant nosies, ant kaktos, ir tuomet jūs viską supratot.

— Vaikams nereikia ten eit,— pasakė jis, sėsdamas ant žemės ir degdamasis papirosą.

Ir tada jūs visi aliai vieno puolėt pirmyn, grūsdamiesi, stumdydami kits kitą, nesitverdami iš nekantrumo išvyst tai, ko nederėjo regėt nekaltoms vaikiškoms akims. Tie keli žodžiai pralaužė visas santūrumo užtvaras, drovumą, slaptą nežinios baimę, jie ištirpdė visus tuos jausmus, nubraukė padorumo kodeksą, kuris lig tol valdė jūsų elgesį ir laikyseną, į tuos žodžius, šimtąsyk veiksmingesnius už bet kokius įkalbinėjimus, tuojau atsišaukė jūsų smalsi prigimtis. Tie iš jūsų, kas buvo atsivedę vaikus, po šių žodžių jau nebesugebėjo jų pažabot. Vaikai tarsi botago pliaukštelėjimą išgirdę arkliukai ištrūko tėvams iš rankų ir, rangydamiesi kaip žalčiai, spraudės pro jūsų tarpą, nėrė pro kojas ir patys pirmi atsidūrė lūšnoj, ir kai jūs, savo ruožtu ne-snausdami, sugarmėjot vidun, į vienintelį Etanos kambarį, vaikai jau buvo tenai, apspitę ataušusį senį, jie jau spėjo ištraukt virvę jam iš rankų ir dabar pjaustė ją gabalais, dalinosi tarp savęs, ir jums beliko tik apgaillestaut dėl tokios geros virvės, kokia ji buvo ką tik — slidi, šilkinė virvė, kurią kiekvienas iš jūsų būtų visur kur pritaikęs. Lyg niekados iš taip arti nematę numirėlio, vaikai čiupinėjo palaikį jo drabužių, badė pirštais atvertas akis stebėdamiesi, kad jos iš tiesų kietos kaip stiklas, tampė už plaukų ir rankų, gaudė muses ir kišo jam į nosį žavėdamiesi, kad jos išlekia per burną, ir nespėjus dar nė sudraust šitų gamtos pažinimo pratybų, vaikai jau pargriovė nelaimingą senį ir patys išsigando trenksmo, kai sumedėjęs kūnas atsimušė į pajuodusias grindų lentas. Tik tada jie paliko negyvėlį ramybėj, paliko gulėt veidu žemyn, nebeįžvelgdami jame daugiau jokio įdomumo, jis jiems nusibodo taip pat greitai kaip ir visokie nauji žaislai — margi aitvarai, žilvičių švilpynės, visi tie moliniai ir mediniai prajovai, kurie pardavinėjami, jūsų manymu, tik tam, kad duotų pardavėjui pelno, bet yra visiškai nenaudingi. Nespėjus dar jums atsikvošėt, vaikai ėmė naršyt po visas lūšnos kertes, vieni jau kabino nuo sienos šautuvą, kiti aptiko pluoštą fotografijų, perrištų gumele, ir tučtuoju iš fotografijų liko tik skutai, tarytum čia būtų pasidarbuota pelių, nes vaikai niekaip negalėjo jų pasidalint. Jūs vos spėjot atimti iš jų šautuvą, kol jie dar jūsų visų nenupylė, tik fotografijų išgelbėt nepavyko, bet dėl jų nebuvo apmaudu, nes net ir nematę žinojot, kas ten nufotografuota, pažinot žmones, kurių kopijos išispaudusios kartono gabalėliuose ir pergyvenusios originalus, beje, pergyvenusios ne kažin kiek. Netrukus jūs jau girdėjot vaikų žingsnius ant aukšto, o ir neištarėt, kad tokia menka pirkelė galėtų turėt aukštą. Vaikų balsai aidėjo netgi kažkur po grindim. Jums nebeliko nieko kito, kaip tik nebepaisyti, juolab kad patyrimas sakė, jog viskas čia greitai jiems pakyrės. Bet jūs nepa-

kankamai gerai pažinot savo vaikus, neivertinot jų kaip reikiant ir tuojau gavot dėl to apgailėstauti, nes, aptikę skiltuvą, jie išiebė ugnį, kliūstelėjo į ją žibalo, ir jūs, vos spėję išvilkt laukan velionį ir keletą niekniekių, kelias valandas tuščiai plušot mėgindami užgesint gaisrą, vaikų susižavėjimui žaibiškai apėmusį sutrūnijusią lūšną, nelyginant gniūžtę perdžiūvusių šiaudų.

XI

Mazgodami Etanos kojas, gramdydami nuo jo priskretusius nešvarumus, jūs po trupučiuką prisiminėt to žmogaus gyvenimą, žingsnis po žingsnio nuėjot jo nueitą kelią nuo pat tos dienos, kai jis atsirado Sniegovijoje, kai vieną darganotą rytą prieš daugybę metų atsiyrė prie jūsų kranto, atsistojo valty stačias, prisimerkęs peržvelgė baltus kaip druska jūsų namukus, išbarsytus šlaituose, tarsi prisimatuodamas jūsų gyvenimą sau, savo žvilgsniui, jausmams, protui, o paskui nusišypsojo pats vienas, nors lyg ir nebuvo jokios dingsties šaipytis, paėmė nuo valtės dugno savo šautuvą, kuris jau tuomet buvo senovinis, užtaisomas per vamzdį, pasilenkė dar sykį, o kai atsitiesė, laikė rankoj nedidelį ryšulėlį su daiktais, paskui išsoko iš valtės, nuo ilgo plaukiojimo apgliaumijusios žaliais dumbliais, atgrėžė į ją negražų savo veidą, kažką sumurmėjo ir koja nustūmė valtį tolyn nuo kranto. Laivelį pagavo srovė ir skersą nusinešė žemyn, o jūs supratot, kad jis pasiliks čia visam laikui, jeigu išvis taip galima pasakyt apie žmogaus gyvenimą, kuris vis tiek tėra akimirka, nors ir koks ilgas atrodytų. Dabar jūs šnekuciate apie tai perkratinėdami savo atmintį, kuri sulig kiekviena diena darosi panašesnė į kiaurą rėtį. Buvo pasakyta įvairiausių nuomonių, kartais ir labai neįtikėtinų, netgi fantastiškų, tačiau jūs prie to pratę ir net savotiškai tuo patenkinti, nes jus supantis pasaulis, visas jūsų gyvenimas nėra jau tokie puikūs, kad būtinai reikėtų atkurt juos tikru pavidalu.

XII

Jūs papjovėt vištas, priklausiusias Etanai, tačiau lesintas ir prižiūrėtas jūsų, nes Magnus, sulaukęs tokio amžiaus, kai vienintelis žmogaus rūpestis tėra laiku išsituštint, visiškai jas apleidė ir vargšai išbadėję, utėlių apnikti paukščiai tapo agresyvūs ir netgi plėšrūs. Sulysusios vištos puldinėjo jūsų kiemus, persekiojo ir kapojo jūsų šunis ir kates, gadino gyvenimą jūsų žąsims, antims, kalakutams ir jūsų vištoms, lesė viską, kas pakliuvo jų akiratin, veržėsi į jūsų podėlius, terorizavo jūsų virtuves, ir jūs grieždavot dantim radę išknebotus sūrius ir priderg-

ta grietinę, radę varškę ir sviestą, ištryptus tų prakeiktų harpijų kojų, jūs šluostydavotės ašaras kabindami nuo gegnių dešras ir skilandžius, išvarpytus jų pasiutusiai kietų ir aštrių snapų, jūs sprogdavot iš įsiūčio, kai paaiškėdavo, kad virtinis, kurį išžvejojot iš lėkštės ir pasiuntėt burnon, visai ne virtinis, o išblyškęs vištšūdis, kai pro velniaižin kokią skylę triukšmingai įplasnojusios laukinės Etanos vištos bemat ištuštindavo košės dubenį ar sulesdavo visą duoną nuo stalo ir jūs nieko negalėjot joms padaryt, nes patys jų baiminotės, nuogastavot, kad vieną dieną jos užklups jus miegančius ir iškapos akis. Bet galų gale jūs jas prijaukinot, ir štai dabar, kol nešėt velionio grabą į kapus, jūsų moterys tuos paukščius pešė, darinėjo, pjaustė gabalais ir troškino su grietine, pipirais ir mairūnais, o paukštienos kvapas lydėjo jus visą kelią, sekė paskui jus, kai, vos nulaikydami grabą, leidotės nuo kalvos, kai išėjot į aikštę ir slidinėdami per lietaus nuplautus grindinio akmenis žingsniavot keliu, mėsos kvapas dirgino jums šnerves, kai jūs nuolatos pasikeisdami nešėt grabą per visą Sniegoviją, spardydami po kojų besipainiojančius šunis ir neramiai klausydamiesi burbuliavimo, sklindančio iš velionio vidurių, kai atkėlėt kapinių vartus ir, siauru takeliu vingiuodami tarp kapų, priėjot šviežiai iškastą duobę, tą pražiotą burną, laukiančią savo kašnio.

Saldus vištienos kvapas kuteno jums nosį ir kai žiūrėjot į plonus raudonus sliekus, išverstus į šviesą sykiu su juodai geltona žeme, į drėgnus klevo šaknų gabalus, nukirstus kastuvais, į moliuskų geldutes ir sraigčių kiaukutus, likusius jūsų žemėj, kai nuslūgo bekraštės pirmykštės jūros, jūs negalvojot apie nieką kita, tik apie mėsos pilnus dubenis, kurie garuodami jūsų laukia, apie rasotas taureles degtinės, apie švelniai žalius agurkus, sutaisytus su svogūnais ir krapais, ir galbūt todėl visai laidojimo ceremonijai trūko įprasto iškilmingumo. Gal todėl jūs paskubom įmetėt grabą į duobę, sutrumpinot deramas tokiu atveju kalbas iki kelių palydėjimo žodžių, o išgirdę pirmus žemės grumstus barbenant į grabo dangtį, po vieną ir būreliais ėmėt skirstytis, iš pradžių atsargiai, nedrąsiai, bet, nutolę nuo kapvietės per dešimt penkiolika žingsnių, jau leidotės protekiniais, nes kiekvienam buvo žinoma, kad vištienos nėra per daug ir paskutiniai gali apsikvailint. Jūsų nesutramdė nė duobkasių žvilgsniai, kupini pavydo ir neapykantos, jūs, lenkdami viens kitą, skubėjot ten, kur kvietė svaiginantis aromatas, ir tik priartėję prie tikslo tiek, kad jau galėjot būti ramūs neliksią paskutiniai, jūs sulėtinot žingsnius, pasitempėt, nutaisėt orias ir net tragiškas minas, derančias pakasynų pietums, pasispjaude delnus suglaistėt bebėgant išsitaršiusius plaukus, susisegėt atsilapojusias apykakles, susikišot išsipešusius marškinius atgal į kelnes, patrepšėjot kojom nupurtydami nuo batų priskretusius lipnios kapinių žemės gurvolius, ir, šitai susitvarkę iš viršaus, žengėt per slenkstį sklidinį vilties netrukus susitvarkyt ir iš vidaus, kad

urzgiantys pilvai pajustų sotumą, o širdys ir galvos svaigią šilumą, kuria maloniai jus apdovanojo dievas, sutverdamas rugius ir pamokydamas išsivaryt spirito.

Nors jūsų moterų valgio virimo menas tolygus dviem ar trim būdam nepataisomai sugadint miltus, piena, mėsa, daržoves ir grietinę, šįsyk per stebuklą joms viskas kuo puikiausiai buvo pasisekę, ir kol atviros Etanos akys (jums taip ir nepavyko jų užmerkt) spėjo apsiprast su požemio tamsa, iš jo vištų beliko tik dubuo apgraužtų ir apčiulptų kaulų, o veikiai ir tie kuo gražiausiai sugulė šunų pilvuose. Per visus pietus jūs nė karto nepagalvojot apie velionį,— viršum stalo girdėjos tik taukuotų lūpų čepsėjimas, lūžtančių kauliukų traškesys, jaukus skysčio kliuksėjimas ir kiti žemiški garsai, prie kurių jūs esat taip pripratę, kad net ne visuomet jie teikia jums malonumo. Tačiau galop prikimšot savo pilvus. Net ir duobkasiai spėjo paragaut vištienos, teisybė, palikę kapą tik pusiau užkasta, ir vos nutilo įnirtingas žiaumojimas ir soti ramybė, jie tuojau išskubėjo baigt darbo. Čirkštelėjo degtukai, vienur kitur viršum stalo pakibo melsvi popirosų dūmų debesėliai. Kažkas iš jūsų žagsėjo, vienas kitas atsiriaugėjo, ir tuomet, apimti tylios palaimos, jūs vėl prisiminėt Etaną, prašnekot apie ją, pagailėjot jo, prislėgto kelių sunkios kapinių žemės kubų. Jūsų kalbos sujaudino moteris. Kalbėdamies apie velionį, jūs prisiminėt savo pačių jaunystę, kuri negrižtamai ir tarsi beprasmiškai praėjo, o tai buvo pakankama priežastis moterims susigraudint ir nuvarvint vieną kitą ašarą tarp dviejų taurelių baltosios, ir tik viena iš jų, kvaišėlė Jadvyga, kiek jaunesnė už kitas, bet daugiau patyrus gyvenime, nelauktai prapliupo raudot paveikta prisiminimų, ilgai jos nebuvo galima nuramint, kol galų gale jūs privertėt ją išgert dar porą stikliukų, tuomet ji liovėsi verkus ir ėmė kvatotis šurpiu, isterišku juoku, pilnu skausmo, pagiežos, ironijos, juslingumo, juoku, koku mokėjo juoktis tik Jadvyga ir juokdavos kažkada nuolatos, varydama iš proto Konradą, versdama jį mėlynuot iš piktumo, juoku, koku nemoka juoktis žmonės, patyrę uždraustus smagumus — išdavystės džiaugsmą, veidmainiavimo ir melo svaigulį, kutenančius žiaurumo protrūkius, savo artimo neapykantos palaimą. Tas juokas buvo it rimbo kirtis jūsų atminčiai, ši nelyginant jauna kumelaitė leidosi šuoliais, ir praeitis iškilo jums prieš akis, atskleisdama akivaizdžias ir slaptas savo puses,

XIII

Jūs išvydot, kaip žmogus, dar palygint jaunas, neperkopęs keturiasdešimties, su pasibaisėtinais kreivom kojom, su atsikišusiu žandikauliu, kuris jo veidą darė panašų į arklio, su retais dantim, panašiais į pjūklą, nudegęs saulėj lig juodumo, su geltonais, išblukusiais plaukais, pastūmėjo koja valtį, kurios pirma-

galis ką tiktai šnarėdamas įsirežė į pakrantės smėlį, nepasijudinami iš vietų, užgniaužę kvapą jūs žiūrėjot, kaip jis stovi prasižergęs ant kranto ir žvilgsniu prisimatuoja sau tai, kas buvo jūsų nuosavybė (bent jau lig tol). Jis matavosi jūsų pietvakarių vėją savo plaučiams, jūsų bažnyčią savo sąžinei, jūsų krautuves savo kišenei, jūsų karčemą savo gerklei, jūsų drabužius savo pečiams, jūsų namus savo jaukumo sampratai, jūsų moteris savo širdžiai, jūsų garbę savo ambicijoms, jūsų žemę savo kojoms, o jus pačius savo sumanumui. Ir kai jūs pamatėt, kad tuo pačiu žvilgsniu jis idėmiai stebėilija jūsų kapines, tarytum prisimatuodamas jas savo kūnui, supratot, jog jis pasiliks čia iki paskutinio teismo dienos, idant prisikeltų sykiu su jumis, su jūsų tėvais ir protėviais, ir petys į petį žengs viešpaties karalystės pasitikt.

Jis atsisėdo pakrantės žolėje, išsitraukė iš kišenės butelį vandens ir ėmė godžiai gert, jis tarsi leido jums su juo apsiprast, nenorėjo jūsų gąsdinti iškart išžengdamas Sniegovijon ir pareikšdamas savo teisę užimt vietą tarp jūsų, kvėpuot jūsų oru, rinktis draugus ir priešus iš jūsų tarpo, o jūs, pikta žiūrėdami į jo gurklį, kai jis sprogo tą prakeiktą savo vandenį, vis aiškiau ir aiškiau supratot, kad nepajėgsit juo atsikratyt. Jeigu jis nepaleistų savo valties, jeigu iškart ateitų pas jus ir paprašytų kąsnio duonos, stiklo alaus ir nakvynės, jūs maloniai jį priimtumėt, nors ir pagalvotumėt su baime, kad tikriausiai padedat pabėgusiam katorgininkui arba policijos ieškomam maištininkui, arba mergaičių suvedžiotojui, ar bent jau vištvgiui, bet neišdrįstumėt paniekinti svetingumo įstatymo, duotumėt viską, ko jis paprašytų, nors gal tik vienas kitas iš jūsų įstengtų naktį sudėti bluostą ir paleist iš rankų kirvį, tačiau jeigu prašalaitis būtų kaip tik šitaip įėjęs į jūsų gyvenimą, į jūsų namus ir į jūsų sąmonę, jūs jaustumėtės pranašesni už jį, jūs galėtumėt jaustis šeiminkai ir, galimas daiktas, patyrę, kad jis nepiktas ir neslaptas žmogus, patys pasiūlytumėt jam čia pasilikti. Tačiau jis nepadarė nieko, kas užganėdintų jūsų širdis ir paglostytų jūsų savimeilę, ir jūs, stovėdami kiekvienas ten, kur buvo užkluptas iš už upės posūkio pasirodžiusios valties, jautėt kylančią neapykantą vilkiškoms ateivio akims, su kurių žvilgsniu dar nebuvo susidūrę, jo pažastų kvapui, kurio dar neužuodėt, jo balsui, kuris dar niekad neskambėjo jūsų ausyse. Delikatų jo santūrumą, paskatinsį prisėst ant žolės, atsivarstyt batus ir juos nusiaut, užsiūti rūkyt papirosą ir prisimerkus stebėt, kaip mėlynas dūmas tirpsta ore, užsiiminėt visokiais niekais, kad tik jūs kaip reikiant apsiprastumėt su jo vaizdu, jūs palaikėt panieką ir pasityčiojimu iš jūsų vaizdinių apie pasaulį ir žmonių santykius, jūs jau norėjot čiupt šakes, nužingsniuot iki jo ir išdėt, jog nepageidaujat matyt jokių atėjūnų, bet tasai grėsmingas šautuvas šiurpiai juodu vamzdžiu ir nepriklausomybė, kuria dvelkė žmogaus povyza, neleido taip pasielgt, ir tada jūs apsimetėt, kad nematot jo, kiekvienas įknibot į darbą, kuri nutraukė išnirusi iš už posūkio

valtis, bet jau neįstengei išmest ateivio iš galvos, jautėt savo ketinimų ir judesių netikrumą, melagingumą, širdot, spjaudėtės, keikėtės, bet negalėjot atsikratyt jausmo, tarytum vieni vienas karys būtų pasistatęs palapinę prie Sniegovijos vartų ir paskelbęs apgulti.

Iš visų ateivių jūs laukiat netikėtumų, keistų žodžių ar poelgių. Kalbėdamiesi su jais jūs apsišarvuoja! kantrybe, pakantumu. Tačiau jeigu reikia, jūs visados pasiruošę duot atkirtį išibrovėliui, kuris manytų, jog gali elgtis su jumis kaip nori, šnypšt nosį ant jūsų kelių, šluostytis rankas į jūsų švarkų skvernus, maigyt jūsų moteris, tyčiotis iš jūsų vaikų, spardyt jūsų šunis, svaidyt akmenimis į jūsų kates, trypt jūsų daržus, pešt jūsų vištas, karypt uodegas jūsų arkliams ir taip toliau.

Tąkart jūs kaip visuomet suėjot prie Mozerio krautuvės, susėdot kas ant ilgojo suolo, kas tiesiai ant žemės, Mozeris kaip įprasta išnešė kiekvienam po mažą juodą buteliuką alaus, ir jūs kaip visados užsivertėt kiekvienas savąjį, kad kartus vėsus skystis atgaivintų prarūkytas peršinčias gerkles, nuplautų rūgštų prasto jūsų tabako skonį, bet gavot nusivilti: alus buvo drungnas, išsivadėjęs ir be kartumo, ir jūs prisiversdami išgėrėt tą kačių myžalą (kaip jums atrodė), nes jau vis tiek buvo už jį sumokėta, jūs raukėtės, o kai Mozeris pasiūlė dar, atsisakėt visi kaip vienas, ir Mozeris neįkalbinėjo, tik šypsojos į žilą barzdą prisidengęs burną delnu, smirdinčiu silkėm ir skalbiamu muilu, puikiai suvokdamas gudria savo galva, kad jo alus nė kiek neblogesnis kaip visuomet, kad jis neperšilęs ir nesurūgęs ir kad šiandien net švėstas vanduo būtų jums tokio skonio.

Jūs sėdėjot ir tylėjot, kiekvienas užsiėmęs savo pypke ar savo panagėm, ar batų raišteliais, ar savo sudilusiais variokais, ir iš šalies žiūrint galėjo atrodyti, kad jūs kažko laukiat. Aiškiai pagyvėjot ir sujudot, kada gatvės gale pasirodė berniokas, skuodžiantis kiek įkabina, mojuojantis rankom ir šaukiantis: „Ateina! Ateina!“, o kai jis susilygino su jumis, vienas iš jūsų, išdžiūvęs žmogelis išsišovusiais skruostais, pravarde Druska, gulėjęs ant arklių suplūktos žemės, ištiesė koją, išibėgėjęs berniokas nesuskubo peršokt per ją, užkliuvo, griuvo, atsitrenkė nosim į grindinio akmenis, o kai atsistojo svyrudamas į šalis, iš jo nosies, ne kažin kas bebuvo likę, kraujinis blynas, ir tiek. Apspangęs berniokas spaudė ranką prie veido, o kraujas sruvo pro pirštus, lašėjo ant marškinių, ir berniokas darėsi panašus į gaidį ryškiom plunksnom.

— Kas ateina, vaike? — paklausė Druska ir čirkštelėjo seilę pro tarpudantį, berniokas buvo besižiojās atsakyt, tačiau, išvydęs Druskos žvilgsnį ir jo tulžingą šypseną, kaipmat užsičiaupė ir pasisuko į jus ieškodamas paguodos bei užtarimo, tačiau jūs nežiūrėjot į jį, ir tada jis ėmė trauktis atatupstas tokiomis akimis, tarytum būtų išvydęs vilkolakį. . .

Mozeris surinko tuščius juodus butelius ir pasisiūlė atnešt dar alaus, bet nė vienas iš jūsų nepasakė, „gerai, Mozeri, atnešk dar savo šlapimo“, tačiau neištarė ir „ne, Mozeri, gerk pats savo? pamazgas“, ir Mozeris, gudrus kaip Senojo testamento pranašas,, teisingai suprato, kad jums ne pro šalių bus suvilgyt tēbeperšinčias gerklės, dingo savo krautuvės prieblandoje, kvepiančioje sūrymu, tabaku ir prieskoniais, o iš ten jūs išgirdot jo kandų ir pašaių balsą:

— Gal apsimoka paimt vienu buteliu daugiau, a?

Jūs sudrebėjot, bet vis dar neturėjot sukaupe tiek įtūžio, kad atsikeltumėt ir pamokytumėt nusususį krautuvininką, kaip reikia juokaut, ir tik Druska, vėl čirkstelėjęs seilę pro iškirmijusius dantis, pasakė:

— Užčiaupk savo srėbtuvę, Mozeri.

Iš vidaus neišgirdot jokio atsako, tik prunkštimą, bet tas tylus garsas nelyginant spyris į tarpukojį paveikė Druską, ir dar nežinia kaip viskas būtų pasibaigę, jeigu Mozeris nebūtų pasirodęs su pintine, prikrauta jau atkimštų rasotų butelių. Mozeris mirktelėjo Druskai, sakytum tarp jų būtų koks samokslas, padavė jam alaus pirmam, ir įtampa kiek atslūgo, bet visai neišnyko.. Toli gražu. Jums nieko nebuvo galima prikišt, jūs laikėtės kuo puikiausiai iki pat anos dienos pabaigos ir nepraradot santūrumo, kai Magnus Etaną (anuomet jūs dar nežinojot keisto jo vardo nei pavardės) pasirodė toje pusėje, iš kur pirma buvo atskuodęs berniokas. Jis ėjo nešdamas rankoj sunkią ir grėsmingą savo muškietą,, jo veidas buvo ramus ir abejingas, tačiau jūs nežinojot, ko iš jo galima laukt, ir vienas iš jūsų dėl visa ko uždėjo ranką Druskai ant peties, nes Druska buvo baisiai ūmus, galbūt todėl, kad jo kūnas kaip perdžiūvęs karvašūdis ir saulė tikrąja prasme užvirindavo kraują. Bet Druska sukando butelio kakliuką, kad net sugrikšėjo dantys, nervingu peties trūktelėjimu numetė svetimą delną, ir jums beliko tikėtis, kad jam pačiam užteks proto nekibt plikom rankom prie žmogaus, ginkluoto muškietą, kurios tik vienas užtaisas perskeltų Druską perpus, ir dar vienos pusės niekur negalėtum rasti.

Dabar jau jūs nesiskubinot taip greit susidoroti su alum, priešingai, gėrėt jį labai pamažu, mėgaudamiesi, mažais gurkšniukais, ir taip atsidėję stengėtės patirt gomuriu visus kartaus skysčio subtilumus, jog neturėjot kada atsakyt į ateivio pasveikinimą, bet jis nesumišo ir nė nebandė sveikintis dar kartą, taip pat nestovėjo svarstydamas, kaip jam elgtis toliau (šito jūs vis dar slapčia tikėjotės), bet peržengė per pasliką Druskos kūną, per ištiestas jo kojas, priėjo prie suolo ir išispraudė į jūsų tarpą, ramiai pasidėjo ryšulėlį ant kelių, šautuvą atrėmė į sieną, o Druska taip ir sustingo pražiota burna, ir tai buvo blogas ženklas, rodantis, kad jo kraujas putoja ir virsta tirštais nuodingais garais, ir vienas iš jūsų vėl uždėjo ranką jam ant peties, ir jis vėl ją numetė, o ateivis atsilošė ir užsimerkė, tarytum ką tik būtų

grįžęs namo iš ilgos kelionės, nė vienas raumuo jo veide nevirptelėjo, rodė, kad jam jūsų išvis čia nėra, jis visai nepaisė jūsų, matyt, pratęs prie tokio sutikimo, ir jūs nusprendėt, kad bus atkeliavęs iš toli ir užsukęs ne į vieną paupio miestelį, o ten ne kitaip priimtas. Tada Druska nelaukta užsičiaupė ir vėl prasižiojo, ir pasakė:

— Mozeri, atnešk dar butelį paplavų.

Mozeriui, nebūtų jis prekijas, du sykius kartot nereikėjo, ir, matyt, jausmai, užtvindę jus tą valandą, buvo gerokai atmiešti smalsumu, nes Druska, užuot sviedęs Mozerio atneštą butelį į sieną viršum nepažįstamojo galvos ar kliūstelėjęs alų jam į veidą (kaip kad neretai padarydavo supykęs), rankos mostu, vertu persų karaliaus, parodė Mozeriui paduot alų ateiviui.

Jūs visi dalyvavot vaidinime, kurio svarbiausias herojus buvo neapykanta ateiviui, bet sykiu buvot ir to vaidinimo žiūrovai, įtemptai laukiantys jo pabaigos, uždangos, kuriai nusileidus galėsit skirstytis po namus ir vieni likę ramiai pasitikrint, ar gavot iš reginio ko norėję. Jūs trokštat naujovių kaip perdžiūvus ir suskeldėjus žemė lietaus, kamuojatės alinami įkyraus, monotoniško slenkančių dienų ritmo, ilgesingai žvalgotės į horizontą, tikėdamiesi iš už jo pasirodysiant kažko, kas sujudins irstančias iš nuobodulio jūsų smegenis, privers sukunkuliuot gyslose rūdijantį kraują, sparčiau suplakt apsnūdusias širdis ir šiurpt odą iš nuostabos. Išvarginti savo smulkmeniško irzlumo, jūs ilgitės tikros neapykantos. Jūs norėtumėt, kad meilė pakeistų akimirką trunkantį moters kūno poreikį. Bet niekas nesikeičia ir nesikeičia, jūs po dvidešimt kartų žiūrit į laikrodį laukdami nesulaukdami, kol baigsis diena, kaip du vandens lašai panaši į dešimtis, į šimtus kitų dienų. Jūsų gyvenimą galima prilyginti gyvenimui vienišos senmergės, kuriai reguliarus moteriškas ciklas yra vientelis akivaizdus laiko tekėjimo įrodymas.

Jūs trokštat įvykių, nes manot, kad tik jų stoka verčia jus sent, raukšlėtis, plikt, o vos tik kas atsitiks, jūs vėl atvirsit kokie buvę — jauni, lankstūs, karštakraujai ir stiprūs. Jūs trokštat įvykių, bet sykiu ir bijotės jų, bijotės naujovių kaip ugnies, nes naujovėse glūdi nauji kentėjimai: skausmingos suvokimo pastangos, kamuojanti nežinia, kaip jaust, ką galvot, ką daryt. Ir todėl jūs norit, kad įvykiai būtų panašūs į ankstesnius, gerai jums žinomus, šimtą kartų aptartus, išnagrinėtus, išnarstytus ir vėl sudėstytus. O kai šitas jūsų noras išsipildo, jūs nusiviliat ir pasibaisėjat, kad veide atsirado dar viena raukšlė, šukose dar vienas kuokštas plaukų, burnoj nebėra dar vieno danties, o laike, likusiam iki grabo, dar vienu metų.

Naujas žmogus kelia jums tokią pat baimę kaip ir katastrofa, stichinė nelaimė, kaip gaisras, epidemija ar karas. Kas jis? Ko iš jo laukt? Naujas žmogus jums visados yra bloga lemiantis ženklas. Iš kur jis atėjo? Ar neatsives jis iš paskos debesio skėrių, vėtrų, žaibų, ar jo kišenės neprikimštos piktžolių sėklų, ar

neapkurs jūsų šulinių vanduo, ar nepajuos ir nenukris jūsų vais-medžių žiedai, ar neuždus upėse žuvys, ar neišpjaus nežinomos ligos jūsų galvijų, ar išliks kokia buvus jūsų dorovė?

Todėl jūs sėdėjot sumedėjusiom nugarom, laukdami, ar supras ateivis jūsų svetingumo ženklą, ir pusė jūsų širdies troško, kad viskas pasibaigtų kuo taikiau, o pusė, lengviau pasiduodanti laisvam vaizduotės sruvenimui, vertė stipriau gniaužtis jūsų kumščius ir spaust rankose lazdas. Jūs ir bijojot šito išūlaus žmogaus, išdrįsusio peržengt per vieną iš jūsų ir išispraust tarp kitų, bet sykiu ir troškot būti dar labiau ižeisti, troškot poelgio, kuris perpildytų jūsų kantrybės taure, ir tuomet jūs galėtumėt ramia sąžine išsivaduoti iš išibrovėlio tironijos (nes tuo metu jo buvimą tarp jūsų jau išgyvenot kaip tam tikros rūšies priespaudą), nebebijodami nei jo pasitikėjimo savim, nei jo ginklo, kuris, iš arčiau pasižiūrėjus, vis dėlto buvo pernelyg surūdijęs, kad galėtų iššaut. Ir todėl kai valkata paragavo Mozerio alaus, puikiausio alaus pasauly, o paskui susiraukęs išpylė visą butelį ant žemės aptaškydamas jūsų kelnes, jums stačiai užgniaužė kvapą nuo atsiveriančių- perspektyvų, jūs negalėjot patikėti, kad jis buvo toks negudrus ir taip lengvai pasidavė, įteikdamas savo likimą į jūsų rankas, nes to, ką jis padarė, puikiausiai pakako jums išžeisti. Bet, matyt, jo būta iš kitokio molio nei jūs manėt, kadangi jis ir vėl suardė jūsų kėslus, suardė lengvai, tarsi žaisdamas su jumis, tarsi tik tam ir būtų atplaukęs valtim, kad it kokius vaikus pamokytų jus santūrumo. Jis išsitraukė iš kišenės savo butelį ir atkišo jį Druskai, ir vertėjo matyti, su kokia panieka Druska nusigrėžė (jūs visi nuoširdžiai manėt, kad butely vanduo!). Tada Etaną ištraukė kamštį, ir aplink pasklido toksai ruginės dvokas, kad net visokių kvapų prisiuostęs Mozeris, ir tas atšlijo nuo ateivio kaip nuo velniaižin kokios bjaurasties. Dabar jūs vėl žvelgėt į nepažįstamąjį su baime ir (ko čia slėpt?) susižavėjimu, netikėdami, kad galima gert šitaip dvokiantį skystį. Jis pasiūlė jums patraukt iš jo butelio, bet niekas neišdrįso jo nė į rankas paimt, ir tada jis pats trūktelėjo kelis gerus gurkšnius, nusišluostė lūpas ir pasakė:

— Puikiausias gėrimėlis.

Tik tada jūs kaip reikiant išžiūrėjot į jį ir išvydot tai, ką anksčiau pamatyt jums trukdė akla neapykanta. Jis buvo girtas kaip pėdas, vos beapvertė burnoj liežuvį, ir jau toksai, matyt, išlipo iš valtios. (Kai kas manė, kad ir valtį jis paleido netyčia, nelabai suvokdamas ką daro. Tačiau dabar jūs jau žinot, kad tai neteisybė.) Jūs galėjot daryti su juo ką tinkami, taip jums atrodė, ir jis nebūtų šito suvokęs, bet ir vėl suklydot, nes jis tik trumpą akimirką leido jums pasimėgaut pranašumu, teikiamu blaivybės. Jis susikaupė, tiesiog bežiūrint jo akys nuskaidrėjo, ir jūs supratot, kad jums pakliuvo kietas riešutas, kurį perkrimst bus ne taip lengva.

fr-4 Ar tarp jūsų yra kalvis? — paklausė jis, o jūs nežinojot ką atsakyti, teisingiau — ar išvis verta atsakyti, ir jis nekartojo. Mausimo, nes suprato, kad viskam yra savas laikas.

--r.- Man reikia namo,— pasakė jis patylėjęs, ir vėl neapykantos banga perliejo jūsų širdis,, bet jis ir vėl jus įveikė, nes ramiai atrišo savo mazgelį, ir prieš jūsų akis iškilo reginys, kurio ilgai negalėjęt pamiršti, kuris savaitę neleido jums užmigti svirstant ir persvarstant, ar neverta viską metus sėsti į valtį ir irkuoti aukštupių, tenai, iš kur nusileido Etaną. Ryšulėlis buvo pilnas pinigų. Šitokio turto jūs niekada nebuvo matę, tikriausiai nė Mozeris, kurį šiaipjau išivaizdavot visko pertekusį.— Ar nežinot, kas parduotų kokią pastogę? Mokėsiu iškart.

Gavot įsitikinti, kad ir samprotauja jis kitaip nei jūs, nes niekad nebuvo pamaneję, kad namus galima pirkti kaip popierosinį popierių ar ožkas. Namus jūs paveldėdavot ar statėtės patys ir pirkot tik rąstus ir kalkes. Namas jums buvo sudėtingas vaizdinys, neatsiejamas nuo visų daiktų, nuo moterų ir vaikų, kurie jame gyvena, neatsiejamas nuo jūsų pačių. Jus pribloškė mintis, kad galima parduoti namą, kitas žingsnis būtų už pinigus parduoti pačius save, savo žmonas, savo tėvus ir vaikus..

Jums beliko tik apgailestauti žvelgiant į Mozerį, kuris nusišluostė delnus į košerinių skerdienu krauju suteptą prijuostę ir nedrąsiai paėmė pirštais pinigų pluoštelį. Ateivis abejingai leido jam tai daryti, jis netgi vos vos šypsojosi, kai krautuvininkas lygino banknotus, pasidėjęs juos ant suolo, žiūrinėjo prieš šviesą, uostė, vėl žiūrinėjo, paskui pabučiavo ir padėjo atgal. Jūs buvote pamiršę, kad Mozeris turėjo nedidelį užleistą, namuką, kurį buvo surentęs sukriošusiam savo tėvui, kai tas susirgo vidurių šiltine ir gulėdamas kambary už krautuvės taip smardino orą, kad jūs liovėtės bet ką pirkti pas Mozerį. Paskui senis numirė, bet Mozeris niekad nesinaudojo ta lūšna net kaip sandėliu savo prekėm, gal iš pagarbos tėvo: atminimui, gal" vis dėlto bijodamas, kad ligos užkratas liko susigėręs į sienojus, ir gali išimti kam kitam. Jūs buvote užmiršę palaike, vėjo, perpučiamą pirkele, kybančią ant šlaito viršum Mozerio krautuvės, gal ir pats Mozeris buvo ją užmiršęs, bet turto vaizdas atgaivino atmintį. Mozeris net nepasitarė su jumis, nepasidomėjo, ar jums patiks, jeigu ateivis liks čia, tegu jis turėtų ir velniai nežin kokius turtus, nes juk galų gale jūs čia buvote šeimininkai. Mozeris paprasčiausiai dingio savo krautuvės tarpdury nė nepažvelgęs į jus, laukiančius, kaipgi čia dabar viskas baigsis, o netrukus pasirodė nešinas juoda oksiduoto plieno spyna ir pundeiliu raktų prie jos, padėjo spyną ant suolo priešais Etaną, paskui pasilenkė prie pinigų krūvos, begėdiškai traukiančios jūsų žvilgsnius, atsargučiai paėmė už kampelio vieną banknotą, prieš tai paseilinęs pirštų galus, ir pasakė:

— Šitiek kainuoja spyna ir raktai, geriausia spyna, kokią esu turėjęs... Prašom pažiūrėti, iš kokio šalto ir bejausmio plieno

jį padaryta, iš plieno, abejingo bet kokioms pastangoms jį sulaužyt ar perpjaut...

Jūs ir nežinojot, kad Mozeris poetas, bet jis buvo dar didesnis artistas, negu jūs išvis galėjot tikėtis, nes kai ateivis pasiūlė Mozeriui pačiam pasiimti tiek pinigų, kiek kainuoja jo lūšnai 6'jūs palinkot priekin, visi vienu sykiu lyg meldai vėjui papūtus, kai jūs apimti svaigulio laukėt, kiekgi Mozeris ryšis imt už lūšną, kurioj mirė jo tėvas, Mozeris išbalo (tuo irgi sunku patikėt, nes tokie seniai, rodos, nei rausta, nei bala), sučiaupė lūpas ir papurtė galvą, tarytum iškratydamas iš jos bjauraus sapno likučius, o paskui net nusišypsojo, nelyginant džiaugdamasis savo atsparumu pagundai.

— Ne, ne,— pasakė jis,— grožis negali būti skaidomas į dalis.— Jis įbedė akis į jus, sėdinčius ar gulinčius aplink.— Aš žinau, kad ir daug didesnės gėrybės buvo išsklaidytos po pasaulį, aš suprantu, kad esu prastas prekijas, nevertas praturtėt, bet tegu mano akys nemato, kaip sunyksta toksai gražumas.

Ir jūs jį beveik supratot, nepasijuokėt iš jo ir nepasityčiojot, nes nebuvot nė per nago juodymą stipresni už jį, daug ką mačiusi ir išgyvenusi. Jums buvo suprantamas noras, troškimas, netgi geismas, kuriį jūs išvelgėt drėgnose krautuvininko akyse,— neskaidyt, neardyt to turto, o užvaldyt jį visą, iškart, vienu sykiu.

Bet kam reikėjo kalvio? Ar kad ir kalvis būtų išbandytas? Kam reikėjo kalvio?

— Reikia šautuvą pataisyt,—pasakė ateivis, lyg skaitydamas jūsų mintis, jis atsistojo eit namo, į savo lūšną,— nė velnio jis nešauna.

Jūs apstulbot, vadinasi, visą tą laiką jis buvo absoliučiai beginklis—Dabar jau susižvelgėt piktai. Ir tada atsiliepė Druska:

— Palik jį man, vyre, palik jį man.

Etaną padavė Druskai surūdijusią savo muškietą ir nuėjo, užkopė į kalvą ir dingo lūšnoj, ir jūs niekada nesužinojot, ką jis jautė tuo metu ir ką galvojo, tai tebuvo žinoma Dovydui, kuris nusinešė tą išmanymą po žeme ir tik vienam Etanai sugebėjo atskleisti savo atmintį, kai šis po daugybės metų įprato ir pamėgo šnekučiuotis su velioniu tuščiom nykiom naktim. Prisimindamas tą dieną, kada atplaukė į Sniegoviją, senis vis klydo ir painiojosi, o Dovydas taisė jį, tikslino tolimos praeities įvykių, minčių ir nuotaių seką.

XIV

— Ir tada aš išgirdau kažką krebždant palei duris, tylutėliai nelyginant...— murmėjo senis.

— Ne, tai buvo vėliau,—atsklido Dovydo balsas, duslus, vos girdimas.— Tai buvo gerokai vėliau, paryčiu. Iš pradžių tu gu-

Iėjai ant sutrinto čiužinio, nenusirengęs, nes nugriuvai taip kaip stovi, o ir nebuvo ko rengtis, kadangi neturėjai patalų, neturėjai priegalvio ir antklodės, nieko tu anuomet neturėjai, aš atsimenu kuo puikiausiai,— Dovydo balsas plona srovele tekėjo į senio ausį it šiltas vanduo,— tu nugriuvai ant čiužinio, prikimšto sutrūnijusių šiaudų, ir svajojai... ne, tu *įsivaizdavai* moters kūną, boluojantį tamsoj, tu troškai tokio kūno, nes... tu visuomet jo troškai. Tu jauteisi vyras, vyras be pasaulio, kuri galėtum užkariaut, paklupdyt. Tu buvai nevykėlis, nevykėlis mesijas, atleisk man šiuos žodžius, visiškai prasigėręs, pragėręs save, viską, ką tik įmanoma pragert, juodais pagirių rytmečiais skausmingai jaučiantis, kad laikas teka, plaukia pro šalį, nusinešdamas į praeitį tavosios trukmės nuolaužas, o tu vis nejauti savo prasmės, savo paskirties, ir todėl tu išėjai iš Ten, iš kažkur, iš krašto, apie kuri niekad nenorėjai šnekėt, vis blaškeis, ieškojai, kas tau paaiškintų, kam tu esi, ir vis gėrei, gėrei ir gėrei, kad tik nereiktų prisipažinti sau, kad esi niekam, kad esi beprasmiškai, kad tavęs nereikia. Tu visados troškai moters, bet negalėjai sustot vienoj vietoj, todėl tik prabėgom pasiimdavai po truputį to, ką tau siūlė moterys, ir, suprantama, tie trupiniai negalėjo suteikt sotumo ir ramybės, bet tu negalėjai sustot ir pasisotint, nes tada jau neišvengiamai turėtum prisipažint, kad esi nevykėlis, niekalias, žmogaus kiautas, tuščiu vidum, kaip tos Užgavėnių iškamšos, kurios, iš arčiau pasižiūrėjus, vis dėlto pranašesnės už tave, nes turi savo *paskirtį*, o tu veltui ieškojai savųjų Užgavėnių, per kurias galėtum suvaidint tau skirtą vaidmenį, paskui sudegt ant savojo laužo, tau nebuvo šitai duota, nes tu *norėjai*, o tos iškamšos laisvos nuo šios ydos, jų vaidmenį diktuoja svetima valia, svetimi norai, neišvengiamas aplinkybių susiklostymas, likimas, jei juo galima nusakyt šiaudinių lėlių paskirtį. Tu norėjai ir abejojai, o jos nieko nenori ir niekuo neabejoja. Tu baiminiais būt dalyvis, primestos valios vykdytojas, tu norėjai suvokt savo absoliučią prasmę, laisvą nuo paprastos, netgi buitškos tave supančių žmonelių prasmės. Konradas paveldėjo iš tavęs šį siekimą, bet jis nekartojo tavo klaidos, nesiblaškę tuščiai kaip tu. Suvokęs, kad pasaulis jam netinka, jis neieškojo kito, o ėmėsi kurt planus, kaip pertvarkyti šį. Jis padarė kitų klaidų, bet tavosios nekartojo. Mums duotos dvi galimybės: prisitaikyt prie pasaulio arba pritaikyt pasaulį sau. Tu atmetei jas, ieškojai kažkokios trečios išeities, norėjai pabėgt nuo šios negailestingos uždavinio sąlygos. O telaimėjai tiek, kad tavo gyvenimas tik prarado realius bruožus, tapo chimeriškas, absurdiškas, visas nu-austas iš svajonių, vizijų, vaizdinių, norų. Netgi tu pats tapai svetimas savo gyvenime, nes turėjai kūną, o kūnas visuomet turi dabartį, čia ir dabar, ir tada tu dėjai pastangas panaikint tą kūno ir sielos neatitikimą, disharmoniją, stengeis pamiršt kūną, atplėšt prisiminimą apie jį, nustumt į tolimiausias sąmonės kertes, ir degtinė tau padėjo to siekt. Nudėvėta nevykėlių evo-

Liucijos schema. Bet tavo kūnas priešinosi. Jis norėjo moters, jis turėjo savų norų ir troškimų. Jis neketino taip pigiai pasiduoti. Jis buvo gyvas ir jaučiantis. Ir jis niekad neprarado sugebėjimo kartkartėmis užmesti apinasrį sielai. Bet svarbiausia, kad jis buvo gyvas.

— Galbūt... galbūt...— šnabždėjo Etaną.

Jis prisiminė, kaip kadais atmušė lentas, kuriom buvo užkal-
tas langas, prisiminė tą palengvėjimą, kurią jautė, kai kelerių
metų senumo oras, prisigėręs žydiško prakaito, dezinfekuojan-
čių vaistų ir vyriškos vienatvės, sujudėjo ir šliūkstelėjo į drung-
ną teliūskuojantį nakties okeaną, vidun ėmė plūsti jaukūs me-
daus ir ištirpusio sviesto aromatai. Tatai veikė svaiginamai,
ramino, maloniai silpnino.

Liūdnas arklio žvengimas tolumoj...

— ... aš gulėjau kniūpsčias ant lovos, ant lentų gulto tuščioj
Mozerio lūšnoj, už kurią buvau sumokėjęs tiek nedaug — truputį
banknotų šlamesio,— ir mano išdirgintos smegenys gimdė chi-
meras. Neturėjau nei proto, nei širdies. Mano kūnas, mano rau-
menys ir kaulai... Taip, vaike, turbūt tavo teisybė. Tai buvo
raumenų neapykanta sielai, kaulų priešiškumas širdžiai.

— Konradas to niekad nepatyrė,— kalbėjo Dovydas.— Jis ne-
paveldėjo iš tavęs šios dievo dovanos — priklausomybės regi-
mam, apčiuopiamam, užuodžiamam pasauliui, nepaveldėjo na-
tūralaus sugebėjimo nežiūrėti iš aukšto į viešpaties štvvertą
pasaulį, sugebėjimo, kuris tik ir leidžia pažaboti dvasią. Ši, pasi-
jutus esanti garbinama, tuojau užsimano pavergti visą žmogaus
esybę, o tai padariusi užsisklendžia pati savyje, pa mėgautis
savo pačios gimdomom pamėklėm ir ne tik kad nepadedą žmo-
gui gyventi, bet netgi maištauja prieš tą pasaulio tvarką, kuri
reikalauja, kad tai, kas gimsta, net jeigu tai ir pamėklės, gimtų
iš dviejų pradų, dviejų lyčių, iš vyro ir moters, arba iš kūno
ir sielos. Besididžiuojanti siela daros panaši į karalių ar kuni-
gaikštį, kuris, pamiršęs, kad yra karalius žmonėms, bet ne sau,
užsisklendžia puikiuose rūmuose, puikiuose savo soduose ir me-
nėse ir tiek teveikia, kad mėgaujasi savo karališkumu, pramo-
gom ir žaidimais, kuriuos dievas sutvėrė tik nuo kitų rūpesčių
atsikvėpt. Besididžiuojanti dvasia yra panaši į išprotėjusį vyrą,
kuris tiki, kad, laistydamas sėklą ant žemės ir patirdamas nuo
to palengvėjimą, gali pats vienas, be moters, pradėti panašius
į save palikuonis.

— Tu — mirusiųjų mąstytojas. Pernelyg sklandus tavo žo-
džiai. Tikrai net ir tu negali žinoti visų būdų, kaip gimsta žmo-
gus.

Senis prisiminė aną naktį iš praeities, kai vaizdiniai griūte
griuvo į jo sąmonę, o jis, pavargęs nuo klajonių, apsisprendęs
pasilaidoti Sniegovijoje, mažam neišvaizdžiam paupio miestely,
panašiam į dešimtis kitų, paskutinį kartą atsidavė chimeriškam
antplūdžiui, bangai tų iliuzijų, kurių atitikimo, patvirtinimo, pa-

tenkinimo negalėjo rast pasauly, kur jį išviedė atsitiktinumas, leidęs jam čia gimt. Jis jautėsi vėtra, laužanti ir raunanti medžius, jis buvo pavasario ledonešis, niokojantis užtvankas ir tiltus. Jis vienišas gulėjo ant Mozerio tėvo lovos ir karštligiškai, skausmingai išgyveno atsisveikinimą su praeitim, neišsipildžiusiais lūkesčiais, kurie jį darė nevykėlį, nerandantį sau vietos girtuoklį, išgyveno savo iliuzijų laidojimo sielvartą ir savo gimimo kančias. Jis gimė jūsų pasauly, Sniegovijoje. Jis pasmerkė save gyvent su jumis, atsisveikino su slaptu savo gyvenimu. Tai buvo paskutinės jo vaizduotės konvulsijos: jis girdėjo, kaip nuo jo aistros ėmė virpėti lūšnos sienos, girdėjo, kaip debesys,, nudeginti jo karšto kvėpavimo, virsta lietum ir šniokšdami krenta žemyn, juto, kaip įkaitęs oras gūsiomis plūsta pro atvirą langą laukan, užtvindo Sniegoviją, žinojo, kad daug žmonių tą valandą pabunda ūmai suprakaitavę, įkvėpę svilinančio oro, ir kamuoja nesuprasdami, kas nutiko. Gaidžiai ėmė giedot vidurnakty, šikšnosparniai nudegė sparnus ir krito žemėn, bažnyčios varpai įsisupo nuo įkaitusio oro gūsių ir ėmė skambėti patys, medžiai ir krūmai, jau seniai nužydėję, pražydo dar kartą.

Lūšnoj tvyrojo baltas tirštas rūkas, pakilęs nuo suprakaitavusio kūno...

— Aš suvokiau,— pasakė Etaną,— kad radau vietą, kur galėsiu gyvent, tikriau, supratau, kad toliau bėgt nėra prasmės, visi miesteliai panašūs vienas į kitą, tai kodėl neapsigyvent čia. Karštligiškai susijaudinimas, kelias savaites varęs mane vis pirmyn ir pirmyn, atslūgo, ištirpo, ir aš gulėjau, dabar jau aukštiekninkas, ramus, kad išauš rytas, o man nereiks sėst į valtį vos pasišlaksčius akis, nereiks irtis ir irtis padūmavusiu vandeniū nuo vieno miestelio ligi kito, tolstant nuo to, nuo ko norėjau... ne, veikiau artėjant prie to, prie ko norėjau priartėti. Nežinau kada buvau paskutinį kartą valgęs. Tikriausiai turėjau kažką valgyt per tas savaites, kitaip kažin ar būčiau likęs gyvas, kažin ar būčiau taip toli nusikasęs. Bet tuomet pirmąsyk po ilgo laiko pajutau, koks esu alkanas. Tarytum tūkstantis graužikų, gyvenančių mano viduj, būtų išsyk pabudę iš ilgo miego ir ėmęsi taršyti dantim ir nagais vėdarus. Tai buvo nepakenčiama, aš atsikėliau, susiieškojau savo butelį pirmarūšės degtinės ir nugėriau kelis gurkšnius, svilinančius kaip sieros rūgštis, vildamas, kad stiprus gėrimas vėl užmigdyt tuos nubudusius padarus. Sėdėjau susiėmęs už pilvo ir laukiau skausmo praeinant, bet atsitiko visai priešingai, regėjos, degtinė tik dar labiau išiutino tą velnių tuntą pilve ir dabar ten užvirė tikra velniava. Man trūko oro, širdis garsiai plakė, burna džiūvo ir skeldėjo. Ir tada išgirdau kažką krebždant palei duris. Tyliai, tylutėliai.

— Ne,— pataisė Dovydas senį,—dar ne. Vėliau...

— Ak taip.

Jūs nežinojot, kad Etaną, nebegalėdamas nusėdėt, pakilo ir Išėjo- laukan, į naktį, pilną žvaigždžių šviesos. Mozerio krautuvės lange švysčiojo žiburėlis. Kojomis, dar neatpratusiomis nuo sūpuojančio valtės dugno, nuo minkšto pakrančių smėlio, dar neįgudusiomis vaikščiot aukštyn ir žemyn, jis ėmė leistis nuo šlaito.

Krautuvės durys buvo atlapos, viduj ant prekystalio stovėjo lajinė žvakė, jos šviesoje prekėm nukrautos lentynos krūpčiojo, siūbavo. Apie liepsną sukiojosi spiečius naktinių peteliškių, o jų ištisę šešėliai šokinėjo sienom. Mozeris sėdėjo ant taburetės ir skaitė didelę knygą odiniu viršeliu. Kurį laiką Etaną stovėjo lauke tamsos apgaubtas ir stebėjo ją. Žydas nepakeldamas akių spoksojo į knygą, rodė, skaitė visą laiką tą pačią vietą tam pačiam puslapy. Likęs vienas, jis neteko pasitikėjimo savim, kuris buvo toks žymus dieną, tarp netašytų įtarių vyrų. Susikūrinęs ant mažos kėdutės, Mozeris atrodė apleistas ir bejėgis, greičiau kūdikis nei senis (banalus palyginimas, bet teisingas). Etaną laukė, kad tuoj tuoj per Mozerio raukšlėtą skruostą nuriedės ašara, drumzlinas lašas paptels ant atverstos knygos pergamento. Ir ji tikrai pasirodė, toji ašara, tik ne drumsta, o vaiski, švari, ir ji nenuriedėjo krautuvininco skruostu, o sustingo raukšlėse akies kamputy, nes tuo metu žydas pakėlė galvą ir paklausė:

— Kas ten?

Etaną žengė į šviesą, pasirodė Mozeriui, ir tas netikėtai nusijuokė.

— Gerai, kad čia jūs,— pasakė užversdamas knygą.— Laukiau ne jūsų. Laukiau jų.

Etaną pamanė, kad naktimis čia būna kokie susirinkimai, kad čia taip įprasta, ir nieko neklausė, bet krautuvininckas pats paaiškino, dėl ko nemiega.

— Jūs naujas žmogus,— kalbėjo jis.— Nieko čia nepažįstat, nemokat skaityti iš tų žmonių veidų, žvilgsnių, judesių. Aš, dėkui dievui, išmokau. Turėjau išmokyti, kitaip neišgyvenčiau. Tikriausiai nematėt piktos liepsnos jų akyse, kai pasiūliau jums savo lūšną. Jų norai atsispindi jų vyzdžiuose. Ir liepsna, kurią aš pamačiau tenai, reiškia troškimą išvyst tikrą liepsną. Aš sėdėjau čia su Tora rankose ir laukiau jų ateinant manęs padegt. Nežinau, kokio stiprumo šis jų noras, jų neapykanta, nežinau, ar neapykanta stipresnė už atpildo baimę. Jei baimė juos įveiks, jie neateis. Jeigu ne!.: tada gėčiau būt pasiruošus. Ir geriau man vienam juos pasitikt. Jus pamatę, jie gali pasidaryt nebesuvaldomi. Man, žinoma, geriau, kad atėjot jūs, o ne jie. Bet...

— Aš alkanas,— atsakė Etaną.— Paieškokit man sūrio, duonos, česnakų ir alaus, ir aš galėsiu eit sau.

Mozeris sukruoto tenkint pageidavimą. Tarškindamas skardines, šlamindamas popierius, skimbiodamas butelius, jis lyg sau burbėjo po nosim:

— Jūs nelabai manim tikit, aš žinau. Manot, senis dreba dėl savo kailio, ir tiek, bijo kiekvieno krebždesio. Žinoma, sunku išsyk patikėt, kad su tavim gali susidorot tokiais paprastais, primityviais būdais. Organizmas iš baltų kaulų, kuriuos kartais taip saldžiai maudžia prieš audrą, iš švelnios minkštos odos, iš tiršto raudono kraujo, kuris kažką slėpingai kužda tekėdamas plonytėm gyslom, iš raumenų, prie kurių taip esi pripratęs, iš tūkstančių kitų dalykų, toks sudėtingas reiškinys, maštantis, jaučiantis, prisimenantis pranašų žodžius, giesmes, maldas, mokantis klausytis muzikos... Tiesiog neįtikėtina, kad tokia harmonija gali būt suardyta kokio vulgaraus, neraliuoto galvijo, temokančio prisikimšt vėdarą ir užpilt degtine smegenis, tik tam ir tereikalingas, kad būtų ką užpilt. Cha, kaip tatau paprasta. Kuo sudėtingesnis reiškinys, tuo senesnis ir primityvesnis būdas su juo susidorot — grubi, vulgari, paprasta mirtis.

Etaną nusijuokė iš krautuvininko pastangų suteikt giliamintiškumo bruožų akivaizdžiai tiesai.

— Prisimenu tą juoką,— pasakė Dovydas.— Pamenu, kaip mes žiovaudavom šaudykloj laukdami, kol pasirodys koks vaikigalis, nudžiovęs iš tėvų taupyklės skatiką, kad gautų trumpam apkvaišt laikydamas rankoj šautuvą, iš kurio jis nemokėtų nė į tvarto duris pataikyt per dešimtį žingsnių. Sėdėdavom skudurais valydami tepalą nuo šovinių, o tu pasakodavai apie kažkada regėtus daiktus ir įvykius. Man patikdavo klausytis tavo istorijų, kai tu nuobodžiaudamas grimzdavai į prisiminimus. Tu vengdavai ką prasitart apie save, bet vis tiek kalbėdavai apie įstabius dalykus. Iš tavęs aš išgirdau apie merginą, kuri, praradusi nekaltybę, ją vėl atgaudavo ir atgaudavo. Apie moterį, iš sielvarto pavirtusią vyru. Apie žmones, valgančius akmenis. Apie daug kitokių linksmų ir nelabai linksmų dalykų. Kartais ką papasakojęs tu įsisiurbdavai žvilgsniu į mūsų veidus, tarsi norėtum suprast, tikim mes tavim ar ne. Tuomet tu būtinai netrukus susijuokdavai, aš jaudindavausi išgirdęs tavo juoką. Keistas jis buvo, į nieką nepanašus. Iš šalies atrodė, kad tu moki pilvakalbystės. Juokas sklisdavo ne iš tavo burnos, o tiesiog is tave supančio oro. Rodės, juokiasi tavo drabužis, šautuvas, kurį tuo metu laikai rankose, ar vabzdys, skrendantis pro šalį, bet ne tu pats. Beveik visi, kas nebuvo prie tavęs pripratęs, krūpteldavo išgirdę tavo juoką ir imdavo dairytis. Juokas būdavo tylus, tarsi tu stengtumeis delnu užsidengt burną ar juoktumeis pasislėpęs už storos širmos. Kas jį išgirdavo, niekad negalėjo būti tikras, kad iš tikrųjų girdėjo. Kartais, kai tu susijuokdavai ką skaitydamas, aš suabejodavau, ar tu pats žinai, kad juokiesi. Kai tu juokdavais, tavo kaktoj susimesdavo raukšlės, nugara pakumpdavo, ir žiūrinčiam

būdavo toks jausmas, kad juokas sau, tu sau ir kad kaip tik dabar tau prasideda kažkokios ligos priepuolis.

— Kas čia buvo? — paklausė Mozeris.

— Kur?

— Na čia. Ką tik girdėjau, kaip kažkas nusijuokė.

— Nežinau,— atsakė Etaną, kimšdamas sūrį.— Nieko negirdėjau.

— Aš nesmalsus,— šnekėjo Faivušas Mozeris,— bet, tiesą sakančiam, visai tamstos nepažįstu. Aš pasidaviau pirmam išpūdžiui ir perleidau tamstai savo lūšną, kuri man po teisybei nereikalinga. Betgi galbūt tai, apie ką prieš valandikę šnekėjau... Galbūt bijot man reiktų ne jų,— jis mostelėjo ranka durų link,— o tamstos. Aš patikėjau, kad tamstos pinigai švarūs, kad jie nesutepti niekieno krauju, bet ko vertas senas žydo tikėjimas? Būtų ne pro šalį gauti kokių garantijų.

— Kiekvienas Sniegovijos gyventojas norės tokių garantijų?

— Nesakau, kad ir man privalai tamsta jas duoti,— Mozeris papurtė galvą.— Sakau, būtų neblogai... Visad neblogai, kai žmogum gali pasikliauti. Norėjau tamstai pasiūlyti sandėrį. Tamsta įdedi savo pinigus į mano gešeftą, aš perku prekes, parduodu jas, o pelną dalijamės perpus. A? Tai geros sąlygos. Bet pirmiausia turi pasitikėti žmogum. Ar ne?

Etaną jautė, kad krautuvininkas ieško sąjungininko.

— Jeigu būtume dviese,— pasakė Mozeris,— galimas daiktas, man nereiktų bijoti užmigt, nereiktų baimintis, kad kokią naktį jie paleis man raudoną gaidį pastogėn.

— Aš pagalvosiu,— atsakė Etaną, lupdamas peiliu česnakus.

— Bet visų pirma,— Mozeris nenuleido nuo jo akių,— turėčiau ką nors apie tamstą žinoti. Kas tamstą čia atvijo? Kuo tamsta vardu?

— Etaną. Magnus Etaną,— jis paskubom galvojo, kaip atsikratyt krautuvininko, kokią kąsni kyštelt jo smalsumui, ir patylėjęs pridūrė: — Buvęs aktorius.

— Aktorius? — žydo antakiai pakilo.— Artistas?

— Taigi,— patvirtino Etaną.— Gryna teisybė.

— Mes neturim teatro,— krautuvininkas su nepasitikėjimu palingavo galvą.

— Noriu pailsėti,— rimtai paaiškino Etaną.— Ten,— mostelėjo jis, netikslindamas vietos,— ten turėjau moterį. Taip pat artistę.— Mozeris apsilaižė.— Scenoj mudu vaidindavom brolių su seseria, vaidinom puikiai. Vyrai žiūrėdami šniurpščiojo nosim, ponios verkė nesivaržydamos. Vakare mudu guldavomės į lovą. Mes nebuvom broli ir sesuo, bet niekas tuo nepatikėjo, kai pasakalų įkiršinta minia išiveržė pas mus. Aš pabėgau.

— O ji? — krautuvininkas buvo nusivylęs.

— Ji irgi. Tik kiton pusėn. Netgi nebuvom susituokę.

- Tik tiek? Tamsta šaipaisi.
 Etaną papurtė galvą.
 — Tai buvo viena iš daugelio versijų,—tyliai pasakė Dovydas, iš po žemių, naktį, po virtinės metų.
 — Taigi, vaike. Viena iš daugelio...
 — Neteisinga?
 — Neteisinga. Bet ir nemelaginga. Galėjo taip būt. Pažinojau žmogų, kuriam buvo šitaip nutikę.
 Mozeris nepatikliai kratė galvą.
 Etaną subraukė į saują česnako lukštus, sūrio žieveles ir nušviėdė pro duris tamson. Žmonės trokšta to, ko nėra tikrovėj, galvojo jis. Jie norėtų klausytis apie kankinius, bet ne apie paliegusius senius, kuriems sunkiai sekas nulaikyt šlapimą, o apie tuos, kurie kenčia dėl dalykų, svetimų ir nepasiekiamų jiems, besiklausantiems. Ir net vienišas krautuvininkas ne išimtis. Jis slapta norėtų išgirst apie poelgius didingus, nušviėstus pasiaukojimo, ištikimybės, kažkokios aukštesnės, niekur gyvenime nesutinkamos doros.
 — Pajuokavau,— ištare Etaną.— Pasakysiu visą teisybę, tik ji turi likt tarp mudviejų.
 Patylėjo norėdamas suteikti situacijai dramatiškumo.
 — Esu budelis.
 Krautuvininkas nustėro.
 — Taip. Budelis. Priklausiau vienai organizacijai. Slaptai.
 — Suprantu,— Mozerio lūpos vos vos sujudėjo.
 — Turėjau draugą. Kažkada mudu buvom katorgoj. Du idėjos draugai, ištremti dėl šios idėjos. Broliai. Katorgoj davėm viens kitam priesaiką.
 — Taip, žinoma,— Mozeris linksėjo.
 — Vėliau, praslinkus daugeliui metų, tas žmogus vedė, susilaukė vaikų ir pamažėle atšalo idėjai. Tuo tarpu aš buvau paskirtas baudėju, budeliu išdavikams. Ir štai sykį man buvo pavesta likviduot vieną kenksmingą žmogų. Jis buvo tas mano katorgos draugas. Įsivaizduokit: aš sėdžiu namie, valau ir tepu savo įrankius, mirties padargus, taigi tepu ginklą alyva, stauga— beldimas į duris, tykus, atsargus, prašantis, visai nė žandariskas beldimas, „prašom įeit!“, durys veriasi, ties slenksčiu stovi buvęs mano draugas, nuo skrybėlės jam laša vanduo, žodžiu, apgailėtinas vaizdas. Įeina, sėdasi, pirštinių nenusimatina, rankos nepaduoda, jo balsas dreba, ir jis be užuolankų sako mon, visiškai atsidavusiam savo reikalui žmogui, kad senų bendrų kančių dėlei aš pasigailėčiau jo. Suprantat? Pirmas noras— užmušt. Paskui— spjaut jam į veidą, išvaryt lauk, bet jis sėdi ir *mal-dauja*. Galiausiai pabėgau pats.
 — Suprantu,— pasakė Mozeris,— viską suprantu kuo puikiausiai.
 — Neju ir ši istorija tik versija?—paklausė Dovydas po daugelio metų.

- Ir ši...
- Netikra.
- Pažinojau žmogų, kuriam buvo taip atsitikę.

Krautuvininkas neskaičiuodamas sužerę užmokestį už vakarienę į mažytį kasos stalčiuką. Paskui pasiklausė, kaip spragsi žvakės liepsna, kada jai pasiseka lyžtelt per arti priskridusius nakties drugius.

- Ramu,— pasakė.— Galgi nebeateis.

O kiek patylėjęs:

— Štai, ką dar norių tamstai pasakyt. Neatsargu laikyt šitiek pinigų be, jokios apsaugos. Labai galimas daiktas, kad mudu girdėjo, naktį balsas toli girdėt, ir atėjo jie ne manęs padegt, o pas tamstą. Labai galimas daiktas, kad kaip tik dabar jie šeiminkauja po tamstos daiktus. Aš galėjau suklyst palaikęs spindesį jų akyse., ugnies atšvaitais. Gal ten buvo aukso žibėjimas?

Pavalgiusi akys ėmė merktis, miegas kaip lipni tešla gulė ant jų, kljavo vokus, tingu buvo klausytis Mozerio nuogaštavimų, tad Etaną pasiražęs paliko jį vieną ir užkopė šlaitu aukštyn.

Nors, nuvargęs ir apsnūdęs, dar iš tolo pajuto, kad lūšnoj kažko esama. Bet ir neturėjo jėgų gudraut, nesulėtino žingsnio. Ant žemės palei slenkstį pamatė dar neužgesusią nuorūką. Į durų staktą atremtas stovėjo jo šautuvas. Išvalytas ir išteptas jis neatrodė toksai beviltiškai senas, juodas plienas vos tviskėjo, žvaigždžių šviesoj. Gal ir buvo kilus tam žmogui pagunda iššaut į Etaną, kylantį, taku link lūšnos. Etaną nežinojo šito, niekad nesužinojo.

ižengęs trobelėn, jis griuvo ant lovos, tuojau pat užmigo ir tiktai paryčiu išgirdo, kaip kažkas krebžda palei duris. Kažkas skrebeno lentas, grabinėdamas rankenos. Etaną atsisėdo ant lovos krašto laukdamas, kas dabar bus. Prisitraukė šautuvą. Galop sklendė šoktelėjo, durys girgždėdamos atsivėrė. Priešaušrio šviesoj Etaną išvydo gal penkerių metų vaiką suknežinta nosim. Veidas buvo ištinęs, sukrešėjęs kraujas tamsiais žvynais aplipęs nosį ir skruostus. Vaikas, stovėjo ir žiūrėjo į Etaną, o šis į vaiką.

— Mano motina irgi nemiega naktim,— pasakė vaikas.— Ir aš nemiegu.

- Kodėl? — paklausė Etana.

— Man neramu,— atsiliepė vaikas.

— Ten buvau aš? — Dovydo balsas po daugelio metų, silpnas, banguojantis.

— Ten buvai tu,— sumurmėjo senis.— Tada pamačiau tave pirmąsyk. „Tuoj prašvis ir eisiu gult“,— pasakei tu, žiūrėdamas į šviesėjantį dangų.

- Štai ir guli,— tarė Dovydas.— Štai ir guliu.

Bet viso šito jūs nežinojot. Jūs visada norėjot pamatyti daugiau nei fasadą, pažvelgt, kas dedasi už langinių, už užuolaidų, už spinduliuojančios ramybės fizionomijos. Tik ne visada jums tatau sekės.

Vienas iš jūsų — žmogelis, galima sakyti, menkas ir suktaš — sukikeno ir išiteikdamas pasakė:

— O prisiminkim kad ir Mirties Namus. Juk jeigu ne jis, ne Etana..

Ne, šito jūs nebuvo pamiršę nė vieną mirksnį, nereikėjo jums primint, nereikėjo jūsų erzint, bandyt jūsų kantrybės.

Gamtos mokslai moko, kad dievas pirma sutvėrė žvėrį, o paskui perdarė jį į žmogų. Todėl jūs rytais būnat pikti kaip žvėrys, kol jумыse nubunda žmogus.

Dabar kaip tik buvo šis pereinamasis metas, sočiai prikimštas pilvas migdė žvėrį, tūnantį jумыse, žvėrį, kuris nubunda naktį ir išeina medžiot į neaprėpiamus tamsių aistrų tyrlaukius, į nebevaldomų troškimų tankynes, jis jau snaudė, jau tyliai murkė, šildomas jaukių žmoniškumo spindulių, bet šie žodžiai privertė jį krūptelt, atmerkt akis, įtempt stangrius raumenis ir grėsmingai suriaumot.

Suktasis žmogelis iš Sniegovijos pakraščio, visiškai jums nereikalingas ar bent jau nesunkiai pakeičiamas kitu (kaip jums atrodė), menkų savo tikslų skatinamas ėmė gaivint jūsų atmintį, jis išivaizdavo esąs svarbus asmuo, jis norėjo būt dėmesio centras, jis tarėsi, kad be jo išvis negalėtų vykt šie pakasynų pietūs. Jis ir seniau erzino jus savo judrumu, įkyrėjo savo pastangom išsiskirt iš jūsų tarpo, savo nuolatiniu bėginėjimu, organizavimu, nurodinėjimais, savo grimasom. Jus piktino erzelis, kurį tas žmogelis nuolat sukeldavo, tušti judesiai ir garsai, žodžiu, jis trikdė jus, bet jūs vis nesiėmėt jo sudraust, pasakyt jam, koks jis nebūtinai, parodyt tikrą jo vietą. Jūs per ilgą buvot apsipratę su juo, nebepastebėjot jo, tuo tarpu, kaip paaiškėjo, jis tik klestėjo, naudojos kiekviena proga pasimaivyt, raitė minas, turėjusias jums pabrėžt, kad jis visur svarbiausias, reikalingiausias.

Bet šįsyk žmogelis ištaikė blogą valandą, kai žvėris dar nebuvo įmigęs, ir jis pats tuojau tai suprato, bet pasakytų žodžių nebenurysi atgal, nors ir kaip jis troško šito, ir keli iš jūsų pakilo nuo suolo, kad padėtų jam, kad pražiodytų jį, sukištų jo žodžius atgal į gerklę, jie surietė jį į ožio ragą, susuko, sulenkė, pakėlė ir išsviedė pro duris, nepasivarginę nė jas atidaryt, ir dėl to tam žmogeliui ypač nepasisekė, nes durys varstėsi ne į lauką, o į vidų, bet šįsyk, jam į jas atsitrenkus, joms nebeliko kitos išeities, kaip tik atsidaryt į lauką, ir žmogelis nukrito ant kelio, kurį laiką galvojo, keltis jam ar dar pagulėt, paskui vis dėlto atsikėlė ir, rodos, nuėjo, o gal ir ne, gal trynėsi aplink,

bet jūs jau nebesidomėjot juo, pamiršot, ir tiek. Tačiau jis jau buvo padaręs savo juodą darbą, užsiminęs apie tą laiką, kurio jūs niekad neužmiršot, bet apie kurį nenorėjot garsiai šnekėt, apie tą laiką, kai jūsų slėnis, jūsų Sniegovija, buvo Mirties Namai. Ir kadangi visas šis laikas neatskiriama susijęs su Etana, su juo pačiu ir jo artimaisiais, tai netrukus ir jūs patys supratot, kad neišvengsit apie tai nepašnekėję balsu. Supratot šitai patys, ir be jokio sukto žmogelio iš Sniegovijos pakraščio. Žinoma, jis taip pat vienas iš jūsų, bet tebūnie jam ši diena pamoka, kad nereikia stengtis per daug išsiskirti.

XVII

Stop! Sustojat ir apsidairot praeities rūmo koridorių raizginy. Čia tarsi jūsų eita. O čia ne ir ten ne. Kur jus nuves tos skliautuotos galerijos, aprupėjusios pakopos? Kas žino. Klaidžiot tai klaidžiot. Pirmyn, kol yra vilties.

Kas ten dainuoja tamsoj, svirduliuodamas į šalis? Iš ko ten veržias dainą nelyginant garas ir vandens purslai iš po perpildyto arbatinuko dangčio? Jūsų senasis duobkasys, pravarde Paukštis. Tiesa, jis dainuoja ne bet kada, o tik tam tikru laiku, susidėjęs tam tikrom aplinkybėm, ir iš Paukščio jūs turėjot trigubos naudos: pirma, jis šiaip ne taip išrausdavo pakenčiamas duobes jūsų numirėliams ir tvarkė kapines — nurinkdavo nuo kapų sudžiūvusius vainikus, paravėdavo takelius, rudenį sugrėb — stydavo nukritusius medžių lapus; antra, jis visuomet lygiai septintą išvirsdavo iš karčemos girtas kaip pėdas ir per visą Sniegovija žygiuodavo namo, kažkokia valia jį pakeldavo iš vietos lygiai septintą valandą, jis slinkdavo namų pusėn laikydamasis tvorų, ir jūs nusistatinėjot pagal jį savo laikrodžius; trečia, gal ta pati, gal kita valia priversdavo jį uždainuot, gergždžiančiu ir švokščiančiu it dumplės balsu užtraukt giesmę apie tris karalius, einančius paskui žvaigždę per dykynes ir girias, lipančius per kalnus ir brendančius per upes, ir ta giesmė buvo tikras ir neabejotinas ženklas, kad rytoj lis. Tyliais vasaros vakarais (kada „girdi pievoje kalant kuolą, prie kurio nakčiai rišamas arklys“) jūs sėdėdavot prie Mozerio krautuvės ir nerimaudavot, ar neužgiedos Paukštis, ar spėsit suvežt iš ganyklų šieną, ar spės jis išdžiūt. Kai kas iš jūsų bandė sumokėt Johanui Šmueliui, karčemos laikytojui, kad tas nugirdytų duobkasį taip, jog šis neištengtų ne tik ant kojų pastovėti, bet ir garso išleist, kiti įkalbinėjo duobkasio žmoną, kad ji sušertų savo kieta ranka jam per srėbtuvę, vos tik jis žiosis dainuot. Bet niekas negelbėjo Jėga, stipresnė už moters kumštį ir degtinę, pražiodydavo Paukštį, įpūsdavo jam į plaučius oro, ir jūs sužinodavo, kad ir vėl gausit susivežti perpus sušutusį šieną. Taip būdavo vasarą. Jūs tyliai murmėdavot kiekvienas sau: „Kad tik Paukštis neuždai-

liuotų savo prakeiktos dainos". O rudenį viskas apsisversdavo aukštyn kojom. Rudenį jūs vėl mokėjot Johanui Šmeliui, o duobkasio žmonai dovanodavot koki menknieki, kad jie negadintų Paukščiui ūpo, priešingai, kad linksmintų jį skatindami užtraukt dainą, bet tada duobkasys lyg vandens į burną prisi-semdavo, jis ilgai žiūrėdavo į gruodo sukaustytus tolius, karčemon užeidavo tik taurelės palaižyt ir pasišildyt, beveik nesvir-duliuodamas septintą valandą palikdavo „Šmelio bažnytėlę" (kaip kad jūs vadintot tą smuklę) ir vos grįžęs namo tuoj gulda-vos lovon, nė neketindamas pravert burnos, o kai prieš pat kalėdas jis vis tiktai atsigaudavo nuo melancholijos ir susima-nydavo dainuot, kad kūčioms jus užverstų sniegai, tuomet *įsw*, žinoma, pusė jūsų žiemkenčių būdavo iššalę ir nuėję šuniui ant uodegos.

Taigi jūsų duobkasys, jūsų Paukštis. Jis pirmas užjuto pa-vojų, bet kurių laiką tylėjo. O jūs tik jautėt, kad jūsų gyvenimas darosi vis keblesnis, vis sunkesnis, bet nesupratot kodėl. Jūs plušot dieną naktį, žiemą vasarą, bet kasmet sunkiau ėjos su-durt galą su galu, vis sparčiau tuštėjo jūsų aruodai ir rūšiai, jūsų slaptos skrynutės ir piniginės. Jūs kalbėjot, girdi senais laikais buvę lengviau gyvent, jūs dažnai prisimindavot tuos auk-sinius laikus, bet nė vienas iš jūsų nesusimąstydavo, kodėl ši-taip smunka. Tik Paukštis suprato, kas atsitiko slėny, jam viskas buvo aišku kaip ant delno, bet jis tylėjo. Tylėjo, stebėjo ir laukė, ar pasitvirtins jo nuomonė. Jis laukė ne vienus metus, niekam nieko nemurmtelėdamas, kol galų gale nebeiškentė, pasikalbėjo su kai kuriais iš jūsų, šie savo ruožtu su kitais, garsas ėmė plist į visas puses kaip pievų gaisras, išėjo už Sniegovijos ribų, ir tada nelaimės dar smarkiau pasipylė jums ant galvos, o jūsų slėnis buvo pavadintas Mirties Namais. Visa ši istorija, užsitęsęs metų metus, ilgai gadinus jums kraują, prasidėjo baigiantis Pir-majam karui, kai Konrado motina, toji beprotė, išsidangino pas-kui priešo kareivius, palikusi Etaną su dviem nedideliais vaikais. Vienas iš jūsų, kalvis ir bitininkas, pravarde Druska, tvirtino, esą ji mirusi. Bet Druskai irgi ne visada visi buvo namie. Kiek-vienas iš jūsų tą žino.

XVBI

Kas, beje, pasakė, kad Konrado motina buvo beprotė? Nagi jis pats, Konradas, kalbėdamasis su Etaną, su savo tėvu.

Pirmašyk tada Etaną suprato, kad kelias, kuriuo žengė jo sū-nus, nebuvo atsitiktinis kelias. Tai nebuvo kelias, kuriame Kon-radas galėjo atsidurt pastūmėtas atsitiktinių žmonių, atsitiktinai ištarusių tam tikrus atsitiktinius žodžius. Etaną suprato, kad tas kelias visada buvo, yra ir bus tarp kitų kelių ir kad visados kiekvienas žmogus turi užuomazgų juo žengt, kiekvieną traukia

pagunda juo žengt, ir kad kiekvienas gali atsisakyt juo žengt, bet ne kiekvienas ištengia atsisakyt, ir kad nuo šiol Etaną negalės galvot apie sūnų kaip apie Konradą, nenorės, o vadins mintyse sūnų beasmeniu „jis“, nors tuomet dar buvo galima turēt vilties, kad viskas tėra atsitiktinumas, kvailas, grubus, vulgarus, žiaurus, negailestingas arba tobulas ir rafinuotas atsitiktinumas, vis dėlto atsitiktinumas, netgi jei jis išsąmonintas, betgi Etanos patirtis ir nuojauta sakė, kad jis prarado sūnų, prarado Konradą, ir kad tėra tik vienas būdas jam atgaut, tačiau jo širdis priešinosi tokiam būdui, bjaurėjosi juo ir jis išmetė tai sau iš galvos, tiesiog liovės minēt sūnaus vardą, sakė „jis“, ir to kol kas buvo gana, nes senio krūtinė ir taip plyšo nuto širdgėlos, nuo baisios senatviškos širdgėlos — juk jausmų duota po lygiai ir jei tu netenki vienu, tai kitų padaugėja, jie tampa stipresni, o Etanai galų gale visi jausmai virto viena širdgėla, daugybės atspalvių širdgėla, kuri lyg juosta plieniniu lanku veržė plaučius ir neleido kvėpuot.

XIX

— Vandens,— paprašė Etaną, ir sūnus, nenuleisdamas nuo jo akių, mostelėjo vienam iš savo vyrų, kad tas paduotų vandens, nes pats nenorėjo jų akyse žemintis, kaip seniui atrodė, o gal senis klydo, nes sūnus buvo (turėjo būt) aukščiau nusižeminimo ar puikybės, jis nemastė tokiom poelgių vertinimo kategorijom kaip „nusižeminimas“ ar „išdidumas“, „žemas“ ar „aukštas“.

Konradas žiūrėjo į tėvą susidomėjęs, giedru veidu, kuriame tačiau buvo žymu kažkoks pabrinkimas kaip nuo nemigos ar besaikio gėrimo, ar nuo išgyvenimų, slaptų ir gilių, bet jeigu melsvi maišeliai ir liudijo apie tokius išgyvenimus, tai (Etaną buvo išitikinęs) išgyvenimai nebuvo panašūs į paprastų žmonių jausmus, į jo, senio, ir į Dovydo jausmus.

. . . Kažkuo sūnus panešėjo į liekną ir lankstų elnią, ir tas panašumas buvo nemalonus, badė akis, nes neatitiko jo esmės (o gal kaip tik priešingai, gal atitiko, gal tiesiog įprastą per gerai galvot apie elnius), norėjosi matyt jį labiau įtemptu veidu, ap-sunkusia šypsena, plėšresniu žvilgsniu, tuo tarpu Konradas visas buvo kažkoks lengvas, lengvas ir apgaulingas, ir žiūrėdamas į jį prisimindavai drebulės lapų mirgėjimą. Jis buvo gražus, štai kas. O norėjos jį matyt negražų.

— Tu senas ir bjaurus,— pasakė jis stebėdamas, kaip senis geria vandenį, o šis teka per smakrą ir liejas ant storo šiurkščios vilnos megztinio.

Etaną tylėjo, nes sūnus buvo teišus. Nes visais laikais, galvojo senis, teišus yra tas, kuris sako tiesą, nors ir kokia ji nemaloni tiems, kam ji skirta.

Prieš ateidamas čia senis įsivaizdavo juodviejų susitikimą kitoki ir juodviejų šneką kitokią. Manė galėsiąs įteigt, ką norėjo įteigt, kažką įkalbėt, pakeist sūnaus nuomonę, bet klydo, ir klydo ne per daug pasitikėdamas savim, savo įtaigumu, o pa—prasčiausiai nežinodamas sūnaus nuomonės. Aišku, jei net ir būtų žinojęs tą nuomonę, vis tiek senis būtų išėjęs iš savo lūšnos ir nukleivojęs visą šį kelią nuo namų iki Sąjungos būstinės (arba komendantūros, kaip kad kartais vadint tą namą, kuri senis kadais buvo pavertęs šaudykla) per akinantį ir gurgždantį sniegą, tačiau dabar jam būtų buvę lengviau, nes netektų nusivirt.

Senis ėjo pamažiukais, nors ir pasiramsčiuodamas lazda. Vėnis, kurią buvo įkalęs į lazdos galą, kad neslidinėtų, atbuko, ir jis galėjo pargriūt, jeigu neatsargiai pastatytų koją.

Šaltis spirgino, skverbėsi pro kiekvieną drabužio plyšį, kando kūną. Prie Mozerio krautuvės stovėjo keli arkliai, užkloti gūniom. Jie šnirpščiojo, ir iš jų šnervių siaurom srovelėm mušė garas. Šuo koja atsargiai mėgino pralaužt geltoną ledą alaviniam dubenėly, jis norėjo gert, bet skystis buvo išalęs lig dugno.

Mėlynas dangus. Ant tolimo šlaito vaikai — juodi taškai — važinėjosi rogėm. Kiti vaikai čiužinėjo ant užšalusios upės. Eketės apkaišytos eglisakiais.

Rytą, kai senis tirpino puode sniegą ketindamas išsivirt arbatos, atėjo Druska apšarmojusiais antakiais, smilkiniais ir ūsais. Jis pasakė, kad Dovydas jau keturios dienos kaip neėmęs nieko burnon.

— Jei ir toliau nieko nevalgys, jis mirs,— ištarė Druska.

Išeidamas paliko truputėlį tabako popieriniam ryšulėly.

Balandžiai, išsipūtę it obuoliai, kiurksojo pakraigėse, alkani, abejingi suakmenėjusiam arklių mėšlui su jame išalusiais nesuvirškintų avižų grūdeliais. Dūmai, įstrižai kylantys į dangų, buvo kone apčiuopiami vaiskiam ore.

Dvejetas vyrų, susisupusių į kailinius, stovėjo prie namo, kuriam buvo išikūrusi Sąjunga. Jie rūkė, o jų ramūs ir susikaupę veidai reiškė visišką panieką šalčiui, nes šaltis nepriklausė nuo jų. Jie nekreipė dėmesio į nieką, kas nuo jų nepriklausė, ir rūpinosi tik tais dalykais, kurie buvo ar galėjo būt jiems pavaldūs.

Jie pažino Etaną ir nepastojo jam kelio. Mediniai laipteliai girgždėjo po senio kojom, lyg tyčia trylika pakopų, bet, žinoma, tas skaičius buvo grynas atsitiktinumas, nes namas seniau nepriklausė Sąjungai. Seniau nebuvo ir Sąjungos, seniau...

Ištepti vyriai negirgždėjo veriant duris. Tuščias nedidelis prieangis, smalkos ir rašalo kvapas (tas antrasis visuomet primena kraujo ir geležies kvapą), ant sienos nedidelė lenta su išakymų lapeliais, prisegtais smeigtuku. Dvi kėdės, ant grindų peleninė, pilna nuorūku, ir tuščias apverstas popierių krepšys, kampe — susukta vėliava.

Dvejos durys priešpriešiais. Už vienu balsas. Konrado balsas. Senis pasiklausė. Norėjo išgirst, kaip sūnus kalba čia, su jais. Tūkstantį kartų buvo girdėjęs jo balsą kitur, kitu laiku ir kitom aplinkybėm, tik ne čia. Balsas buvo gražus, bet jame jau galėjai justį tą nuovargį, kuri senis vėliau išvydo sūnaus veide. Nuovargis, kuri palieka po savęs aistra. Aistra degtinei, aistra moteriai, aistra idėjai, bet kokia aistra. Konradas raiškiai tarė kiekvieną žodį, tas buvo jam būdinga. Diktavo kažkokius išakymus, kuriuos, matyt, netrukus prisegs lentoj. Senis pabeldė.

Konradas stovėjo nusisukęs į langą, bet, durims prasivėrus, kryptelėjo galvą. Jis turėjo įprotį visuomet pakelt galvą, kai tik kas įeidavo pro duris. Negalėjo atsisipirt tam įpročiui, būtinai atsisukdavo pažiūrėt, kas įėjo, kad ir kiek prieš tai būtų sau pasižadėjęs to nedaryt (gal jam tai atrodė smulku, menka, neoru). Matyt, nesąmoningas noras išvyst galimo savo žudiko veidą buvo stipresnis už visas jo pastangas dėtis tuo, kuo jis iš tiesų nebuvo. Kambary jis stovėjo vienas.

— Pas mus nereikia belstis,— pasakė jis.— Pas mus einama tiesiai. Mes nieko neslepjam ir nesislapstom patys.

Kalbėjo žiūrėdamas pro langą tolyn. Tai irgi buvo jam būdinga. Su kuo nors šnekėdamasis jis nežiūrėdavo į žmogų, jo žvilgsnis galėjo būt išmeigtas į pašnekovo veidą, bet jis žvelgdavo kiaurai, tolyn, toliau nei horizontas, į kažkokias niekam nematomas snieguotas viršukalnes.

— Taip, jūs atviri žmonės,— tarė Etaną, ir tuomet Konradas... ne, jis nepadarė nieko, nesujudėjo, nė viena raukšlė nevirptelėjo jo veide, tačiau senis suprato — vien todėl nevirptelėjo, kad atėjo jis, Etaną, o ne kas kitas. Tam kitam jis pasistengtų būt malonus, pasistengtų nusišypsot, nes jis mėgo *kam nors* šypsotis. Etaną gerai jį pažinojo. Dabar sūnus stovėjo nekeisdamas pozos, tylėdamas laukė, ką jam pasakys tėvas, nes žinojo, kad šiaip sau nebūtų ėjęs tokį kelią.

— Ko tau reikia? — paklausė Konradas, eidamas nuo apšaluso lango ir sėsdamasis ant stalo kampo.

— Tavo brolis jau keturios dienos nieko nevalgo,— atsakė Etaną kuo ramiau.

Konradas dabar nusišypsojo, ir nors čia buvo prikūrenta, vieną akimirką seniui pasirodė, kad kambary toks pat speigas kaip lauke.

— Tikiuosi, jis turi ką valgyt,— pasakė Konradas degdamasis papirosą, prisimerkęs, kad dūmai negraužtų akių.— Jei taip, tai kodėl aš turėčiau rūpintis jo apetitu?

Viskas buvo smulku, menka. Jo žodžiai, jo kalbėsena, kupina patyčios, ironijos, net pagiežos. Už lango, už durų puiki saulėta, skambanti nuo šalčio žiema. Kažkur, Druskos trobelėj, gulėjo ar sėdėjo Dovydas, išblyškęs, susivėlęs, ir nieko neėmė į burną, o va šis sėdėjo ant stalo kampo ir prisimerkęs šypsojosi. Senį apėmė neviltis.

- Dėl motinos,— tyliai paprašė jisi—dėl tavo motinos, jūsu abiejų motinos.., riebekankink Dovydo, palik jį ramybėj.

— Dėl tos beprotės? — dalykiškai patikslino Konradas,—Juk ji manęs nekentė.

— Ji? — senis negalėjo suprast, apie ką kalba vyras, sėdintis priešais.

Konradas sugniauzė kumštį ir pamažu prispaudė jį prie stalo.

—Prieš paduodama man maistą, ji visad į jį prispjaudy—davo.

Etaną suprato, kad sūnus toli nužengs savo kely. Nužengęs ten, kur jau niekas nebevaikščioja, kur nebėra kilometriniu stulpu, nebėr kelrodžių ir Konradas ne visad gąjį eit sparčiai ir tiesiai, o turi žengt apgraibom, įtempęs žvilgsnį ir nuojautą.

Konradas nusijuokė:

— Tų vienas apie tai nieko nežinai. Bet kuris iš jų tau papasakotų,— tardamas „iš jų“, jis mostelėjo lango pusėn, Sniego—vijos pusėn.— Todėl, aš manau, nieko neatsitiks, jeigu brolelis kiek pabadaus. Juolab kad aš nespjaudau į jo lėkštę.

Taip, į lėkštę jis nespjaudė.

— Paklausk manęs,—pasiūlė Etaną atsargiai, parinkdamas žodžius,—ne visada galima tikėt, ką jie pasakoja. Net jie patys tai, žino. Jeigu tu nežiemos čia,—senis apžvelgė kanceliariją,—su jais... tada galbūt aš..

— Tu? — jis bedė pirštą tėv,o pusėn ir vėl. nusijuokė, nuoširdžiai nusijuokė, ir tas nuoširdumas Etanai dūrė krūtinėn spygliu. —Tu? Nejau tu manai, kad su tavim man kada buvo geriau? Net jei aš turėčiau gyvent kiaulidėj, ir tada mieliau būčiau ten, o ne su tavim. Argi neprisimeni, kaip imdavai kvaist, kai mes kiauras dienas neišeidavom iš namų, nes lauke būdavo speigas, o mes neturėjom šiltų drabužių trims. Argi pamiršai, kaip imdavai žiūrėt į viską nelyginant vilkas, žiūrėjai it vilkas į mus su broleliu, net į save patį, kvaišdavai, kalbėjai nuobodžias šlykščias kalbas, staugdavai iš nuobodulio ir vis iškrėsdavai ką nors, kas man "kėlė šurpą, bet su kuo turėdavau taikstyti,, neis buvau visiškai nuo tavęs priklausomas. Šiandien, kai anas laikas nuėjo ganėtinai tolimon praeitin, aš galiu bešališkai pažvelgt į viską, aiškiau suvokt gyvenimą su tavim negu anuomet, kai mano priklausomybė tau reikėsi ne tik išoriškai, nes neturėjau kur dėtis ir buvau per silpnas pasipriešint, bet ir vidujai — prisirišimu ir atsidavimu. Tavo skurstančios sielos pulsavimas buvo paveikęs ir mano dvasią. Ir tu manai, kad su tavim man būtų buvę geriau?

Štai ką sužinojo Etaną. Konradas išklojo visa tai ramiai, žiūrėdamas tėvui į veidą, sakė „bešališkai pažvelgt į viską“, „aiškiau suvokt gyvenimą“, o senis klausėsi nepertraukdamas, neišiterpdamas, nes buvo aišku, kad jie neištengs suprasti viens kito, jau niekad neištengs, nes priklausė visiškai kitiems pasauliams, kur tas pats laiko tarpas galėjo būt ir buvo visiškai kitaip

pamatomas, kitaip suvokiamas ir kitaip prisimenamas. Etaną visados įtarė, kad taip gali būt, tik niekad nemanė, kad šitai ištiks jį ir jo sūnų ir kad tie skirtumai gali būt šitokie dideli.

XX

Jūs prisiminėt anuos laikus, kai rudenėjant užsisklęsdavot namuose ir gyvendavot kaip šeškai. Štai tuomet jūsų sielose imdavo dėtis tokie dalykai, kurių nėra kaip pavadinti ir paaiškinti.

Darganos, migla, prieblanda, ištežė, zimenkantys daiktų kontūrai ir veidų bruožai, ir taip kasdien, be pabaigos. Tiršta drėgna naktis paskui, rodos, brėkšta, bet štai jau diena, o vis dar tebebrėkšta. Pliki špižiniai medžių kamienai panirę į rūką, šlapios šakos styro it senovinis miškas jūros dugne. Oras pritvinęs drėgmės, kuri mažyčiais lašeliais gula ant veidų ir rankų, sunkias pro odą į kraują — tylaus sunkaus pamišimo užkratas, beprotybės raša. Jūs nebeįstengdavot atskirti, kas tikra, kas netikra, kas susapnuota, o ko būta iš tiesų. Žiūrėk, kalbatės vienas su kitu, o paskui paaiškėja, kad iš tiesų šneka tik vienas, o kitas miega. Arba, būdavo, nubundat ir matot pačią vaikstant po kambarį, o paskui ji ištirpsta ore ir jūs pasisukę regit, kad ji ramiai guli šalia, lovoj, nė nepajudėjus nuo vakar vakaro. Jūs buvot įpratę prie tokių dalykų, todėl net kai kas nors iš jūsų tikrai darydavo ką nederamo, šiurpau, jūs ne visai tuo tikėdavot, žinojot, kaip dažnai akys ir ausys apgauna. Stebėtis reikia, kaip jūs Vieni kitų neišpjojėt ar nesuluošint. Negalėdami pasitikėt nei ausim, nei akim, neišstengdami tinkamai orientotis tikrovėj, skirt tikrų išorės daiktų nuo netikrų, jūs stengdavotės bent kokias gaires rast savyje pačiuose, patirti ką nors tikra, su kuo lygindamiesi ir ko prisilaikydami išstengtumėt kurią taiką gyvent nesibaimindami, jog pirštai, siekiantys duonos, sugniaušt tuštumą. Jums nuolatos reikėjo, kad kažkas jus pažadintų iš keisto miego, didesnio ir gilesnio negu paprastas žmogaus miegas, iš miego, panašaus į tą, kokiam nugrimzdęs buvo pasaulis, kol tvėrėjas jo nepažadino, kol neišvedė tvarkos visuotiniam chaos, kur nebuvo nei kairės, nei dešinės, nei viršaus, nei apačios, kol jis neišjudino Saulės ir neprivertė jos suktis aplink Žemę, o šviesulius judėt deramu būdu, kol nesujungė Šviesos su Tamsą, gėrio su blogiu. Vienintelis tikras dalykas, galintis pažadinti jus iš tos merdėjimo būsenos, iš to snaudulio, gimdančio pabaisas, buvo skausmas, ir todėl jūs kankinot patys save ir vienas kitą, todėl smaigstydavot adata sau tarpupirščius. Tik skausmu buvo galima pasikliauti toj rudeninėj tikrovėj, jis vienas buvo neabejotinas, jis vienas turėjo galios jus išjudinti, suteikti, noro gyventi toliau. Skausmas išsiūbudavo gyvybines jūsų jėgas, jos ieškodavo kelio išsiveržti ir rasdavo jį, skausmas pa-

žadindavo jūsų sąmonę, jūsų jausmus ir jūsų sąžinę. Jeigu ne jis, jus būtų apėmęs dar gilesnis pamišimas, kuris nepataisomai iškreiptų jūsų dvasią, ir jūs išvis jau daugiau nebepabustumėt. Vėliau jūs netgi ne visuomet prisimindavot ką darę.

Anapus jūsų uždarytų durų ir langinių visuomet dedasi įvykiai, kur kas reikšmingesni už viešai žinomus, įvykiai, apie kuriuos jūs nemėgstat kalbėti. Ta tamsioji gyvenimo pusė, kad ir kokia smerktina ir pasibjaurėtina ji būtų, palaiko jūsų tikėjimą, jog tobula dorovė, nors ir sunkiai pasiekama, egzistuoja iš tiesų. Jūsų tikrasis gyvenimas toks panašus į tas įstatymais panaikintas šventes, kurias prisimindavo jūsų tėvai, į šventes, kurios apimdavo ištisus kaimus ir miestelius, tokius kaip Sniegovijs, į tas kone kruvinas laukines orgijas su velniškais šokiais, kraujomaiša, su nežabotom aistrom, į šventes, po kurių gimdavo puspročiai vaikai, kvailiukai žvynuotom galvom, nes juos pradėdavo daugelis vyrų. Tos šventės labai padėdavo žmonėms pabusti iš karštligiško miego, į kurį nugrimzta pasaulis. Skausmingi geiduliai, viešpataujantys jūsų gyvenime, kūno ir dvasios kančios pažadindavo jus gyvenimui, kitaip jūs būtumėt užmiršę sėt ir pjaut, mylėt ir džiaugtis, išblaškėdavo sapną, kokiam visą laiką skendi gyvūnai ir augalai, pažadindavo dvasią, iš naujo nuardavo ežią tarp jūsų sielos ir jūsų kūno. Jūs įsitikinę, kad Paskutinis teismas bus pats didžiausias jūsų sukrėtimas, kuris visuotiniu skausmu persmelks pasaulį ir pažadins žmoniją iš miego šviesiam ir aktyviam gyvenimui per amžių amžius. Ir nebus tuomet nei nusikaltimų, nei pykčio, nei tamsybės, nei žemųjų aistrų, nei luošumo, žmogus nebebus žmogus, o bus nauja būtybė, kurios vardą žino tik viešpats, vedantis jus į tą didžiausią tikslą. Visi jūs turit tos būtybės dalelę, tik bepročiai neturi, iš jų ji atimta, o pasaulis, pasiekęs Tikslą, visas bus nukaltas iš naujos medžiagos, pertvertas iš naujo.

Pasimėgavę tokia ateities vizija, jūs vėl leidotės prišiukšlintais praeities koridoriais, nuklotais atšokusiu tinku ir kalkių dulkėm.

XXI

— Tu pražudysi brolių — pasakė Etaną per aną apsilankymą Konradui.— Jis gali numirt.

— Taip, gali,— sutiko Konradas.— Ir aš. Ir tu taip pat. Visi lygūs.

Senis greičiau pajuto nei pamatė, kaip švelnus apgailestavimo šešėlis vis dėlto nuslinko sūnaus veidu. Etaną pabandė išnaudot akimirka, kilstelėjo lazda ir pagrūmojo:

— Žinoma, galima pavergt žmones ir tokiu akivaizdžiu būdu įrodyt, kad visi jie lygūs. Galima sunaikint juos, ir tai irgi bus labai geras įrodymas. Bet...

— Kodėl visi? — paklausė Konradas, ir seniui pasidarė aišku, kad tuščiai muturiavosi drabužiais, tuščiai vyniojosi šiltais, autais kojas, tuščiai rabždinos nuo šlaito ir ėjo čionai.

Omai jis išsigando sūnaus, pamatęs, kad šis sėdi kaip ant adatų ir nervingai trūkčioja petim. Rodės, tuoj tuoj sprogs ir visa, kas buvo jame susikaupę, išsilies lauk, kliūstels karšta, lipnia, gal net dvokiančia banga, deginančia viską pakeliui. Nebesinorėjo tuščiai bandyt sūnaus kantrybės. Todėl senis paprašė vandens, atsigėrė, o paskui išėjo, nieko daugiau Konradui nesakęs.

xxn

Vėliau, kur kas vėliau, kai Etaną naktimis nubusdavo pasikalbėt su mirusiu Dovydu (o gal su savim?), jis papasakojo apie tą susitikimą su Konradu.

— Šit kaip,— ištare Dovydas.— Bet motina... ir tu... Kas privertė jį tuo patikėt? Net jeigu ir iš tiesų tokia nuomonė gyvavo Sniegovijoje, tai kas privertė jį ja patikėt? Tvirtai patikėt?

— Aš galvojau apie tai,— atsiliepė Etaną.— Po ano pasimatymo neturėjau ramybės, vis klausiau savęs to paties, nes juk jeigu žmogus ima kuo tikėt, tai tas tikėjimas turi ką nors duot, padėt jam, palengvint Ir aš vis svarsčiau, ką tie gandai, kuriais netiki net tie, kas juos prasimano, gali duot jam. Jis nėra kvailas ir nėra patiklus. Paskui suvokiau. Supratau, kai prisiminiau jo perdėtą jautrumą, jo netikėtus nubudimus ir ašaras, kai jis buvo dar vaikas, ūmius pykčio protrūkius ir po jų užeinančią prislėgtą nuotaiką, kapinių baimę. Žinoma, tai tik viena, ir turbūt ne svarbiausia, priežastis, vertus jį tikėt tam tikrais dalykais ir elgtis tam tikru būdu. Bet ji daug ką nušviečia.

— Tau taip atrodo?—Dovydo balse skambėjo abejonė.

— Taigi. Aš supratau tat prisiminęs jo atžarumą, po kurio jis būtinai iškrėsdavo kokią rizikingą išdaigą, kaip tuomet, kai jis per ledonešį užšoko ant lyties ir plaukė ant jos, nors bet kada galėjo paslysti ir būt sutraiškytas. Jis paniškai bijojo mirties, vaike, bijojo išnykimo, ir šitos baimės fone kai kas iš jo elgesio daros suprantama. Nepriimtina nei tau, nei man, bet suprantama. Daug ką jis padarė iš įsitikinimų, per kuriuos jis tapo Sąjungos nariu ir Sniegovijos komendantu. Ir tie dalykai nesiduos paaiškinami baimė nebūti. Bet dėl kitko... Taip, jis bijojo. Bijojo dieną naktį ir nenorėjo prie nieko prisirišt mirties akivaizdoj, nes per daug sunku jam būtų tai palikt. Jis stengėsi atsikratyt viso to, kas galėjo jam būt asmeniškai brangu. Ir todėl jis iš pradžių atkirto prisiminimus, o tuščią vietą, likusią po jų, užpildė, užkamšė bet kuo, kas pakliuvo po ranka,— pasakalų gniūžtėm, viešos nuomonės skivytais, skaitytų tekstų atraižom. Paskui jis atkirto tave, nes tu buvai jam brangus. Tatai

buvo nelengva, jis abejojo, kamavosi ir todėl taip ilgai kankino tave. Tavo atsisakymas įstot į jo Sąjungą tebuvo dingstis. Vis—kas, ką jis darė paskui, kai tavęs jau nebeliko, buvo pastangos išmesti iš širdies pasaulį, kurį jis mylėjo, nes buvo jame gimęs, išaugęs ir subrendęs. Jis manė, kad tatai bus nesunku. Bet apsiriko, nes atkutinėdamas pasaulį jis galų gale kirtis po kirčio atkirtinėjo patį save.

— Jeigu motina būtų su mumis... ar tuomet jis ir ja mėgintų atsikratyti? Kaip tau atrodo, Etana?

— Jeigu...

xxm

Bet viskas — tie nakties pašnekesiai, o ir įvykiai, apie kuriuos šnekėdavos tiedu žmonės — visa tai buvo kur kas vėliau, kur kas vėliau. Tuo tarpu jūs Vėl grįžot mintimis į pradžią, bijodami pra—žiopsot kokią smulkmeną, kuri gal ir bus svarbiausia, lemiama visų tų iš atminties traukiamų faktų ir vaizdinių mišinį. Juk neįtikėtina, kad jūsų visa reginčios akys ir visa girdinčios ausys būtų andai ką praleidusios pro šalį.

— Mano vardas Dovydas,—pasakė berniokas,—nereikia manęs lydėti. Eisiu tiesiai namo ir gulsiu miegot. Naktis jau veik praėjo.

Etana gūželėjo pečiais. Snaudulys išsiblaškę. Jam magėjo pažvelgti į Sniegoviją tokiu metu, kai ji nepasiruošus, kad į ją kas žiūrėtų, nesusišukavus ir nenusigrimavus, mieganti. Mintyse ateivis taip ir matė jūsų miestelį nelyginant miegančią moterį — iš pražiotos burnos nudrikusi seilė, plaukai susivėlę kaltūnais, smilkiny tvinksi mėlyna gyslė, atkartojanti krūtinėje plastančios širdies ritmą. Jis regėjo gelsvus lipnius lašelius, išsimušusius ant kaktos.

— Tave gali užpult šunys,— pasakė jis, žingsniuodamas šalia Dovydo ilga tuščia Sniegovijos gatve. —Arba išgąsdinti vaiduokliai. Arba pagrobt ragana. Arba vandenį išitraukti iš upės.

— Kažin,— sumurmėjo vaikas mieguistu balsu. —Druska man sakė tą patį. Bet naktis visai nebaisi, kai pripranti,

— Galbūt. Bet tavo motinai nebūtinai turi taip atrodyti.

Berniokas pakėlė galvą, pažvelgė Etanai į akis, ir šiam pasirodė, kad vaiko veide šmėstelėjo pašaipą.

— Iškart matyt, kad tu naujas žmogus,— pasakė vaikas ramiai ir aiškiai.

„Dieve, kad taip būtų,— pagalvojo Etana. - Naujas Žmogus. Kad galėčiau tuo patikėti.“ Paryčio oras buvo puikus, vėsus, šviežias. Medžių lapai pamažėle dažės kraujo ir aukso spalvom.

— Tu mini tik motiną,— tarė Etana —O tėvas? Ką jis?..

— Neturiu tėvo,— atsiliepė berniokas.— Beveik nieko apie jį

nežinau. Vien tik gandus. Elzė žino apie jį kažką, bet nenori kalbėt: O aš nenoriu klausinėt.

— O motina?..

Jis nieko neatsakė, tik papurtė galvą.

— Elzė?—kvotė Etaną.— Kas ji tokia? Jūsų giminė?

Vaikas vėl pakratė galvą.

— Ne,— nusijuokė.— Elzė priima pas save merginas, kurios mėgsta susitikinėt su vyrais, šokt su jais, sėdėt jiems ant kelių ir juoktis į ausį. Supranti?

— Taip,— atsakė Etaną.— Ir Elzė kažką žino apie tavo tėvą?

(Paskui, jau vėliau, Etaną pasakė Elžbietai: „Tu kažką žinai apie Dovydo tėvą“. Elzė nesigynė: „Taip“. Ir kai Etaną paklausė—ka, ji atsakė: „Jis buvo niekas. Tuščia vieta“.)

— Kažką žino,— patvirtino Dovydas.— Tėvas čia buvo vaisingas. Vieną dieną jis kažkur pradingo, ir tiek. Aš neatsime nu jo.

— Šit kaip. Daugiau, vadinasi, nieko apie jį nežinai?

Tauškia visokius niekus,— šnekėjo berniokas.— Kad jis niekad nemiegodavo, kad naktim rinko vaistažoles ir gėrė jų nuovirus. Norėjo niekad nepasent, visados būt jaunas, dailiai šokt ir šypsotis. Kai kas šneka, kad tėvas gaudavo maistą iš dvasių ir laikė jį jaučio kanopoj, kad valgė labai nedaug ir todėl nesituštino. Mat niekas niekad nematė jo valgant. Elzė juokiasi iš tų gandų. Bet per tai apie mus čia nekokia nuomonė. Jeigu ne motiną, aš sėsčiau į garlaivį ir išplaukčiau. Arba valtim kaip tu. Tu irgi pabėgai?

- Irgi, - pasaką Etaną, nieko daugiau neaiškindamas. Nors ir menko, kūno, berniokas atrodė labai subrendęs. Neįkyrėjo klausimais. Etaną jautė jam simpatiją. Nepraėjo nė para, kai išlipo iš valtės, o tarp jo ir Sniegovijos jau mezgėsi kažkokios ryšių, santykių gijos.

— Na štai,— tarė vaikas ir sustojo prie vartelių.

Etaną suprato, kad vaikas čia gyvena. Už tvoros plytėjo didelis kiemas, apaugęs žema žole. Per kiemą išmintas takelis link namo, dunksančio prieblandoje nelyginant tamsus, juodas akmuo. Namo pasieny kažkas sujudėjo. Etaną išvydo moterį tamsiais drabužiais, stovinčią šešėly ir žiūrinčią į dangų. Galima buvo pamanyt, kad ji grožisi žvaigždėm, bet jos jau buvo ištirpusios ankstyvoj šviesoj.

-- Sudie,— pasakė vaikas ir įėjo pro vartelius. Žengė taku neatsigręždamas.

Moteris, tikriausiai ji ir buvo motina, regis, nematė nei sūnaus, nei Etanos. Vaikas priėjo, paėmė ją už rankos ir nusivedė, o ji klusniai ėjo: šalia, tarytum jie būtų apsikeitę vaidmenim ir jis būtų jai tėvas, o ji — duktė.

Etaną matė, kaip viduj užsidegė šviesa, išvydo virtuvę, pilkšvą nuo dulkių, prirūkusią. Menkoj žibalinės lempos šviesoj vaikas pasodino motiną už stalo ir raikė duoną, o ji abejingai žiū-

rėjo į jį, kaip jis stengiasi atriekt kuo plonesnes riekės, bet, tat buvo aišku, nematė nei vaiko, nei duonos, nei suodžių, nuklojusių palubę ties krosnim, nei puodų, nei kitų rakandų. Ji matė tik lempos ugnį, žiūrėjo į liepsną užkerētu žvilgsniu, paskui ištiesė ranką, lyg norėtų ją paliest. Rasi berniokas, susitelkęs ties savo darbu, pražiopsojo tą judesį. Moters pirštai sugniaužė įkaičiusią stiklą. Jos veidas persikreipė, ji riktelėjo, atitraukė ranką ir pravirko. Vaikas nejudėdamas žiūrėjo į ją, paskui atsiduso, paėmė moters ranką ir susikišo jos pirštus sau į burną. Čiulpė vilgydamas seilėm, kad ne taip skaudėtų.

Moteris verkė pasikūkčiodama, bet jos verksmas nebuvo moteriškas, jos raudai trūko tikslingumo, būdingo moterims. Moteris rauda ne iš skausmo, kuris (kaip Etaną įsivaizdavo) visuomet tūno jų viduj ir su kuriuo jos apsiratusios (tai ypatingos rūšies skausmas, gimdymo skausmas, prasidedantis anksčiau, nei sėkla pakliūva į iščias, ir nesibaigiantis niekad, tai tvinksintis pažemintosios lyties širdgėlių kamuolys). Apsiverkt jas priverčia žaibu blykstelėjęs to skausmo suvokimas arba neviltis, kada skausmas niekaip nesibaigia ir nesibaigia. Tas blyksmas nušviečia sielos peizažą, reljefą, išraižytą pavydo griovų, teliūskuojančius švininius nuoskaudų ežerus, putotas savimeilės upes, tamsias slėpiningas ilgesio ir meilės girias, vos išžiūrimus klampus dorybės takus, išmintus plačiose aistrų pelkėse, duobėtus, akmenuotus pareigų ir proto kelius, paslaptingas sunkiai nusakomų nuojautų kalvas tolumoj. Tuo tarpu šios moters verksmas tebuvo tuščias, paviršutiniškas, impulsyvus, vaikiškas verksmas, neslepiantis savy jokių dvasios konvulsijų, nuovargio, išsekimo, nieko, tik paprastą, nekaltą, kūnišką neilgai tetrunkančią būseną, kuri užeina ir praeina, o viskas lieka kaip buvę.

Etaną apsigrėžė ir nuėjo susigėdęs, kad žiūrėjo pro langą. Jo pasivaikščiojimas tik jam pačiam atrodė niekieno nepastebimas. Iš tikrųjų eidamas atgal jis tai vienur, tai kitur matė sujudant užuolaidas, juto jų žvilgsnius, sekančius kiekvieną jo žingsnį.

Prie vieno namo, niekuo neišsiskiriančio iš kitų, jis pastebėjo žmogystą, sėdinčią ant laiptelių. Dar jauną moterį, apsi- gaubusią pečius skara. kažkas čigoniška buvo jos veide.

— Aš Elzė, Elžbieta,— pasakė ji, kai Etaną linktelėjo galvą eidamas pro šalį.

Dangus dar labiau prašviesėjo. Žiogų — nė balso.

— Man naudinga, kai Sniegovioj atsiranda jaunas nevedęs vyras,— kalbėjo ji, tarytum juodu būtų pažįstami.— Ypač jei jis turtingas,— ji nusijuokė. Negarsiai, švariai, netgi sausai.

— Spėjau išgirst apie jus,— pasakė Etaną ir apžvelgė tą namą. Jis buvo medinis, dviejų aukštų, nedideliais langais, už kurių dabar turbūt miegojo merginos, kurios „mėgsta sėdėt ant kelių vyrams“. Elzė savaip išsiaiškino jo žvilgsnį.

— Kol kas mes tik keturios. Bet jeigu norėtumėt užeit ir išgert arbatos, galgi ir iš tiek galėtumėt išsirinkti.

— Dėkui,— jis papurtė galvą.— Kitą kartą.

Ji vėl nusijuokė, šįsyk linksmiau ir pašaipiau.

— Pamanykit! — Paskui pridūrė: — Rudeniop, kai prasideda didieji turgūs, būna daugiau, klientų. Tuomet atvažiuoja merginų iš tolimesnių kaimų. Jos gyvena čia per žiemą, o pavasarį, prasidėjus darbams, išvažiuoja pas saviškius padėt. Gal vis dėlto užsuktumėt? Šiaip, pirmai pažinčiai. Išvirčiau kavos. Merginos netrukus kelsis. Visi kartu papusryčiautume. Tikriausiai neturit nieko pusryčiams? Merginos pamils karves, turėsim šviežio pieno.

— Karves? — Etaną nusišypsojo, bet tuojau susitvardė, nenorėdamas jos ižeist.

— O taip! Mes laikom dvi karves, ketvertą kiaulių, pulką vištų ir žašų. Visai nemažas ūkis. Patys suprantat, vyrų neturim, todėl viską tvarko merginos. Jūs tikriausiai iš miesto, kad stebitės. Bet nieko nepadarysi. Vasarą meilė neduoda pelno, ir jeigu neturėtume visko savo, gautume skurst. Tai neįmanoma ir šnekėsime?

— Na,— pasakė Etaną pagalvojęs, kad visai ne pro šalį būtų papusryčiaut,— jeigu jūs nebijot, kad aš užtraukiu jums nelaimę...

Jau sėdėdamas baltoji virtuvė už stalo, apdengto švaria staltiese, viršuje jis girdėjo žingsnius. Matyt, merginos jau buvo, kėlėsi, rengėsi. Kažkas leidos mediniais girgždančiais laiptais žemyn. Durys atsidarė, ir ant slenksčio Etaną išvydo merginą. Ji nepastebėjo jo, stovėjo laisvai, papurusiais iš po nakties plaukais. Akyse, rodės, dar pleveno paskutiniai sapno epizodai. Basa ji segėsi sijoną, o jos oda buvo vos rausva, nelyginant kūdikio iš saldaus velykinio atviruko. Ji visa tikėtų tokiam paveikslėliui, jeigu nebūtų iki juosmens nuoga, krūtys kaboję nelyginant du dideli pieno lašai, kurie, regis, tuoj atitrūks ir nuriedės.

— Muilo, Elze,— paprašė mergina.

Elžbieta atidarė spintelę, išėmė žalią gabaliuką ir padavė. Mergina sugniaužė muilą, jau gręždama pamatė vyrą, bet nenustebo, tarytum Etaną tebutų jos sapno tęsinys. Netrukus jis išgirdo ją kopiant laiptais.

— Jos tikriausiai pavargsta,— pasakė jis, kad netylėtų.

— Ne per daug,— atsakė Elzė, traukdama vieną po kitos lėkštes iš indaujos ir braukdama jas šluoste.— Jos mėgsta dirbt. Jos ne miestietės, ir ūkio darbai teikia joms malonumo. Dieną jos dirba, naktį myli. Nepamiršk,— ji jau sakė jam „tu“,— kad čia ne miestas ir čionykščiai vyrai nerauko nosies, jeigu nuo merginos kiek atsiduoda karvių mėšlu. Jie ateina smagintis, o ne uostyt. Matai, aš su tavim atvira.

— Taip,— jis linktelėjo.— Dėkui tau.

— Iš pradžių tau bus čia nelengva,— šnekėjo ji.— Nerasi kalbos. Jeigu tik iš tiesų nusprendei pasilikti.

— Galimas daiktas.

— Aš žinau, kaip būna, kai neturi su kuo nė pasišnekėt. Pas mus gali ateit bet kada.

— Dėkui, Elžbieta.

— Ar moki kokį amatą? — paklausė ji, žiūrėdama į jo rankas.!

— Galėčiau būt mokytoju, — atsakė jis. — Galėčiau mokyt vaikus.

— Nė nesvajok, — nukirto ji. — Nė vienas iš jų nepatikės tau savo vaiko, nors tas pats vaikas augtų kaip žolė pakelės dulkėse. Jie geriau laikys vaikus tamsybėj, bet neleis, kad juos mokytų bastūnas. O! Tu dar pamatysi. Kol kas tik Mozeriu gali pasikliaut.

— Tiesą sakant, man jie nerūpi. Nemirštu iš bado.

— Na, eime, — ji sudėjo ant padėklo viską, ko reikėjo pusryčiams, ir nusivedė Etaną į svetainę.

Juodu valgė gerai jums pažįstamoj patalpoj, tik iš tolo tepri-menančioj tokios paskirties namų svetaines, kurias galima pamatyti didesniame mieste. Jokio perdėto puošnumo, jokių aksomų, palmių vazonuose, kilimų ant sienų, klostėm krentančių užuolaidų. Kampe muzikos dėžė, pasieny du minkštasuoliai, aptraukti rudu storu audeklu, nedidelis bufetas, stalas su keletu kėdžių aplink ir vidury lopinėlis niekuo neatstatytų grindų šokiams.

— Papasakok man ką nors apie Dovydo šeimą, Elze.

Tuo metu ji pylė iš kavinuko kavą. Išgirdus Etanos prašymą, jos ranka sudrebėjo, truputis kavos šliūkštelėjo į lėkštelę.

— Šit kaip, — pasakė ji kone piktai. — Kodėl ji tave domina?

Etaną gūžtelėjo pečiais.

— Tas vaikas. Jis pats pas mane atėjo.

— Ką tu norėtum išgirst? — jos juodos akys vėrė jį.

— kažkas ten su jo tėvu... Vaikas sako, kad tu žinai jo likimą.

Ji papurtė tamsius blizgančius savo plaukus.

— Vaikas prasimano. Žinau tik viena: jo tėvas buvo niekas. Tuščia vieta. Vieną rytą atsirakino valtį, sėdo jon ir nuplaukė pasroviui. Jis dažnai čia ateidavo. Iki pamišimo bijojo senatvės.

Etaną tylėjo mąstydamas apie tai, ką išgirdo: upė, ji kažkas daugiau nei vandens pilna vaga, ji atneša žmones ir nuneša, ji irgi vienas iš daugelio lemties įrankių...

— Valgyk, — Elzė vėl krestelėjo plaukus.

Ir jis pirmąsyk po daug laiko sočiai papusryčiavo, o paskui vėl griuvo miegot.

XXIV

Berniokas neatėjo pas jį kitą dieną nei dar kitą. Tarsi vandenin įpuolė. Ką daręs, ką nedaręs Etaną vis išvysdavo mintyse moterį, užvertusią galvą į dangų. Nejučia galvojo apie ją, klai-

džiojančią po jai vienai tepažįstame savo sielos sodų prieblan-
dą, visiškai nesirūpinančią ir nepastebinčią, kas dedasi pasauly.
Išivaizdavo, kaip ji vaikštinėja po dulkių nuklotus kambarius
kalbėdamasi pati su savim. Jis išgirdo, kad ji niekad nieko ne-
rakino, ir tik vienam dievui težinoma, kaip jos nė karto niekas
neapvogė,— jis gailėjosi jos. Paklausė Mozerio, kodėl niekas ne-
pasirūpina ta moterim, nepašnekina jos.

-Tuščias tai būtų darbas. Ji nesuprastų, kad šnekasi su
žmogum. Manytų, kad su šmėklom, kurias sutinka savo tuščiuose
kambariuose.

Etaną vaikštinėjo paryčiais netoli tų namų, tikėdamasis su-
tikt savarankišką ir nepriklausomą vaiką, grįžtantį namo mie-
got, bet šis, tarsi nujausdamas, kad iš tiesų Etanai rūpi ne jis,
o jo motina, vengė pasipainiot po kojų. Etaną ilgai jo nematė.
Užtat keletą kartų, regėjo moterį, nelyginant šešėlis braidančią
po kiemo žolę. Pasveikino ją, tačiau ji nematė jo ir neatsakė,
tik ilgai ir nejaukiai žiūrėjo jo pusėn, nejučiomis, kone be garso
kartodama jai skirto pasveikinimo žodžius. Jis šypsojosi jai, bet
tai iš tiesų buvo tuščios pastangos.

Vis dėlto vieną naktį nutiko kažkas nelaukta. Pamačiusi Eta-
ną, moteris jam linktelėjo, o jos rudos akys, išodintos į galias
pilkas akiduobes, Etanai pasirodė kiek šviesesnės, žvilgsnis pras-
mingesnis. Etaną irgi linktelėjo. Kai kitą parytį jis vėl užklydo
tenai, jam pasivaideno, kad jinai laukė jo. Juodu pasisveikino,
Etana stabtelėjo ir jie pasišnekėjo apie orą ir besibaigiančios
vasaros gražumą. Moters kalba buvo sklandi ir net graži. Ji šne-
kėjo minkštu, santūriu, kiek gomuriniu balsu, kaip moteris, pui-
kiai žinanti savo vertę, ir Etaną niekad nebūtų pasakęs, kad ji
gali abejingai ištiesti pirštus į ugnį, kaip kad padarė tą pirmąjį
kartą, kai jis ją išvydo. Ji paklausė, ar Etaną negalėtų paprašyt
kurios nors iš Elzės merginų, kad padėtų jai truputį susitvarkyt,
kambariai esą kiek apleisti, ji nespėjanti visko viena, ir galbūt
Etaną kurią dieną užsuktų pas ją išgert puodelio arbatos. Do-
vydas, jos sūnus, pasakojęs jai apie Etaną.

— Mes tokie vieniši,— pridūrė ji.— Aš ir Dovydas.

Kai Etaną perdavė prašymą Elzei, ši papurtė galvą:

— Nė viena mergina nekels ten kojos. Negaliu jų priverst.

— O tu pati, Elze?

Ji sudrebėjo:

— Aš bijau, Magnau. Ten tiek voratinklių. Man bjauru, ir
aš bijau. Tegu nematau Marijos šmėklų, bet tai nereiškia, kad
jū tenai nėra. Marija jas mato ir girdi.

Jis turėjo ilgai ir kantriai tikint ir įkalbinėt ją.

" — Ak Magnau, man baisu. Aš bijočiau likt su ja viena.
Dievas man neatleis, jeigu padėsiu piktosioms dvasioms. Ten
juk jų pilna. Nesakiau tau, Magnau. Kažkada tikėjau, kad Ma-
rija mirus. Buvo pasklidęs gandas. Negaliu atsikratyt šlykštaus,
glitaus jausmo, kad ir dabar ji mirus. Kvėpuojantis, kalbantis
numirėlis.

Tačiau našlė ne tik buvo gyva, ji akivaizdžiai taisėsi. Jos oda tapo skaistesnė, ir ji jau nebeatrodė sena moteris. Vaikščiojo tiesi, tvarkingai susišukavusi ir susisegusi plaukus, o jos drabužiai gurgždėjo nuo švaros ir atrodė netgi puošnūs. Marija (taip, taip, čia ji) buvo graži moteris. Kai šypsodavo, nušvisdavo visas veidas, o buvę gelsvi dantys virto baltu tvirtu porcelianu. Ji neatsisakė kai kurių keistenybių, bet jos tik teikė jai įdomumo (skyrė ją nuo jūsų moterų, nesirūpinančių savo išvaizda ir vidum, desperatiškai gimdančių vaikus nuo to momento, kai suprato, kad jaunystės svajos sunkiai beįgyvendinamos). Etaną aplankydavo ją IT Dovyda, ilgai išbūdavo, priprato prie jų, ir jie ėmė darytis jam artimi, su jais būdamas jis atsigaudavo, pailsėdavo nuo Sniegovijos, nuo bukos jūsų neapykantos vienišam jo asmeniui, nuo paniekos ir pykčio kupinų jūsų žvilgsnių. Su tais dviem, na ir dar su Elze, kurią retkarčiais pavykdavo atsivest, Etaną atsipalaiduodavo. Jis juokaudavo su moterimis ir berniuku, o ko nors nuliūdęs neslėpdavo savo nuotaikos ir netrukus iš tiesų būdavo paguostas ir nuramintas. Jie ilgai sėdėdavo trise ar keturiese, gerdavo arbata, o vieną dieną našlė padovanojo Etanai pypkę ir jis išmoko ją rūkyt.

Viena iš Marijos keistenybių buvo pomėgis rengtis vyriškais drabužiais. Ji sakė, kad tai esą jos vyro drabužiai, bet buvo akivaizdu, kad ji juos pataisė ir pritaikė sau. Elzė kažkodėl bjaurėjosi tuo polinkiu, Dovydą jis baugino ir stebino. O Etaną linksmino tas maskaradas. Marija aiškino, kad vaikystėj jos tėvai ją nuolat rengdavo kaip Mariją. Neva jie troškę sūnaus, bet, apvaizdai atsiuntus dukterį, bent jau perrengdami ją guosdavos dėl neišsipildžiusių lūkesčių.

— Tačiau jeigu jums nemalonu, aš galiu persirengt,— pridurdavo ji.— Tiesiog pagalvojau, kad mes čia savi.

Etaną patikino, kad ne, jokio nemalonumo nesą, ir daugiau nebuvo apie tai jokios kalbos.

Jie sėdėdavo ir šnekučiuodavosi iki vėlumos, buvo gero ūpo ir kažkaip savaime, nejučia darėsi vis artimesni ir artimesni. Jeigu Etaną nelikdavo nakvot pas Elzė, o grįždavo į savo lūšną, pajusdavo, kaip čia ankšta, kiek čia nedaug vietos, nedaug oro ir nedaug šviesos. Jis išikūrė to nepastebėdamas, jam buvo svarbu ne *kur* gyvena, o *kaip* gyvena, buvo išigilinęs į save. Slapčia jis norėjo būt laimingas, ir šio noro iš esmės užteko, kad toks būtų. Nešalo ir nebadavo, ir to buvo gana. O dabar, dairydamasis po lūšną, ėmė jaust, kad kažko trūksta. Tai buvo seniai ir gerai jam pažįstamas ilgesys, tik nepalyginamai konkretnis, apčiuopiamesnis,— jis ilgėjosi moters.

Tą dieną, kai akivaizdžiai ir stipriai pajuto tat, jis nebeklaidžiojo po Sniegoviją, neplepėjo su Mozeriu ir neskaitė pusiau gulėdamas ant Mozerio tėvo čiužinio, bet išėjo iš miestelio ir vaikštinėjo visą dieną takeliais tarp daržų, pievoms, upės pakrantėm, dairėsi po pilkas tolumas. Kelias, dingstantis už akiračio, kvietė eiti neatsigręžiant, vis tolyn ir tolyn, palikt Sniegoviją, keliauti į naujas vietas, pas kitus žmones, dar sykį pradėti viską iš naujo, be šios jį bauginančios, diena iš dienos stiprėjančios priklausomybės, be prieraišumo. Etaną sėdėjo ant kranto ir žiūrėjo į jau rudenišką, švinių vandenį, tekantį pro šalį, jausdamas tylią, šaltą, ramią gelmės trauką, norėjo pavirst žuvim kaip paskendę vaikai arba tapt paukščiu ir išlėkt padangėn. Prie jo prilipo vargas juodas šunelis, nešvarus ir liesas, sekė, kol Etaną bastėsi po apylinkes, erzino Etaną tuo nelauktu savo prisirišimu, Etaną mėtė į jį akmenis ir pagalius, bet nepataikydavo. Etaną atsisėdo pievoj ant gelstančios žolės, šuo priėjo ir atsigulė prie jo kojų. Etaną žiūrėjo į šunį ir nebeturėjo jėgų jo pavaryti. Popiet užsnūdo, susapnavo žmogų su jo, Etanos, veidu ir jo kūnu, besijuokiantį ir rodantį pirštu į jį, tikrąjį Etaną, nubudo ir pamatė, kad šuo šlapinasi ant jo kepurės, gulinčios žolėj. Jį pagavo juokas, šuo išsigando ir spruko šalin, kad daugiau nebegrįžtu, paliko Etaną vieną. Jis sėdėjo iki sutemų, o paskui parėjo namo taip nieko ir nenusprendęs. Buvo žvalus ir alkanas, juto, kaip spindi akys, nuėjo pas Elzę, šnekėjo visokius niekus, merginos leipo iš juoko, jie visi paragavo saldžių likerių ir šoko skambant muzikos dėžutei. Etaną buvo apimtas šiltų jausmų Elzei ir merginoms, savo ruožtu matė jų veiduos intymią šilumą, skirtą jam, suprato, kad šis vakaras yra atomazga padėties, besitęsiančios jau kurį laiką, visą tą laiką, kol jis gėrė vakarais arbatą ir mokėsi rūkyt dovanotą pypkę.

Vakaras buvo pačiam įkaršty, kai Elzė ūmai sustabdė muziką ir šokusieji sustojo.

— Gana,— pasakė ji nuvargusiu balsu.

— Elze,— meiliai ištarė Etaną.— Na, dar truputį.

— Man nelinksma, Magnau. Nelinksma žiūrėt į tave ir matyt, kaip tu kvailioji iš meilės tai našlei. Eikit gultis,— paliepė ji merginoms,— mudu su kavalierium norim pabūt vieni.

Elzė buvo pilna kažkokių tamsių bjaurių prietarų, kurių Etaną negalėjo suprast ir kurie vėliau ją suartino su Druska. Etanai buvo gera su ja, ji nemažai jam padėjo, tačiau jis nemylėjo jos, o ji (jis įtarė) puoselėjo slaptą mintį ištekėt už jo. Jos liesas karštas kūnas jį magino, ir ji gal buvo patikėjus, kad Etaną ją myli, tik nesako. Bet jį viliojo ir sveiki, jauni jos merginų kūnai, kuriuos ji pati jam stengėsi retkarčiais įpiršt be jokio pavydo.

Elzė pašoko kaip įgelta, kada jis nusijuokė žiūrėdamas jai į veidą, žvilgsniu skverbdamasis į jos akių gilumą, tenai, kur minkštoji šiltoji drėgnoji masė, vadinamoji smegenimis, pleveno jos mintys, jos norai, jos lūkesčiai ir jos gudrybės, tačiau jis nematė nei tų minčių, nei lūkesčių, tik juto maudžiant savo širdį, juto, kaip iš viršaus (nuo lubų? iš dangaus?) leidžiasi kažkoks sunkus juodas darinys, kaip jis tankia marška, šiltu, minkštu aksomu apgaubia jį, pradeda slėgti jo pečius ir galvą, ir jis, Etaną, ima tirpti keistoj tirštoj migloj. Tai buvo ne Elzės, ne jos akių poveikis. Per nugara jam nuėjo šiurpas, Elzė irgi pajuto tą slogią grėsmę, riktelėjo išsigandusi ir tuojau delnu prisidengė burną, paskui pašoko ir išbėgo pro svetainės duris. Jiems abiem buvo pasirodę, kad pro langą iš lauko į juos žiūri bjaurus raukšlėtas veidas pravira burna ir kreivais dantim. Niekas ten negalėjo žiūrėti, langinės buvo iš vidaus uždarytos. Etaną pakilo iš vietos, užlipo laiptais į Elzės kambarį. Ji gulėjo skersai lovos ir verkė.

— Ak Magnau Magnau, kam tu atkeliavai čia, kam prikėlei našlę, kam pašaukei ją iš nematomų sodų?!

Jis tylėjo ir žvelgė pro langą į Marijos namus, apšviestus mėnesienos. Tamsūs, negyvi, jie jį traukė, bet sykiu ir bauginė, tarytum juose būtų glūdėjus kažkokių nelaimių pradžia, pikta prasmė (jam buvo sunku susivokti savo jausmuose). Kita vertus, per greit jis atrado tuos namus, per anksti, ir todėl visos aplinkybės atrodė dirbtinės, netikros: vaikas, kažko ieškantis naktį, moteris, taip stipriai ir taip staiga jį, Etaną, patraukus po to, kai kelias savaites jis plaukė valtim tetrokšdamas vieno — gyventi laisvai ir nepriklausomai.

Vidurnaktį Etaną išgirdo triukšmą. Išsiblaivė iš miegų. Nebuvo abejonių: triukšmas sklido nuo ten. Elzė, taip pat nubudus, gulėjo ir drebėjo. Garsas buvo aštrus. Lyg kas ten daužytų indus, kapotų baldus. Aidėjo prislopintas balsas, duslus vaitojimas, retkarčiais juokas, retkarčiais rauda. Etaną klausė. Elzė mėšlungiškai ištvėrė į jį. Nežinia ką ji išivaizdavo. Galimas daiktas, paprasta, buitiška jos vaizduotė piešė raganų puotą, vampyrų ir šmėklų orgiją, vilkolakių ir aitvarų nežabotą siautėjimą. Galimas daiktas, jai matės raudonu krauju aptaškytos sienos, žmogėdrų draskomų aukų priešmirtinės agonijos, atsiverianti žemė, iš kurios veržiasi sieros dūmai, griausmas. Vargais negalais atplėšęs Elzės pirštus nuo savo pečių, Etaną pakilo iš lovos.

— Ne, Magnau, ne. Neik niekur. Aš numirsiu iš baimės,— kuždėjo ji.

— Pažiūrėsiu, ar užrakintos durys,— atsakė jis, mėgindamas pats save tuo įtikinti.

Bet sau meluot buvo sunku. Tai, kas dėjosi tenai, buvo stipriau už jo valią. Pragariškas triukšmas stebuklingu būdu veikė jį. Užuot užstūmęs sklendę, jis pravėrė duris. Garsai išiveržė

vidun, ryškesni, aštresni, jie pripildė Elzės kambarių trenksmų ir dejonių, visai suparaližavo Etanos sveiką nuovoką. Galbūt Elzė apalpo, nes kai prieš leisdamasis laiptais Etaną atsigrėžė, ji gulėjo užsimerkus, o jos pečiai virpčiojo lyg nuo silpnų, trumpų spazmų. Jis dvejojo tik sekundę: eit ar pasilikti? Bet triukšmas nugalėjo. Lipdamas žemyn laipteliais, mintyse jis tvirtino sau, kad privalo nebijoti, kad eina gelbėti žmogaus, kurio gyvybei tikriausiai gresia mirtinas pavojus, gal net pragaištis. Bet tatai irgi buvo savęs apgaudinėjimas. Jis puikiai žinojo, kas dėjosi anuose namuose. Jis žinojo tai taip gerai, tarsi būtų galėjęs matyti kiaurai sienas. Jis žinojo tai vos pažadintas to kraupaus triukšmo. Vos nubudęs jis davė sau žodį, kad gulės lovoj ir niekur nejudės iš jos, bet sulaužė tą žodį ir jau jį duodamas žinojo, kad sulaužys. Jis apgaudinėjo Elzę sakydamas, kad tik patikrins duris, ir smerkė save dėl to, apgaudinėjo pats save, kad eina kažko vaiduoti iš pavojaus, ir smerkė save dėl to. Smerkė, bet ėjo, draskomas prieštaravimų žengė pakopa po pakopos, o paskui per kelią ir per kiemą, per džiūstančią žolę. Smerkė, kai palietė durų rankeną.

Bet viskas, visi prieštaravimai ir abejonės dingo iškart, kai tik atidarė duris.

Jo atmintis... ne visai... tarsi galva būtų aptemus. Ji ir aptemo, nes Etaną išvydo gryną *aistrą*.

Pamatė Mariją, nuogą stovinčią tarp sulaužytų baldų, sudaužytų indų šukių, suplėšytų užuolaidų ir staltiesių. Jos kūnas, privertęs jį čia ateiti, švytėjo mėnesienoj, sklindančioj pro atlapotą langą.

XXVI

Vėliau, po daugybės metų, atšiaurią naktį šnekučiuodamasis apie tai su mirusiu Dovydu, Etaną išgirdo ramų prieštaravimą:

— Ne. Tai netiesa, kad ji mylėjo mano tėvą iki pakvaišimo. Kažkada... seniau, iki mano gimimo... aš nežinau, galbūt. Bet tokia, kokią tu ją pamatei pirmąsyk, kai stovėjai ir žiūrėjai lyg koks vagis pro mūsų langą, tokia ji pasidarė dar tėvui tebesant, iki jo dingimo. Sakau „dingimo“, nes neprisimenu jokio grabo, jokių laidotuvių, nieko tokio neprisimenu.— Dovydas patylėjo.— Aš žinau: tu galvojai tuomet, o gal ir vėliau, kad visą tą laiką jis buvo su mumis, kažkur šalia, o tąaktį ji netikėtai jį... užmušė?

— Tik vieną akimirką. Prisiekiu, Dovydai, vaike. Tik tą akimirką, kai mane pažadino garsai, sklindantys iš jūsų namų, Elzės virpulys. Vieną akimirką šmėkštelėjo tas operetinis nudėvėtas siužetas, vieną akimirką aš pagalvojau taip, netgi ne aš, o kažkas pagalvojo už mane, mano smegenim, mintis pasipiršo pati, bet tuojau pamiršau ją, kad niekad daugiau neprisiminčiau. Niekados.

- Tai gerai, Etaną.
- ...tavo motinos aistra pakėlė mane iš lovos, pašaukė, atvedė ten per mėnesienos užlietą kiemo žolę...
- Galbūt kaip tik tokią aistrą iš motinos paveldėjo Konradas? Galbūt jis nepažino meilės? Tik aistrą? Ir todėl...
- Gyvenimo meilę jis pažino. Visad mylėjo.
- Aš ne apie tai. Gal jis neturėjo širdies? Gal netgi toji meilė ėjo ne iš širdies? Gal ten buvo instinktas, kokį turi ir gyvuliai?
- Širdies jis neturėjo,— sutiko senis.

Dar tada, kai jam rodė, kad gyvenimas slenka gerai, kai abu vaikai jau buvo dideli, bet jie tebegyveno visi drauge, buvo tas metas, kai paukščiukai jau moka skraidyt, jau tuoj paliks lizdą visam laikui, bet vis dar nuo jo nesitraukia, delsia, labai dažnai jie sėdėdavo, gerdavo arbatą nuobodžiaudami savo šaudykloj, kuri beveik nedavė jokio pelno (nebent jūs išgėrę alaus susilažindavot, kas taiklesnis, ir paleisdavot vieną kitą šūvį, tingų, tuojau užgęstantį, ištirpstantį tvankiam vasaros ore), ir tada Etaną šnekėdavosi su vaikais, jis atsargiai klausinėdavo jų apie viską, kas tik šaudavo į galvą: apie tai, į kokius kraštus jie norėtų nukeliaut, apie knygas, apie muziką ir muzikantus. Jis domėjosi jų skoniu, teiravosi, kokie jiems patinka arkliai, kokie šunys, kokie papročiai jiems atrodo gražūs. Jie šnekėdavos apie politiką, apie klimata, istoriją, linksmus ir liūdnius įvykius bei nuotykius ir taip toliau, ir taip toliau. Dovydas daugiau klausydavos. Konradas, priešingai, mielai kalbėjo, atsakinėjo lengvai ir išsamiai, šnekėdavo daug, kartais net šmaikščiai. Jis buvo kiek pramokęs vokiečių kalbos (mokėjo lengvai ir saldžiai pasakyt ja kelis sakinius, kažkokių eilėraščių ar dainų nuotrupas, kažką tokio: „In einem kühlen Grunde da geht ein Mühlenrad, mein Liebte ist verschwunden, die dort gewohnen hat“ ir panašiai) ir nevengė šito parodyt. Apskritai jis mėgdavo pasididžiuot tuo, ką turėjo, sugebėjo ar žinojo, arba net tuo, ko iš tiesų neturėjo ir nesugebėjo. Jau tada jis buvo didelių ambicijų žmogus, lengvai išįžeidziantis, bet niekad to neparodantis, ir vis tiek jo ambicingumas anuomet atrodė smulki yda, visiems matoma ir suprantama, atrodė, kad jis ir pats tai suvokia ir todėl slepia šį polinkį. Jis galėdavo valandų valandas postringaut apie save, apie savo planus, apie nuveiktus ir nenuveiktus darbus, tačiau <buvo gudrus, ir visuomet tarp jo žodžių jausdavai pulsuojant kažkokį kitą, tikrą, tik slepiamą gyvenimą.

— Jis buvo Kainas,— sukuždėjo senis, jausdamas praeities, žalių pievų ir mėnesienos ilgesį.

— Betgi tu pats mokei mus Kaino. Aš žavėjausi tavo Kainu,— atsiliepė Dovydas.— Prisimenu tą dieną.

Bet senis nesiklausė, atitrūko nuo Dovydo balso. Jį troškino aiškiai pajusta artėjančio kapo, požemio tamsa, gili, neperregima, jį dusino pyktis ir apgailstavimas, kad daug ko neduota

suvokt anksčiau, kol dar gali lengvai kvėpuot, judėt, žiūrėt, matyt ir liest. „Jeigu kada nors atsitiktų taip, kad pasauly staiga atsirastų vietos silpnam žmogui,— mažtė senis,— ir nereiktų kas dieną, kas valandą kovot už tą vietą, paskubom ryt orą ir plaukt tenai, kur gali kojom siekt dugną, tenai, kur seklu, jeigu nereiktų visko rinktis priverstinėm aplinkybėm, rinktis arba gyvenimą, arba dorovę, bet galima būtų rinktis dorovę ir gyvenimą, rinktis dorovingą gyvenimą ir nekvaršint dėl to sau galvos, štai tuomet reiktų atkreipt dėmesį į mūsų nuovokos ir valios susitikimą su nepriklausoma ir beatodairiška gyvenimo tėkme, savarankiška daiktų ir įvykių būtim. Ar tai mes dramatinuojam tą siužetą? Ar jis yra dramatiškas pats savaimė? Ar dėl mūsų kaltės visa, kas išplaukia iš laisvų mūsų poelgių, atsigrežia prieš mus? O gal tai yra nuo mūsų nepriklausomos apvaizdos kerštas?”

XXVII

Senis prisiminė tą tolimą dieną. Debesys telkėsi nuo pat ryto. Oras buvo toks tvankus, kad nenorėjo sruvent į plaučius ir reikėjo jį tiesiog per jėgą traukt, ryt, kad neuždustum. Net vabzdžiai kaboją ore nejudindami sparnų, toks jis buvo tirštas ir primirkęs drėgmės, besisunkiančios iš sunkių juodų debesų, kuriuos ne vėjas plukdė pirmyn, bet jie patys, grūsdamiesi kaip ledo lytys, stūmė pamažėle viens kitą ties pačia pažeme. Dangus atrodė nelyginant aprūkusios, suodinos, slegiančios lubos, bangu buvo stovėt lauke, rodės, visa toji masė tuojau smuks žemyn ir, užgriuvus Sniegoviją, uždusins visa, kas tik gyva, sutrins namus ir prilenks medžius prie žemės. Nuo pat ryto jūs suplūdot į bažnyčią ir Druskos kalvę, į karčemą ir į Mozerio krautuve. Eidami pro tas vietas, jūs negalvodami užsukinėjot į jas, klupteldavot, persižegnodavot, sukalbėdavot maldele vienu, nusikeikdavot, išgerdavot stikliuką baltosios ar surūkydavot papirosą kitur ir traukėt savo keliu. Visi pasijutot turį nuodėmių ir neapmokėtų sąskaitų prieš dievą, prieš sąžinę, prieš kaimynus, prieš krautuvininką ar Johaną Šmuelij. Kartkartėm, tarsi netyčia primindami apie bažnyčią, ten skambteldavo varpai. Lyg ir nebuvo kuo ypatingai rūpintis, bet jūsų veidai buvo kur kas labiau susirūpinę nei visada. Daug žmonių tą dieną netikėtai pasijuto turinčios vyrus. Vaikai pajuto turį tėvus, kurie, pasirodo, juos myli kur kas labiau, nei galima buvo tikėtis. Niekas nieko nekalbėjo, bet susirūpinimas buvo žymu visur.

Prisiminimai senį svaigino, nuo jų suspaudė jau vėstančią širdį. Veikiai reikės mirt. Veikiai ateis diena, kai jau bus viskas pasakyta, kai teks nutilt. Nebebus prisiminimų, nebėbus ir praėities.

Pirmi lietaus lašai. Tolumoj sugrumėjo, ėmė lyti smarkiau. Etaną su suaugusiais savo vaikais įėjo vidun, bet paliko duris

atviras. Neilgai trukus griaudė visas pasaulis, žaibai be perstojo traškėdami raižė dangų, sutemo lyg vakare. Lietus vis stiprėjo ir stiprėjo, iš pradžių lijo šuorais, paskui ištisa vandens masė tėsėsi į žemę, sudrebindama ją lyg būgną, ir nuo kalvų nukliokė rudo vandens srautai. Kurtinantis griausmas, grėsmė, jūs žiūrėjot į tą sumaištį negalėdami atitraukt akių, pakerėti jėgos, galybės, kuri gebėjo sustumt dangų su žeme, kuri vertė į slėnį krioklius vandens, žarstė ugnį danguj ir kėlė toki triukšmą, kad spengė ausyse ir gaudė net slėnis po jūsų kojom. Nirštančios pasaulio jėgos. Bet nebuvo baisu. Ir tada Etaną pasakė lyg sau, lyg savo vaikams, kad pasaulis keršija už tai, ką padarė Kainas.

— Žinoma, mes ar kas nors, kas bus po mūsų, turės už tai atsakyti,— kalbėjo Etaną.— Turėsime atsakyti už jo išdidžią drąsą.

— Kainas praliejo brolio kraują,— atsakė Dovydas anuomet.— Jis praliejo tokiu būdu, kad žemė nenorėjo jo sugert.

— Taip,— sutiko Etaną,— broli jį irgi nužudė. Bet tai tėra svarbesnio poelgio pasekmė. Ta brolių žudystė — tik beprotiškos drąsos demonstravimas. Tuščiagarbiška didystė: į viską man, girdi, nuspjaut. Brolio jam nereikėjo žudyt. Tatai negražu ir kvaila. Kainas tiesiog nerado kito būdo parodyt savo paniekos tam, ko visais laikais žmonės bijojo ir bijo. Brolių žudystė — jaunatvišką, neapgalvotą išsišokimą. Išsišokimas egoisto, tegalvojančio apie save ir be galo savim pasitikinčio. Mes prisimenam tą brolių žudystę ir kalbam apie ją todėl, kad negalim pamiršt Kaino ir sykiu bijom kalbėt apie kur kas didesnę Kaino nuopelną ar nusikaltimą, kaip pažiūrėsi. Jį padaręs Kainas kaip tik ir pasijuto narsus ir toks visagalis, kad net papjaut broli jam vieni niekai. Tas tikrasis nusikaltimas buvo žemės įdirbimas, išdrįsimas aštriu peiliu, noragu pjaustyt ir raikyt žemės kūną savo tikslais. Išdrįsimas užsimot aštriu daiktu prieš galingą, nepajudinamą pasaulį, prieš jo šventą, amžiną ramybę, kurios nesudrumsčia taikus avių ir ožkų rupšnojimas, prieš nustatytą tvarką, pagal kurią žmogus buvo piemuo, nuolankiai vaikščiojantis paskui galvijų bandas, išdžiūvusiu mėšlu kūrenantis ugnį ir prie jos besišildantis, geriantis riebę pienu, dvokiantis gyvulių prakaitu ir už visa tai dėkojantis savo viešpačiui sutvėrėjui. Kainas išdrįso sustot ir sustabdyt galvijus, išdrįso išiskverbt noragu į žemės kūną, išniekint ją tuo kietu daiktu kaip mergšę, apvaisint ją, išdrįso išpilt is puodelio saldų pienu ir pripildyt jį rūgštaus vynu, išdrįso patirt apsvaigimo palaimą, išdrįso perduot tą palaimą mums, o mes viską iš jo priėmėm, išskyrus drąsą, ir dabar bijodami turim laukt, kol būsim nubausti, užspringsim vynu ar uždusim nuo židinio dūmų, ar žarnos mums apsivers nuo šiltos, šviežios duonos. Kainas pastūmėjo mus į pažangą — į menus, į prabangą, į turtus, į tai, kas glosto jusles, į apčiuopiamą, medžiaginę laimę. Čia jo nusikaltimas dangui.

Dovydas klausėsi ir jautė, kaip ima suvokti žmogaus didybę. Abu jie su Konradu buvo jauni ir neprityrę, Etanos kalba juos

lengvai uždegdavo. Dovydas didžiavosi, kad yra žmogus (dabar tai skamba juokingai ir naiviai), ir pasakė apie tai Etanai ir broliui.

— Žmogus drašiai leidžias į audringą jūrą, nesvarbu ar žiema, ar vasara,— kalbėjo jis vaikiškai pakiliu balsu,— žmogus gauda laukinius žvėris ir laisvus paukščius, jis jaukina juos, alina žemę, priversdamas ją metai iš metų jam duot derlių. Žmogus pavergė žodį. Neapčiuopiamą ir nepagaunamą mintį sugavo plunksnos smaigaliu ir prikaustė prie popieriaus, išmoko statyt, miestus. Jis nebijo darganų. Senatvė ir ligos irgi nelabai jį baugina.

Etaną nusijuokė ir patapšnojo Dovydui per petį, o Konradas pasakė:

— Bet mirties bijo. Ir visada bijos.

Tačiau jis ištarė tai lyg šiaip sau, ir viskas tą dieną buvo taip puiku, kad nei Dovydas, nei Etaną nesukluso išgirdę tuos žodžius, nieko pikto nepagalvojo.

XXVIII

— Konradą tu vadini Kainu, kuri anuomet piešei mums kaip herojų,— su priekaištu pasakė Dovydas tamsoj gulinčiam seniui.— Taip, jis kaltas dėl mano mirties. Bet tik tiek.

— Kainas,— užsispyręs sumurmėjo senis.— Kainas.

Sūnus buvo naujųjų laikų Kainas. Taip senis manė ir savo nuomonės nenorėjo atsisakyti. Sūnus pats savo valia prisiėmė tą vaidmenį, jis negalėjo gyventi nesijausdamas Kainu, nejausdamas, kad nieko nėra neįmanomo šiam pasauliui, jeigu tik labai panorėsi. Savo žodžiuose ir veiksmuose jis išžiūrėjo kur kas didesnę prasmę, nei buvo iš tų žodžių ir veiksmų matyti. Jis tikėjo, kad pasaulis sutvertas jam (Kaino tikėjimas, kurio neturėjo nei Etaną, nei Dovydas), kad pasaulis atiduotas jam kaip įrankis, ir keisčiausia, dėl tokio išūlaus begalinio savo pasitikėjimo jis neatrodė nė truputį juokingas. Jį nuneigt visados buvo nelengva, abejonės apnikdavo tik po kurio laiko, seniui reikėjo daugelio mėnesių suvokti, kad sūnus — naujųjų laikų Kainas, jau žinantis, jog gudravimas ir apsimetinėjimas yra didelė jėga, gal net didesnė negu bukas biblinio Kaino beatodairiškumas, idiotiškas ano Kaino pasitikėjimas savim. Konradas žinojo, kad apsimestas pasitikėjimas savim, demonstratyvus pasitikėjimas savim yra kur kas galingesnis ginklas nei pasitikėjimas savaimingas ir neapgaltotas. Vieną naktį, kai jis jau buvo atsidavęs Sąjungai iš visos širdies, kai jau buvo Sąjungos komendantas Sniegovijoje, kai dar buvo kupinas vilčių, kupinas optimizmo, jis atėjo į tėvo lūšną, stačiai dygte išdygo, kaip buvo pratęs, ir atsisėdo prie ugnies, ištiesęs į ją dailias rankas. Lauke, už durų, tvyrojo šaltas ir nykus gilios žiemos vakaras, ir senis nenustebo, kad sūnaus veidas

išbalęs, kone melsvas, o kietai sučiauptos lūpos vos vos virpa nuo įtampos. Jis žiūrėjo į tėvą iš padilbų, pro pusiau nuleistas blakstienas. Murmėjo:

— Man šalta, tėve. Atleisk, kad taip vėlai išibroviau. Negaliu rast sau vietos. Visur taip šalta.

— Užvirinsiu arbatos,— pasiūlė senis stodamasis.

Bet sūnus sulaikė jį rankos mostu.

— Arbata čia nepadės. Arbatos aš ir pats galėjau išgert. Arba degtinės. Aš ir išgėriau jos lašą. Be reikalo. Tik dar šalčiau nuo to. Niekas negali man padėti, jokie karšti gėrimai, jokios antklodės nei apsiaustai. Tas šaltis eina iš mano vidaus, iš čia,— jis sudavė sau į krūtinę ir toliau kalbėjo pusbalsiu, lyg bijodamas ką pažadint iš miego: — Mes tik įpratę manyt, kad degtinė ir kailiai gali mums padėti. Iš tiesų kailiai turi apsaugot pasaulį nuo mūsų šalčio. Mes rengiamės, kad kuo mažiau šalčio išeitų iš mūsų. Mes smeigiam mėsa šakute, kad jos nesuterštume savo rankomis. Mes apsirinkam galvodami, kad požemis tai kažkas šalia mūsų. Mes iš mažens bijom išorinio pasaulio nešvarumo. Tai ne filosofinė idėja. Tai mūsų elgesio faktas. Iš tiesų požemis, pragaras su visu jo šalčiu, su visais nešvarumais — tai mes patys. Nuo savęs turim saugot pasaulį, o ne patys jo saugotis.

— Bet jeigu tu,— pasakė Etaną,— jeigu tavo Prezidentas ir tavo Sąjunga imasi sukurt naują žmogų, antžmogį, galbūt kada nors vėliau pasaulis galės būt ramus, kad niekas jo nesuteps ir nesušaldys.

Sūnus nepajuto ironijos.

— Tas ir yra,— atsiliepė jis,— kad antžmogį dar reikia sukurt. Jis bus kitoks... tai ne mes.

— Tu pavargęs, ir tiek,— senis mėgino jį guost.

— Ne. Čia ne nuovargis. Patikėk. Kažkas daugiau nei nuovargis. Aš esu kitoks. Aš tikiu savo darbu, savo paskirtim, tikiu Prezidentu ir Sąjunga, tikiu, kad man pavyks paverst šį miestelį pavyzdine kolonija, aš netgi vardą sugalvojau: „Sniegovijos Pirma Kolonija“, tikiu, kad pasikeis šalis, o tada ir pasaulis. Bet va... aš pats... aš nežinau... Aš stiprus, jaučiu. Ir nenoriu kalbėt apie tai, ką turiu stipraus ir neabejotino. Bet aš jaučiu, kad yra tos stiprybės atvirkščia, nematomoji pusė, nelyginant mėnulio. Norėčiau tau ją parodyt, galgi ką patartum, pamokytum... Seniau aš mylėjau tave, mylėjau Dovydą. Ir dabar tebemyliu. Tačiau tai nesiderina su mano tikslais, meilė kausto mane, mylėdamas aš nesijaučiu laisvas.

— Pamiršk mus, jeigu tau taip geriau,— pasakė Etaną.— Tu turi užtektinai draugų...

— Draugų? — sūnus karčiai nusijuokė.— Kas dabar jų turi? Kam reikalingi draugai? Visi pamažu įgauna proto. Tokie laikai. Bepigu buvo seniau, kai daug ko tiesiog nebuvo galima pajust, nes neužteko proto tam suvokt. Dabar visi daugmaž, supranta, kad tik vienatvė yra kažkas tokio, ko reikia pavydėt. Ji suteikia

galią. Kai turi artimą, mylimą ir mylintį, jautrų ir gerai tave suprantantį žmogų, tatai paraližuoja ryžtą, valią veikt ir gyvent, tatai demobilizuoja, nes turi kas tave visados supras, užjaus ir paguos, ir tu gali atsipalaiduoti užuot, kovojęs pats vienas, kada žinotum iš niekur nesusilauksias paramos nei paguodos. Geriausias tavo draugas—tavo atspindys veidrody. Pamatysi, tėve. Visuomenės pažanga galų pale pasieks, kad visuose namuose bus pilna veidrodžių. Kuo daugiau bus veidrodžių, tuo labiau žmonės juos mėgs. Veidrodžių atsiras visur: gatvėse, keliuose, visose viešose vietose. Net bažnyčiose stovės ne altorius ir šventųjų paveikslai, bet veidrodžiai. Moterys ir vyrai nešiosis visur su savim veidrodžius. Ateis veidrodžių amžius Stiprių žmonių amžius, šviesos karalystė. Jeigu tu gali būt vienas, jeigu gali gyvent vienas, pats su savim, su savo jausmais ir mintim, nuo nieko nepriklausomas, vadinasi, tu turi jėgų iškilt virš banalaus žmonių pasaulio ir atsistot tarp dangaus ir pragaro, į tokią vietą, iš kurios viskas, kas egzistuoja, atrodo smulku ir menka. Tai vieta, kur sklando ereliai, tėve.

— Ten stovi šaltos akmeninės statulos ir žiūri iš viršaus į mus negyvom akim.

— Tavo prastas skonis, tėve. Akmuo... statulos... Opera. Galiu kirst lažybų, kad kai tu žiūri į liepsną, ji atrodo tau judri būtybė. Kas tau sakė, kad akių gyvumas yra ko nors vertas šiam pasauly? Yra herojai ir yra choras, minia. Visuomet taip buvo.

Sūnus atsistojo išeit. Palietęs durų sklendę, stabtelėjo ir atsi- grėžė. Vis tebedrebėjo purtomas šalčio.

— Nors tu neišmokei mūsų tikėti dievą, nors atėmei iš mūsų religija, įsitikinęs, kad mes būsime laisvesni, o mūsų būtis bus prasminga pati savaime, mūsų, na bent jau mano. sąmonė tebe- liko užteršta krikščionybės liekanom: aš suvokiu, koks niekingas yra jutiminis pasaulis. Netekom dievo, bet mūsų dorove nepasi- keitė, ji liko krikščioniška, tėve, nors tu ir atėmei dešimties įsa- kymų autorystę iš Jehovos ir perdavei lygiai tokiai pat abstrak- čiai Visuomenės idėjai, ir ta prasme mes likom tokie pat dvivei- džiai krikščionys, priversti svyruoti tarp pasaulio pagundų ir pareigos niekint jas. Mes niekuo nesiskiriam nuo tų, kurių gi- mimas užregistruotas parapijų knygose. Tau reikėjo duot mums kitokią dorovę, tėve. Kitus dešimt įsakymų. Na, bet nieko, mes stiprūs ir tokie,

Konradas pasakė tai ir išėjo, o Magnus turėjo pripažint, kad čia esama dalies teisybės. Tėvas suprato, kad ne taip jau labai jis skiriasi nuo sūnaus, p sūnus nuo jų visų. Niekas nėra nuošir- dus iki galo, nuoširdus pačiam sau. Kiekvienas supranta viską taip, kaip jam patogiau. Tačiau seniui koku buvo matyt, kaip nenuoširdumas tampa žmogaus esme, kaip žmogus patiki juo taip giliai, kad nenuoširdumas jau virsta nuoširdumu. Jis nesistebėjo per daug, jis suprato, kad sūnus yra didis apgavikas, nes suge- bėjo apgaut visų pirma save. Etaną žinojo, kad tokių žmonių

yra daugiau ir jie, su kartėliu galvojo senis, ko gero, turi daugiau ateities negu jis pats. Jie panašūs į bedievius, šventai tikinčius, kad jie bedieviai, ir nuolat rodančius špygą — kam? — nagi tam pačiam dievui, kurio jie nepripažįsta. „Taip gyvent lengva, aš nieko nesakau, bet šitaip gyvent reiškia, jog tu taip tvirtai esi įsitikinęs pasaulio priešišku, neišvengiama likimo bausme, kad nematai jokio būdo nusipelnyt bent truputį malonės, nepasikliauji širdim, negirdi jos balso, nejauti jos peršėjimo ar saldaus maudimo, kai tau gera.“ Tačiau kuo daugiau pasikliauti? Galva pilna gudrybių, protas visuomet randa visokių išlygų ir kompromisų. Daiktai irsta, jie dūla, subyra į dulkes. Muzika nutyla, paveikslai išblunka, knygas sugrauzia pelės, rudi pelėšiai ar praryja ugnis. Viskas nepastovu ir laikina kaip moterų akių spindesys, kaip jų viliojanti eiseną. Lieka širdis, kuri vienintelė duota prigimties ir kuri savo spazmais rodo, kur reikia eit, o kur nevalia.

— Ne, Dovydai, aš tavęs neišduodu, negiriu jo, kai vadinu jį Kainu. Patikėk, tai jis mane neteisingai suprato, kaip kad ir daug ką jis suprato neteisingai, ne taip. Rodos, jau jau... O vis dėlto ne. Kainas ėmėsi art žemei, nes širdis jam taip liepė. Narsi jo širdis. Jo protas negalėjo atsistebėti ta širdies narsa. Jo protas panūdo išbandyt širdies narsą ir parodyt ją pasauliui. Aš manau, aš tikiu, kad Kainas gailėjosi brolio ir verkdamas prašė Abelio atleidimo. Kainui reikėjo brolio, kurį galėtų nudurt tarsi avi, parodyt, kad ligtolinis pasaulis per silpnas susidorot su juo, net kai jis nužudo brolį. Jis ne Abelį plovė, o brolį. Paprasta žmogžudystė nieko nestebintų. Tačiau jis tai darė dėl kitų tikslų, didingesnių, darė tai trokšdamas atnešt naudos, ištraukt tautiečius iš gyvulių mėšlu pasmirdusio gyvenimo. O Naujasis Kainas? Ko jis nori? Tokie kaip jis kiekvieną akimirką žudo po brolį. Juos apėmus beprotiška broliųžudystės idėja, kuri neturi jokios kitos, tauresnės prasmės. Jie siūlo efemerišką iliuziją, nevaržomas laisvės iliuziją, nenurodydami jokių apčiuopiamų tos laisvės bruožų. Jie ištrauks iš rankovės neregėtų gėlių puokštę, o iš ausies kiaušini, ir tai iš tiesų bus panašu į laisvę, bet neaišku, nuo ko jie išlaisvina. Jie siūlo vargingą kūnišką gyvenimą, kupiną atstumiančių bruožų — šykštumo, išdavysčių, skurdo, priespaudos, tamsos, neapykantos, pasibjaurėjimo ir panašių dalykų, pakeist apgaulingu, žaižaruojančiu, spalvingu, viliojančiu, pasakišku dvasios gyvenimu. Jie sukuria laisvės iliuziją mikliais pirštų judesiais ir lengvai pakabintu liežuviu, bet iš tiesų toji laisvė neišlaisvina net jų pačių, juo labiau kito žmogaus, kurio jie netgi kaip reikiant nepamoko tų miklių judesių meno. Jie šneka apie Progresą, jie patiki patys esą laisvi ir, šitaip save apgaudami, įgyja pasitikėjimo imtis kitų išlaisvinimo misijos. Jie sugalvoja gudrius mechanizmus, galinčius paleist dešimt šūvių per minutę. Apgaulingai savo laisvei demonstruot jie sugalvoja netgi naudingus įtaisus ir mecha-

nizmus. Bet joks mechanizmas neturi galios padaryt ką nors laimingą. Jie meistriškai sukuria tuštumą. Tuštuma, žinia, nevaržo kūno. Tas, kas yra Niekas, negali būt nelaisvas. Bet tuštuma sukausto širdį lygiai taip pat kaip ir pyktis. Tu gerai sakei, vaike. Jis neturėjo širdies, jis netgi nežinojo, kas yra širdis, manė — mechanizmas kraujui pumpuoti. Ir todėl mes ir jis niekad neišstengtume suprast vieni kitų, aš neišstengčiau jo įtikint. Man tik liūdna, kad tokių kaip jis, Konradas, visados užteks. Jie turi ateitį. Jų pavyzdys uždegantis ir patrauklus, nes jis paprastas, primityvus, lengvai suprantamas. Taip, vaike.

Dovydo atodūsis tarsi smūgis seniui į krūtinę.

— Vadinas,— pasakė mirusysis patylėjęs,— tu pateisintum jį, jeigu tau atrodytų, kad viską jis daro kilniais tikslais?

Senis pajuto, kaip pavieniai akmenys išjuda iš jo suręsto mūro, kaip jie pasišokėdami lekia žemyn ir, atsitrenkę į žemę, dužta į šimtus šukių.

— Jis taip pat turėjo kilnių tikslų,— kalbėjo Dovydas.— Jis taip pat manė traukiąs tautiečius iš gyvulių mėšlu pasmirdusio gyvenimo. Laisvė, kurią jis siūlė, iš tiesų yra laisvė. Vienos rūšies laisvė, nė kiek ne mažiau tikra už kitų rūšių laisvę. Tu senas, Etaną, ir daug į ką žiūri nebe taip... lanksčiai, ar ką. Tu įpratai gyvent griežtai, įpratai asketiškai prižiūrėt kūną, valdyt aistras, nuleist jų srautą dešimtim siaurų seklių latakų, vadinamų ironija, skepticizmu, paprastu linksmu juoku, paviršutinišku liūdesiu ar tiesiog abejingumu. Į viską pasauly tu ėmei žiūrėt skvarbiu verslininko žvilgsniu, dvasios ekonomo, dorovės amatininko žvilgsniu, sverdamas viską apčiuopiamos naudos svarsčiais. Net kai tu kalbi apie nežabotą dvasios karaliją, kai išigilini į ją, nugrimzti į ją, ir čia aš jaučiu prekybinį apdairumą, kuris padeda nustatyt, kiek vienos rūšies daiktų galima išmainyt į kitos rūšies daiktus. Aš tyčia sutirštiniu spalvas kalbėdamas apie tave, aš netgi norėčiau tave išskaudint, nes ir pats net ir po mirties nepraradau sugebėjimo kentėt. Aš kenčiu, Etaną, kad Kainas tavo lūpose visiškai įgavo herojaus žemdirbio bruožus, kad tu sugebi pateisint jo brolių žudystę, išžiūri čia poeziją. Ankstesnė pasauliui mesto iššūkio poezija tau senstant virto žemdirbystės poezija. Aš galiu suprast tavą auksinės praeities ilgesį, bet tu neteisis, kai nori suveržt pasaulį geležiniais naudos lankais, paverst jį talpia statine kopūstams_raugt ar sviestui laikyt. Tu tiki, kad žmogaus laisvė yfā~šote
poilsis su mauku alaus. Tu nesupranti grynų džiaugsmų, nors pats jais mėgavaisi, visiškai nesupranti laimingo pamišimo, pasiekiamo ne per tarpininkus, ne per pilvą ir židini, ne per santūrumą ir dorybę, o patiriamo tiesiog per akis ir ausis. Aš ne prieš šią laisvę, aš už teisę ją patirt, už teisę pačiam apsispręst, ko man reikia, kad būčiau laimingas. Ar supranti, Etaną? Mane žeidė ir vertė priešintis ne jo idėjos, kurios pačios savaime nebuvo blogos, mano akim žiūrint, bet tie būdai, kuriais jis siekė savo

tikslų. Jis norėjo įpiršt patentus mylėt, gimt, numirt, užuot pats... Nereikia, - pridūrė Dovydas tyliai, — nereikia pykt, Etaną. Sunku susitaikyt, kad esi netobulas, aš žinau. Senis gulėjo ir tylėjo. Taip, sunku suvokt savo netobulumą, bet taip pat sunku suvokt svetimą tobulybę, kai pats esi netobulas. Galbūt Dovydas teisus, galbūt Etaną iš tiesų sendamas daug ko neteko, prarado sugebėjimą stebėtis, sugebėjimą žavėtis aistrom, jausmų protrūkiiais. O gal ne? Galbūt vaikai teisingai mano, jog savo jusles ir netgi kūną tėvas visada buvo pajungęs protui, gyveno laikydamasis tų išvadų ir taisyklių, kurias nusi-statė ilgų apmąstymų valandom? Gal ir taip. Galimas daiktas, Etanos būdai stigo nerimo ir stichiškumo, galimas daiktas, pats jis niekad nesijaudindavo taip, kad negalėtų to nusišlopinti ir užslopinti. Betgi jis išmanė apie aistras. Jį žavėjo kitų žmonių aistros. Jos traukė jį kaip peteliškę traukia mirganti žvakės šviesa, jis tapdavo bevalis susidūręs akis į akį su kienu nors aistra. Viską pamiršęs jis žavėdavos, argi ne taip? Kada jis užkasė Dovydą po savo lūšnos grindimis ir iš to sielvarto iškeliavo bastytis po kraštą, kada pakliuvo į elgetų pasaulį, jis kiekvieną dieną, kiekvieną valandą buvo įsitempęs, įsiaudrinęs, nes aistros ten tiesiog knibždėjo kaip bitės spiečių. Jausmai netgi tu, kurie kada nors ankstesniam gyvenime buvo geri, dori, pavyzdingi, bevaliai žmonės, jiems tapus smirdėliais ubagais staiga įgavo nepaprastos jėgos, neregėto ir netgi juos pačius gąsdinančio audringumo ir absoliutumo. Savo jausmais tie žmonės buvo ne lyginant malūno tvenkinys, kuris arba tyvuliuoja ramiai, be jokio judesio, be raibulių, arba, užtvanką atidarius, kliokia putotų srautu, pašėlusiai sukdamas malūno ratus, vis sparčiau ir sparčiau, kol išsenka, ir reikia laukt, kol jis vėl prisipildys.

Žmonių pasaulis, prie kurio esat prate, jums nepastebimu būdu yra apribotas, tarsi įrėmintas iš viršaus ir iš apačios. Viršutinę ribą sudaro dangus, ta erdvė, kuri žadina jums nepaaiškina-mą ilgėsį, paukščių pasaulis, rojus, kur gyvenimas eina pagal jums nežinomas taisykles, kur paukščiai sukuriuoja debesyse, klykauja, pešasi, susiburia ir vėl išsisklaido; Apatinė riba — elgetos, tokie pat paukščiai žemėj, tamsi ir fantasmagoriška jų šalis, kur irgi gyvenama pagal tam tikras taisykles, kur žmogui irgi keliami reikalavimai, kitokie negu įprastiniam pasauly, bet vis dėlto smarkiai jį varžantys. Elgetų pasaulis yra žmogiškos tikrovės apatinė riba, ir toji riba opiai ten jaučiama. Kiekvienas žmogus ją pajunta kaip vidinės tikrovės ribą, kaip dvasios, jausmų ribą. Žmonės čia net patys nežino, kad kenčia ir džiaugiasi, taip, kaip jau daugiau negalima kentėt ir džiaugtis, bet jie įpratę prie to, kenčia ir džiaugiasi laisvai ir nesvarstydami. Tam pasauly bet kuris jausmas arba yra pačiu stipriausiu savo pavidalu, arba jo išvis nėra, viskas arba nieko, ir žmogus sėdi neretai ar guli kur nors bažnyčios pasieny nejudėdamas, užgesusiom, abejingom akim, nieko jam nereikia, nieko jis nesitiki, neprašo,

nenori ir neveikia. Dažnai ir numiršta taip, o liniją tarp gyvenimo ir mirties pereina nepastebimai, žiūrėk, lieka sėdėt kaip sėdėjęs, tik liaujas kvėpuot, ir tiek. Jis ima stingt, bet jo aplinkiniai ir artimieji žino, kad jis jau kažin kada buvo atšalęs, sustingęs. Laimingiau aplinkybėm susidėjus, žmogus gali netikėtai prapliuopt baisia rauda, pamišimo siautuliu, visus uždegančiu juoku, ir tuomet gyvena toliau, nežmoniškai, karštligiška jaudindamasis, sprogdamas pykčiu dėl menkiausios erzinančios smulkmenos arba skudurams plevėsuojuant šokdamas ir dainuodamas vien todėl, kad saulės spindulys paglostė jo sunykusius skruostus. Žinoma, ne visų tų žmonių jausmai reikšdavosi taip audringai. Kiekvienas išgyveno juos pagal savo prigimtį. Vienas, žiūrėk, riaumodamas, kriokdamas plėšia nuo savęs sučiurusius skarmalus, akmeniu plaka ir taip jau kraujuojančius, žaizdotus savo pirštus ar galva daužo sieną, kitas tik susiraukia ir paberia keiksmų rieškučias. Ne visiems vienodai duota. Ir vieno, ir kito aistros pasiekusios ribą. Tik vieno riba toliau, kito arčiau.

Pritapęs prie elgetų, senis nuolatos buvo apsuptas tokių paribio gyventojų, nuolatos jį veikė jų išgyvenimai, jis pasiduo-davo tam poveikiui visiškai, o jo protas neturėjo galios išikišt, ką nors pakeist. Jo širdis atšaldavo ir pati tapdavo žiauri nuo matomo žiaurumo: persiutęs tėvas ėmetė vaiką į upę ir svaidė akmenimis, kol šis nuskendo. Kojos imdavo trypt pačios, kai kvatojanti moteris pradėdavo skriet ratu griežiant muzikai. Išvargintas aistrų, siautėjančių aplink ir jį draskančių, jis bėgdavo kuo toliau, dieną ar dvi klajodavo vienas po miškus nesibijodamas vilkų, vengdamas žmonių, ir šitaip pamažu atgydavo, susigrąžindavo šiokią tokią pusiausvyrą. Tuomet, kamuojamas alkio, jis vėl grįždavo prie žmonių, išiliedavo į tarpą tų, kurie, patys to nenorėdami, grūdino jo širdį ir ruošė ją netolimos ateities įvykiams. Kai galop jis grįžo į Sniegoviją, kai sutiko Magdalą (kuri guodė jį, ramino, švelniai ir lengvai glostė papilkėjusius jo vokus, kvėpavo į perštinčias akis, plovė jam kojas, trynė jo kūną aliejais, kol nuo jo dingo nešvarumų, pelėsių, šašų apnašas), tuomet jo širdis jau buvo užgrūdintą, beveik paruoštą tam, ką protas turėjo suvokt, apmąstyt dar tik po kurio laiko. Taip, matyt, Etaną pasikeitė, ir gal tą pastebėjo Dovydas, kada sakė norįs jį iškaudint. Ką gi, vienur įgydamas tobulybės, kitur jos prarandi, darais grubesnis, prastesnis, šiurkštesnis.

XXIX

Taigi. Bet kurgi jus velnias nunešė praeities katakombose? Kur jūs nuklydot? Kodėl neturit kantrybės stabtelėt ir palaukt atsiliekančių, kurių atmintis lėtesnė, labiau užgriozdota, ir ne taip jau paprasta jiems su tais senais pilnais girgždančiais atsiminimu

vežimais suspėt su jumis, lengvai jojančiais prieky, dar neapsikrovusiais nugalėtoju šlamštu. Nagi grįžkite trumpam atgal.

Etaną parėjo į savo lūšną švintant, sukrestas to, kas nutiko, sukrestas tos moters, kurią rado čia, nors neieškojo. Nakties įvykis apdujino jam galvą, prislopino mintis, pojūčius. Jis apsi-
rengė tvarkingiau, mechaniškai susirinko knygas, pinigus, šautuvą ir išėjo iš namų tikėdamasis daugiau į juos nesugrižt. Nusileidęs nuo šlaito, išvydo aikštėj stovinčią Mariją. Ji buvo pasi-
puošus, dailiai susišukavus plaukus. Ant kaklo raudonas vėrinys. Marijos veidas, gražiai apšviestas įkypos rytmečio šviesos, spinduliuo-
ramią išmintį ir santūrumą, aukšta kakta, rodės, galėjo būti nepaprastai išlavinto proto moters, o ne tos, kuri dar taip neseniai gyveno savo sapnuose nepabusdama nė akimirksnį.

— Na štai ir viskas,— pasakė ji, imdama jį už rankos.

Ji nusijuokė. Droviu, tačiau sykiu ir vos vos begėdišku juoku. Ji nusivedė jį į namus, kuriuos buvo iškuopus ir sutvarkius taip, kad atrodė, tarsi viskas, kas dėjos naktį, irgi tebuvo susapnuota. Jis leidos vedamas, leidos sodinamas už stalo, leidos glostomas, leidos valgydinamas obuoliais, kuriuos ji pjaustė ir dėjo jam burnon savo pirštais. Paskui jis leidos prausiamas ir nuren-
giamas, jis klausė kiek padriko ir išsiblaškusio juoko, stebėjo, kaip šis trūkčiojantis juokas pereina į gilią, nesąmoningą, net miegūstą šypseną. Jis jautė malonumą, kad į jį žiūri ir kad glos-
to jo ranką. Buvo vėtra, laužanti ir raunanti medžius, buvo ledonešis.

Vėliau, po daug metų, Dovydas pertraukė seni:

— Atleisk man, Etaną, tai jau buvo. Anksčiau...

— Taip, vaike, Buvo. Aš nešiojauši tą jausmą, slėpiau jį sa-
vyje vildamasis, kad vieną dieną sutiksiu moterį, ties kurios kojom norėtus pabučiuot žemę.

— Atleisk...

— Tuomet ir aš kone pirmąsyk patikėjau, kad viskas pasau-
ly sumaišyta apgalvotai. Gyvenime įvykiai susijungia ne bet kaip Jų nepertraukiamam sraute, Dovydai, atsiranda uždaros srovės, pasikartojančios istorijos.

— Taip taip primena mano brolio žodžius, Etaną. Jis liguis-
tai stengėsi išžiūrėt *temą* ir *siužetą* gyvenimo sukury, besisukan-
čiam prieš jo akis, ir netgi išžiūrėjo tuos dalykus nesuvokdamas, kad juos pagimdė jam smegenys, kad gyvenimas neturi temos, o jo siužetai trumpi ir atsitiktiniai, ir kad gyvenimo negalima vertinti nei pagal *temą*, nei pagal *siužetą*, kad jis yra pats savai-
me ir kad jis vertingas pats savaime,— dabar visi mes tai puiki-
kiai žinom,—nes jis yra kažkas daugiau ir galingiau negu *tema* ir *siužetas* ir sutalpina jų savy daugybę, tuo tarpu pats nesutelpa į jokią *temą* ir *siužetą*. Etaną, jis išleido iš akių, kad menas ir gyvenimas nesisuka uždaru ratu, kad kiekvienas jų eina savo keliu, savarankiška, bet vieniša ir egoistine raida.

— Jis neišleido to iš akių,—kuždėjo senis. —Jis norėjo panaikinti šį susiskaidymą, jis troško, kad gyvenimas būtų menas, o menas — gyvenimas, ir jis galiausiai patikėjo, kad taip ir yra. Jam padėjo ta korporacijos dvasia, kuri išikūnijo Sąjungoj ir kuri prabilo plonom blyškiom Prezidento lūpom. Nejudamas korporacijos už savo pečių, jis būtų buvęs tik paprastas nelaimingas žmogelis, geriausiu atveju poetas, blogiausiu — girtuoklis, o greičiausiai ir vienas, ir kitas išsyk.

Dovydas tylėjo. Ar ilgam? Senis pamėgino išivaizduoti Dovydą ten, po grindimis. Baisu taip gulėt, ant krūtinės sunertom rankom, aklinoj tamsoj, klausytis, kaip tylutėliai aplink šliaužioja sliekai, kaip pūva ir trupa grabo mediena, kaip rūdija vyns, kaip irsta ir skečiasi ta dėžė, kuri dar kiek laiko saugo nuo žemių slėgio, saugo nuo šaltos šlapios žemės, besistengiančios susimaišyti su dubliais, su širdim, su ataušusių krauju, su nervais ir gyslom, užpilti iki kraštų akiduobes ir pilvo ertmę. Tau, gulinčiam tenai, negali net pasimaišyti protas, nors ir kaip sunku yra žinoti, kad aplinkui nė vieno gyvo žmogaus, kad tik lavonai dūla ir nyksta nepajudinamam suplėkusiam ore, palaidotam sykiu su jais. Jie guli tam ore nelyginant didelės žuvys ankštuose induose, pripildytuose šilto, troškaus, balzgano vandens. Tyla, tamsa ir neviltis. Moterys nuslinkusiais plaukais, nebeturinčios jokio drovumo ir gėdos, nors dar niekad nebuvo tokios nuogos, daugiau negu nuogos, nes jų kaulų nebedengia nei oda, nei raumenys. Tylintys vyrai, sapnuojantys nesibaigiančias puotas ar muštynes, ar arklius, ar amžiams prarastus kūnus tu, kurios guli šalia ir nedrįsta net sušnibždėt, kad nenutrauktų vyrų sapno.

— Kažin ar aš priprasiu prie šios tamsos,— kužda senis.

— Priprasi, Etaną,— sako Dovydas.— Visi pripranta. Štai net ir motina... ir jos negirdėt. Gal ji tebėra ten, viršuj?

— Kažin...

Tai būtų puiku, galvoja senis. Galbūt ji gyvena tolimam saulėtam krašte? Nors kažin ar būtų įstengus tiek laiko išgyvent neduodama jokios žinios, nes turėjo žinoti, kaip jie visi trys jos ilgėjosi. Mintyse šmėstelėjo: ji, sena moteris, negyva kaip ir Dovydas, sukniubus kažkokio miesto gatvėj, žiurkių apgraužtu veidu...

— Ne,— senio lūpos sujudėjo.— Tik nė taip.

Matė ją agonijoje, tuščiuose tamsiuose kambariuose, atsiduodančiuose šlapimu...

— Ne, ne,— sušnabždėjo jis.

Kas, jei ji lygiai taip ilgisi jų? Kas, jeigu ji klaidžioja dabar po kokią svetimą miestą nerasdama sau vietos iš ilgesio? Kvaila, kvaila šitaip galvoti. Bet mintys, radusios kelią išplaukti paviršium, niekaip nenorėjo grimzti gilyn, atgal, ir senis suprato, kokios stiprios jėgos tebelaiiko jį susiejusios su buvusiu pasauliu, buvusiu gyvenimu.

Jis prisiminė Mariją, savo žmoną. Kaip Etaną mylėjo ją tuomet, kai žvakės liepsna išplėšė iš tamsos jos figūrą, kažkaip baikščią ir drovia, bet sykiu ramia ir išdidžią. Marija pakėlė akis ir nusišypsojo.

— Štai sūris,— pasakė jis,— daugiau nieko nepavyko aptikt kamaroj.

— Aš nėščia, Magnau. Štai kas.

Jau paskui, kai juodu valgė savo menką vakarienę klausydami, kaip už sienos tyliai šnopuoja miegantis Dovydas, šnekučiuodami trumpais sakiniais apie ateitį, mirgančioj žvakės šviesoje Etaną pamatė, kokios nešvarios jos rankos. Pamatė tai, kada ištiesė delną norėdamas paliest Marijos rūbo kraštą, kad įsitikintų, jog tikrai ji čia. Pamatė ir atitraukė ranką, taip ir nepalietęs jos drabužio.

Marija žiūrėjo jam į akis. Jos žvilgsnis buvo ypatingas. Kai ji žvelgdavo į ašotį, stovintį toli nuo jos, galėdavo pasakyt, tuščias jis ar pilnas ir kas jame yra. Kai ji šitaip susikaupus žiūrėdavo žmogui į veidą, visa žmogaus siela būdavo kaip ant delno. Ji nebuvo aiškiaregė, ji negalėjo numatyt ateities ar papasakot apie nepažįstamo žmogaus praeitį. Tačiau ji turėjo sugebėjimą nekreipt dėmesio į žmogaus išorę, į jo veido ar drabužių grožį ar, atvirkščiai, bjaurastį, mokėjo pamatyt tikrąjį grožį ir tikrąjį bjaurumą. Tai teisybė. Net nesvarbu, kur ji žiūrėjo kalbėdamasi su žmogum—į akis, lūpas, nosies galiuką ar į kojas,—jds žvilgsnis vėrė žmogų kiaurai. Antra vertus, Marija turėjo kažkokią savybę, esmingesnę už sugebėjimą atskirt gėrį nuo blogio (jį netgi ne visuomet galėjo tai padaryt), esmingesnę už sugebėjimą pažint žmogų (neretai jūs ją apgaudinėjot), esmingesnę galop už sugebėjimą mylėt daugelį iš jūsų (lygiai tiek pat ji ir nekenė). Etaną ne sykį ieškojo būdų nusakyti tam, ką jis žinojo ir ką daug metų jautė širdis, nesugebanti savo būsenų reikšt žodžiais.

Kalbėdama Marija glostė Etanai smakrą, apžėlusį ruda šiurkščia barzda. Paskui truputį patylėjo, bet nesiekė ta pauze dramatiškumo, nesuteikė reikšmės, kokią neišvengiamai įgauna akimirkos tyla ir ramybė, kada medžiotojas, palinkęs prie sužeisto žvėries, pakelia ranką su peiliu, o paskui ta ranka leidžiasi, medžiotojas žiūri į žvėries gerklę.

— Ne, Etaną, ne medžiotojas,—pasakys Dovydas. —Kainas. Aš galiu geriau tau šitai papasakot. Kainas žiūri į brolio gerklę, peilis artėja prie jos, ir visas pasaulis susigūžia ir užgniaužia kvapą, nes tuoj nutrūks Tai...

— Nereikia, Dovydai. Aš žinau,—murmės senis.

... nutrūks Tai, kas vertė žvėrį pult ir slėptis, godžiai uost orą virpančiom šnirpšlėm, klausytis paslaptinę ir gūdžių tamsaus miško garsų, grumtis su priešais, valandų valandas ir dienų

dienas ieškot tankumynuose patelės, o paskui, ją radus, pradėt, užmegzt Tai, kas po dienų, mėnesių, metų jau kitus žvėris vers ieškot „sultingos jaunos žolės ir raičiotis po ją ar godžiai ją rupšnot, daužyt ragus į medžių kamienus, brist per šaltus putojančius srautus, baubti leidžiantis raudonai saulei ir iš paskutiniųjų keltis, stotis ar bent jau trūktelt galvą į šalį išvydus, kaip artėja, artėja, artėja prie gerklės spindinti geležis, tokia priešišką kūno prigimčiai, kūno — šilto, jaukaus, virpančio, minkšto, stantraus ir jautraus. Marijos tylėjime nebvo viso to dramatiškumo, ji tiesiog susikaupė ieškodama tinkamų žodžių, bet Etaną, žiūrėdamas į ją ir laukdamas, ką ji dar pasakys, akimirksni pajuto dramatiškumą, gimstantį trumpoj pauzėj tarp dviejų žodžių, tarp dviejų veiksmų, tarp vieno ir kito, tarp... dramatiškumą, kai praeitis — jau faktas, neišvengiamai sukeliantis kitą faktą, bet pastarasis dar neįvykęs, jo dar nėra ir vis dėlto jis *privalo būt neišvengiamai*, nes jau įvyko kažkas, su kuo tas, kas neįvyko, glaudžiai susiję. Dramatiškumas glūdi tam neišvengiamume, balansuojančiame tarp „ką tik“ ir „tuoju“, — ir kai Etaną būna su Marija ir su ja kalbasi, nuolatos jaučia aibę dramatiškų gyvenimo atspalvių, betarpiškai nei su juo, nei su ja nesusijusių. Pasaulis pasisuka į jį kitu savo šonu, anuo, nematomu įprastom aplinkybėm. Taip yra tikriausiai iš meilės, Marija žinojo tai, Etaną buvo jai sakęs, ir dabar ji paskubėjo užbaigt savo mintį, nes jau matė, kaip niaukias jo veidas, o vis dėlto nesuskubo laiku, nes Etanos klausia pagavo gabalėlį tos kitos tikrovės triukšmų, pauzėje atsiradusi įtampa leido jam išgirst žingsnius, ataidinčius iš ateities, kol kas dar tolimus, ritmingai dunksinčius į žemę už kelių metų, o paskui, visiškai pagal fatališką uždaru judėjimų (siužetų) taisyklę ar dėsnį, dar po dešimties metų — žingsnius, dar galinčius pasukt kitur, ne čia, nė pas Etaną su Marija, bet Etaną nujautė, kad taip nebus, kad trumpas Marijos patylėjimas prieš užbaigiant mintį yra Jas dramatiškas tarpas, apie kurį Etaną galvojo, o drama ne Marijos sumanyta retorinei įtaigai sustiprint, bet pasekmė pasaulio, kuriame viskas apgalvotai sumaišyta.

Žingsniai tolsta, Etaną tuoj atsidus su palengvėjimu, bet ne: jie vėl artėja, negailestingi kuopos kareivių žingsniai. Reiktų bėgt... žvėris patraukia galvą nuo peilio, bet daugiau nieko padaryt negali, jis ant žemės, jo kojas veržia virvė, ne, ne virvė, iš kur virvė ant laukinio žvėries kojų? tiesiog jis negali nieko daugiau padaryt, negali dėl įvairių priežasčių, jų daugybė — r blizgančio peilio grožis, medžiotojo kvapas, saulė ties medžių viršūnėm, krentanti rasa, dar gal ir silpnumas visam kūne — daugybė priežasčių, kurios, kaip ir visos pasaulio priežastys, vieniems atrodo įtikėtinos, kitiems ne, bet kada tu guli kvepiančiuose žolynuose, o veidas, palinkęs virš tavęs, šypso tau mirtį, ne sako, ne kužda, ne žada, tik tyliai šypso mirtį, štai tuomet kiekviena iš tų priežasčių įgauna gilią prasmę ir įtaigumą, ir tu

tik trūkteli' galvą, o paskui lauki kas bus. Daug kas dar gali būt... Tau taip atrodo. >

— Ypač kai tas veidas, kuris palinksta virš tavęs šią akimirka, yra toks artimas, šimta, sykių regėtas, kai veidas, kuris šypsosi tau paskutinį kartą, yra tavo brolio veidas,— Dovydo skundas po daugelio metų.

— Ak vaike. Jis gali būti ir sūnaus, ir tėvo veidas, ir visai nepažįstamo žmogaus. Svarbiau čia veidas ir šypsena, o ne kieno jie. Tokia akimirka bet kieno likimą taip susieja su tavuoju, kad tas žmogus daros artimesnis nei brolis. Tai giminystė, artimesnė už kraujo ryšį. Tai atvirksčias kraujo ryšys, pagrįstas nė gimimu, o mirtim. Sąmoningas, priešingai anam, atsitiktiniam, primestam aklų paveldėjimo jėgu,— Etanos balsas.

Marija anuomet kalbėjo:

— Tu nuoširdus, Magnau, štai kas. Išgyvenimai, geri jie ar blogi, tave apima visą, nebelieka vietelės, kurią patausotum kitiems jausmams ar mintims arba kurioj pasislėpęs stebėtum **pro** plyšį save patį, stebėtum savo minčių ir jausmų audrą. Tai pavojinga. Neatsargu ir turbūt neprotinga visam atsiduoti akimirkos jausmui. Bet tas atsiperka. Kai visas tu būni skausmas arba visas — džiaugsmas, visas — neviltis ir visas — palaima, tuomet tu būni laimingas, nes prieštaravimai išnyksta, o tik jie daro mus nelaimingus. Yra meilės jausmas, ir kai tave visą jis užvaldo, tu pasijunti laimingas, o meilei praėjus tu vėl trokšti patirt jausmą, ištirpdanti ir sulydanti prieštaravimus. Yra kančios jausmas. Yra devynios galybės jausmų, bet laimės jausmo nėra. Štai kodėl tu būni laimingas mylėdamas ir laimingas kentėdamas.

Ji nutilo, o Etaną ėmė krėst drebulys: jis panorą išgirst atsakymą į klausimą, kurį seniai ketino užduoti, bet kurio lig tol niekaip neuždavė, baiminos, kad gali Mariją iškaudinti. Kiek galėdami abu jie vengė liest vienas kito praetį, palikdami viską laisvai valiai: kartkartėm užėina atvirumo valandėlė, tuomet prisiminimai ima veržtis patys, jie nebenori būt tavo vieno nuosavybė, jie trokšta viešo pripažinimo, autonomiško gyvenimo, nes syki patekę į kito žmogaus sąmonę, jie jau nebepriklauso tau, lygiai kaip ir visos tavo išsakytos mintys, kaip visi žodžiai, jie tiek pat priklauso tam kitam, kaip ir tau, ir Etaną yra Etaną tik todėl, kad Etanos jame daugiausia, tai yra daugiausia vietos užima dalykai, kuriuos jis laiko užrakinęs ir niekam nerodo, trokšdamas išsaugoti savo tapatumą, bet esat jame ir jūs, ir Konradas, ir Dovydas, ir Marija. Dar klausimas, kas būtų, jeigu jūs nuoširdžiai ir išjautę išklaustumėt kieno nors prisiminimus nuo pradžios iki pabaigos, su visom smulkmenom. Dar klausimas, ar Etaną liktų Etaną, jeigu Konradas būtų atvėręs iki galo savo atminties vartus, paleidęs savo prisiminimų užtvanką ir visa galybė svetimų išpūdžių būtų suplūdusi į jo, Etanos, sielą, ar jis nebūtų tapęs Konradu, o sūnus — tėvu, jeigu nebūtų baiminęsis

išklausyt. Jus gąsdina tokia pasikartojimų galimybė, toksai, jeigu: galima taip pasakyt, dauginimosi būdas, todėl vienas tyli, o kitas, klausos išsiblaškęs. Perduot savo kraują yra kur kas mažiau atsakingas ir mažiau komplikuoatas dalykas negu perduot savo asmenybę, ir todėl jūs daug mieliau gimdot vaikus. Tai nebūtų taip paprasta — gimdyt vaikus užuot atvėrus savo širdį draugams ir mylimiesiems — jeigu vaikai mokėtų klausytis. Bet vaikai taip pat pavydžiai saugo savo tapatumą kaip ir suaugusieji. Seniai — štai kas galbūt norėtų pereit į kitą, jaunesnį kūną, į kitą indą. Seniai daug kalba, bet jų atmintis nebe ta, prisiminimai, nors tikslūs, bet jau negyvi, nes gyvybę jiems suteikia tiktai aistrų karštis. Senių aistros išblėsusios, todėl jie viską prisimena tarsi iš šalies, ir tas bešališkumas atima iš senių paskutinę galimybę nemirt.

Etaną drebėjo todėl, kad norėjo suspėti išgirst Marijos atsakymą, nes žingsniai artėjo: Etaną kone matė tą kuopą kareivių, pilkus nuo nemigos veidus, rudom sudžiūvusio kraujo dėmėm išmargintus kumščius, dulkėtus, susiglamžiusius drabužius, Etaną užuodė saldų prakaito ir kraujo kvapą, ašarų ir šlapimo kvapą. Viens du, viens du, viens du... Jie stengias išsaugot tvarkos iliuziją, tiki, kad eidami koja kojon išsaugo savy pasaulio darnos likučius, kuriuos perneš per chaosą, per juodą, negyvą lauką, vadinamą nebūtim, ateis į derlingą klestintį kraštą, pažadėtąją žemę, pasės ten tvarką ir ramybę, ir tuomet iškriks kas sau po žydinčias pievas prie gurguliuojančių šaltinių, pames ginklus, nusiplaus kraują, gurkštels vandens ir įkvėps oro, o tuo metu: tvarkos sėklos išleis daigus, išaug, suvešės ir pasaulis vėl taps toks, kokį jį matė savo vaizduotėj viešpats, kada prisimerkęs žiūrėjo į tuštumą ir jau vėrė burną kuriančiam žodžiui ištart. Kareiviai (visų laikų, visų armijų) tiki, kad užteks jiems žengt koja kojon — ir viskas anksčiau ar vėliau stos į savo vėžes, viskas susitvarkys, gyvenimas bus toks, koks turėtų būt. Ribotos jų galvos neištengia suprast, kad jie jau seniai žengia pažadėtąją žemę, kad šis plynas laukas, kurį jie tikisi pereit koja kojon, neturi pabaigos; tikriau, jis ir yra pabaiga, kelio galas, tačiau akivaizdu, kad tvarkos prigimtis yra ne sunkių žingsnių darna, o šiltas riebios sriubos kvapas, 'plūstantis kamuoliais laukan pro atvirą langą, kad tvarkos ritmas yra ne „viens du...“, o monotoniškas pasibaigusios gramofono plokštelės traškėjimas vakaro prietėmy.

Etaną paprašė Marijos papasakot viską apie save ir savo prarastą vyrą, paprašė skubiai, netikėtai, tiesiog užklupo ją su tuo savo prašymu, tarytum ji būtų padarius ką gėdingą, tikėdamasis, kad ji sutriks ir nenuslėps nuo jo nieko. Ir ji papasakojo jaut viską, tačiau nė kiek nesutrikusi, tarsi seniai būtų tam ruošusis ir dabar jau būtų atėjęs metas ramiai ir nuosekliai viską jant atskleist. (Jis jaudinosi, mintimis ją skubino, nes:., žingsniai... medžiotojo peilis kone liečia įtemptą gerklę... o be to, jam gėda buvo savo prašymo, kaip buvo gėda paliest Marijos drabužį nešvaria ranka.)

— Aš seniai norėjau tau viską papasakot, Magnau, Bet tu taip laikeisi, lyg tau būtų nesvarbu, neįdomų arba tu žinotum mano praeitį ir ją niekintum. Kartais tu pasakai ką nors, ką tilt aš viena tegaliu žinot, ir todėl aš pagalvodavau, kad tu žinai viską ar bent jau kur kas daugiau nei išsiduodi.

— Ne, mylimoji,— tylėjo jis, neatitraukdamas peršinčių akių žvilgsnio nuo jos lūpų, nuo jos plačių skruostikaulių ir didelių akių, mainančių spalvą pagal nuotaiką.

— Tu drebi, Magnau. Ar tik nesergi?

— Drebu.

Žingsniai artėjo, nuvargusių vyrų kojos sunkiai kilo, o pakeltos krito žemyn ir bulteldavo atsitrenkusios į grindinį. Ar Marija girdėjo tuos žingsnius? Tikriausiai ne. Jie buvo dar pernelyg toli.

Etaną nuliūdo beveik nuo pat pasakojimo pradžios. Jį liūdino, kad jis kažkada nepažinojo Marijos, kad buvo žmonių, kurie galėjo ją matyti, glostyti jos plaukus, uost jos kvapą, tą svai-gų stumbražolės ir prakaito aromata, prakaito, kuris sunkiasi pro odą ne nuo sunkaus darbo, o nuo jaunatviško kūno syvų garavimo.

Jis pavydėjo Marijos jos praeičiai. Dar prieš užduodamas klausimą žinojo, kad taip gali būt, bet pasakojimas jį pagavo ir jis nejučia pasidavė širdgėlai, o vėliau pykčiui. Marija nevengė smulkmenų, bet pasakojimui įpusėjus detalių po truputį mažėjo, vis daugiau liko vietos Etanos vaizduotei, ir ši negail-lingai dirbo savo darbą, užpildydama kiekvieną pasakojimo spragą tikroviškais vaizdais, nepaprastai gyvais aromatais ir gar-sais, ir tai draskė jam širdį. Apie savo vyrą, apie pažintį su juo ir jų bendrą gyvenimą ji išvis kalbėjo sausai ir šykščiai, ir Eta-nos vaizduotė turėjo kur išibėgėt atkurdamą ir sukurdama smulk-menais, kurios raižyte raižė jo sielą. Jam vis atrodė, kad Mari-ja kažką nutyli, nepasako kažko svarbaus, jis negalėjo patikėti, kad ji per daug nemylėjo vyro, kad nesižavėjo juo (jis jai pa-tiko, to ji neneigė, jis nebuvo jai bjaurus, kaip kad Etaną būtų norėjęs), ir jo smegenys atkūrė spalvingas raiškias jų pasivaikš-čiojimų, pokalbių, kūniškos meilės scenas, sklidas saulės švie-sos, lietingų dienų prieblandos, keistų ryto ir vakaro šešėlių, paukščių čiulbesio, vėtros kauksmo už lango ir raminančio židi-nio ugnies traškėjimo, atodūsių ir juoko. Etaną negalvojo, kad lygiai taip pat ir jo praeitis galėjo veikt jos jausmus, jis tegal-vojo apie save vieną, gal todėl, kad niekad beatodairiškai ne-patikėjo, jog Marija jį myli, žinojo tai, bet netikėjo, nes tikėji-mui žinojimo negana, tikėjimui reikia tikėjimo, nors tai ir ydin-gas ratas (kaip pasakytų tuomet dar negimęs Konradas, visuomet rūpinęsis loginiu savo sprendimų nepriekaištingumu). Etaną py-ko ir daužė kumščiais žemę, aitrino ir aitrino save, kad tik pyk-tis nepraeitų, kad neišnyktų per anksti. Marijos veidu pasruvd ašaros, lūpos ėmė virpėti, ji kartojo „Magnau, Magnau, atleisk“

ir , pamažu suklupo ,prie jo, ir jo dvasia praskaidrėjo, nepaprastas palengvėjimas išplito po visą kūną... žingsniai, aidėję iš ateities, pagaliau priartėjo, kareiviai peržengė tą kelerių metų tarpą (laimingo gyvenimo tarpą), žingsniai buvo čia pat, dabar jau ir Marija juos išgirdo už lūšnos durų, už senosios lūšnos, kur juodu kartais ateidavo pasėdėt tamsoj ir pasišnekėt niekieno netrukdomi.

Kažkienu ranka vienu trūktelejimu atlapojo duris, nuplėšė jas nuo vyrių. Už durų, lauke, stovėjo gal dešimt žmonių, tylinčių, pavargusių, bet tvirtai laikančių rankose ginklus, paruoštus paleist į darbą. Ką jie tikėjosi čia rast? Šiaip ar taip, jie aiškiai buvo nustebę, kai išvydo žvakės liepsnos apšviestą besišypsantį vyrą, gulintį ant grindų, ir prie jo palinkusią nėščią moterį. Kažin ar jie galėjo pajust šios moters grožį? Turbūt ne, ir tai išgelbėjo ją ir Etaną. Būtų galėję baigtis blogiau ir Etanai, ir Marijai — jie būtų ją pasiėmę su savim ar padarę viską čia, Etanos akyse, tuomet tokių dalykų pasitaikydavo kiekvienam žingsny, ir Etaną, ir Mariją tą suprato ir išsigando, bet, matyt, žvakės šviesa juos išgelbėjo. Tamsoj vyrai būtų viską atlikę greit ir negalvodami, vos tik pajustų, kad prieš juos jauna moteris, vos ją užuostų, ir jie nesudvejotų, pervargintos smegenys tuoju sukurtų kiekvienam iš jų gražuolės paveikslą, tokios, kokią jie visi įsivaizduoja ir puoselėja miglotose savo svajose. Žvakės šviesoje pailsusios jų akys negalėjo pamatyti Marijos veido to prasčiokiško grožio, kurio jie troško, nes savo nakties regėjimuose jie mato moteris, kurias gali nesivaržydami apžiūrinėti, gali tyrinėti jų veidus, eigastį ir elgseną, jie mato jas gražias, — jie, teturėdami ribotą supratimą apie grožį, mato jas gražias, — jie nieko negali joms prikišti. „Papai“, — sako jie. „Subinė, kulšys, klynas“, — tai jų žodžiai. Bet Etaną vis tiek išsigando ir meldė dievą, kad šis neleistų kareiviams pamatyti Marijos tokios, kokią jis pats ją matė. Dabar drebėjo ir Marija.

Kareiviai prasiskyrė, praleido į priekį vyrą, tikriausiai vada. Etaną įsiminė kraujuojančias jo akis ir šlapius, prakaituotus, nešvarius marškinius, kada jis paklausė darkyta kalba, kas jie tokie, iš kur ir ką čia veikia. Etaną atsistojo ir atsakė, kad juodu nespėję pareit namo, kad naktis užklupus juos čia, o eit dviese tamsoj jie bijoję. Karštligiškai spindinčios akys tai artėjo, tai vėl tolo — vyras sverdėjo iš nuovargio.

— Su mumis, — pasakė jis. — Mes palydėsime. Mums nesvarbu į kurią pusę, svarbu vaikščiot po šitą prakeiktą jūsų Sniegoviją, eit ir eit, eit ir eit...

, Jie perėjo Sniegoviją, virpančią nuo gūdžių žingsnių, Etaną su Marija žengė kuopos vidury, nesaugūs, nes negalėjai žinoti, kas šaus tiems vyrams. Etaną juto pavojaus gūsius iš visų pusių, bet kada einantysis už jo galėjo išsitraukti durklą ir suvart tarp menčių, pavojus sukuriavo pamėkliškos eisenos viduje, pavojus įsakmiai liepė nekalbėti ir net garsiai nekvėpuoti, ir kai

galop buvo pasiekti namai, kai Etaną padėjo karininkui, kai juodu su Marija žengė vidun ir užrakino duris, kai sulaikę kvapą klausės tolstančių žingsnių, suprato, kad pavojus irgi stovėjo su jais, jis prilipo prie vyro ir žmonos, išigėrė į jų drabužius ir jų plaukus, išismelkė į jų nosies ir ausų skylutes, sulindo į panages, ištirpo kraujyje, pasiekė širdį. Jie stovėjo išsigandę, suvokdami, kad jis lauks ten, jei reikės, mėnesius ir metus, kol vieną kartą vėl pasirodys, pripildys orą aitraus savo kvapo, trukdančio alsuoti, panašaus į troškų kepamos žvėrienos aromata ar į tą pojūtį, kurį patiri griuvęs ir atsitrenkęs nosim į ledą... Tą naktį Mariją surėmė skausmai, tą naktį jis ir gimė, Konradas.

XXXI

— Nesikrimsk, Etaną,— išgirs senis tylų Dovydo kuždesį po daugelio metų. „Vargšas, rūpestingas berniukas”,— pagalvos Etaną. Laikui bėgant Dovydo balsas visai susilpnės, jis sklis tarytum iš baisios tolybės, sunkiai įveikdamas vėjo šniokštimą už sienų, ugnies traškesį židiny, lietaus teškėjimą į palangę, durų vyrių girgždesį, medžių lapų šlamėjimą.

— Apmadžiausia, Dovydai, vaike, kad karas jau buvo pasibaigęs. Atrodė, kad dabar jau gyvensim puikiai, galėsime ramiai miegot, nesibijodami nieko. Bet ne...

... naktį pavojus, kuris liko anuomet nutolus juos atlydėjusiems kareiviams, pavojus, kuris susigėrė į drabužių klostes, pasislėpė židinio pelenuose ir sienų plyšiuose, tas pavojus ūmai atgavo savo grėsmingą, jaudinantį pavidalą ir pažadino Etaną iš miego, nors šis tik prieš valandą buvo atsigulęs. Etaną nubudo staiga, pašoko iš lovos ir sustingo klausydamasis tylos, gaubiančios Sniegoviją. kažkas turėjo atsitikt...

Grėsmė pamažu artėjo, grėsmė jau pasiekė Etanos ausis, kol kas dar silpnas, vos girdimas, ritmingas garsas, bet šis garsas artinos ir stiprėjo. Negalėjo būt jokios abejonės: dundėjo žingsniai, ritmiški kuopos bestijų žingsniai, žingsniai buvusių žmonių, kuriuos kažkada vertė eit tam tikras tvarkos idealas, beviltiškai pasenęs tuoj pat, kai tie vyrai apsiginklavo iki dantų ir žengė pirmuosius žingsnius, jis pakibo ore, nes laiko tėkmė vis plovė prūsiškos tvarkos idealo pamatą, kas mirksnis nusinešdama po sauja pamato trupinių, užuot atnešdama jų ir pridėdama, bet jiems, pasiėmusiems tvarkos išsaugojimo misiją, nebuvo duota tai suprast, nes jie jau po pirmų savo žingsnių buvo virtę bestijom, buvo atskilę nuo vaizdų ir garsų kupino pasaulio, jie matė tik savo primityvią viziją, kuri jiems buvo primesta per jėgą ar pačių susikurta, kas žingsnis jie prarado vis daugiau žmogaus bruožų, ilgainiui pasauly nusistovėjo kitokia tvarka, kurią šie savosios tvarkos saugotojai ir nešėjai suvokė kaip netvarką, ko-

vojo su ja ir tapo kone vieninteliai ir absoliutūs tvarkos griovėjai, nelaimių viešpačiai, niūrūs, beviltiškai stiprūs, keršijantys visiems ir visur, pasmerkti. Jie jau seniai nebepriklausė jokiai armijai, nes armijų nebuvo šiam krašte, jos grįžo iš kur atėjusios. Jie negavo jokio atlyginimo už savo darbą, kuris sudarė visą jų esmę. Jie buvo neberekalingi, visiems būtų buvę geriau, jeigu jie būtų prasmegę skradžiai žemę, niekas nė nemanė jiems mokėt už jų bevaises pastangas pernešt ant savo pečių ir savo dulkėtų batų tvarką iš vieno laiko į kitą, galbūt kai kas, iš jų ir pats įstengė suvokt savo nereikalingumą, savo gyvenimo, savo auką beprasmybę, nes jų skaičius mažėjo, jie po truputį mirė, liko tik patys atkakliausi, labiausiai užgrūdinti ir atbukinti, bet tai nebuvo sąmoningas atkaklumas, nebuvo protu paremta valia, jie jau nebeturėjo proto, nebeturėjo valios, jie tik mėšlungiškai kaip mirštantieji laikė sugniaužę savo peilius, šautuvus ir kardų rankenas, nes daugiau neturėjo ko įsitvert, kad dar valandą, dar dieną išbūtų pasauly, kuris beatodairiškai juos atstūmė ir kuris dabar stengė juos pamiršt. Jie buvo alkani, ištroškę, jų drabužiai po truputį dūlėjo, iro, daiktais apnuogindami sudiržusius kūnus, aptrauktus kieta kaip padai ir delnai odą, sausa, besilukštenančia, tokia nejautria, kad kai ant jos užtikšdavo degančios dervos lašas nuo deglo, jie nieko nejausdavo. Nekrūpteldavo ir nesuvirpėdavo, kai dervos gabaliukas ramiai liepsnodavo, kai šnypšdamas pradegindavo toj vietoj skylutę. Išbadėję jie plėšikavo, besipriešinančius žudė. Etaną buvo matęs, kaip pavasarį jie užpuolė turgų ir pasigrobė viską, ką jame rado. Jie net kapojo ir spardė be neapykantos tylėdami, mediniais veidais.

Ir štai dabar Etaną išgirdo žingsnius, kadais girdėtus, bet ilgainiui pamirštus, ir šie žingsniai grėsmingai aidėjo smilkiniuose, jų garsas graužė akis kaip dūmai ir kėlė niezulį kūne. Žingsniai artėjo, štai jie jau už kelių namų, tuojau tuojau jie praeis pro šalį. Bet ne. Ūmai pasigirdo tylą. Kuopa sustojo. Kodėl? Kas išdrįso pasipainiot bestijom po kojų? „Eikit,— murmėjo Etaną,— eikit, po perkūnais, judinkit savo prakeiktas kanopas, kad girdėčiau jus, kad žinočiau, ko laukt. Bėgt stvėrus vaikus ir žmoną ar likt vietoj?“ Ką jie ten veikia? Ir tuo metu greičiau kūno paviršium pajuto nei išgirdo pagalbos šauksmą. Galimas daiktas, jis buvo pernelyg tylus, pernelyg bejėgis, kad įstengtų įveikt oro tarpą ir pasiekt Etanos ausį, todėl Etaną pasiekė kažkieno Siaubas grynu pavidalu, kažkieno bejėgiškumas, pyktis, apmaudas. Persidavė nelaimėn pakliuvusio jausmai, o ne šauksmas, nes Etaną patyrė tą akimirką siaubą ir bejėgiškumą, bet tuo pat metu žinojo, kad tai ne jo siaubas, kad tai svetimi jausmai, ir galbūt tai ir privertė jį pašokt, užsimest drabužį, užsidegt liktarną ir pamatyt, kad lova, kur jis ką tik gulėjo, tuščia, kad Marijos nėra ten, kur ji turėjo būt naktį — šalia jo, šalia savo vyro. Retai, labai retai, bet atsitikdavo, kad ji išsėlindavo naktį

laukan kaip. seniau, kaip tada, kai Etaną pamatė ją patį pirmąjį, syki.

Jis išbėgo į tamsą ir nuskubėjo ton pusėn, iš kurios pirma sklido žingsnių garsas, jis ėjo, bėgo tenai, kur dunksojo tamsus būrelis, mėnuo vos vos švytėjo pro debesų sluoksnį, tik toj vietoj, kurlink Etaną skubėjo, buvo tamsiau. Ne todėl, kad kristų koks namo ar medžio šešėlis, bet todėl, kad tamsios buvo ten stovinčiųjų sielos, nes net ir aklinoj tamsoj stovintis žmogus išsiskiria šviesumu, tuo tarpu šitie patys buvo tamsa, juoda naktis. Ir net Etanos žibintas, kada jis pribėgo, apšvietė juos kur kas mažiau nei grindinį. Kai juos matei pačiam vidurdieny, vis tiek neatsikratydavai jausmo, kad jie eina naktį: plačios jų akys stengėsi žvilgsniais perskrosti tamsą, kurią jie nešėsi su savim, savy, ant savo pečių, plaukuose, kardu makštyse... Rytas jiems jau seniai neišaušdavo. Nuo tos tamsos jų akys pasidarė žalios, o oda išbalė.

Ar jie pastebėjo Etaną, kai jis priėjo artyn? Net nežvilgtelėjo į jį, tarsi jo iš viso nebūtų. Tikriausiai jis jiems ir neegzistavo. Tačiau jie prasiskyrė, kai jis ėmė brautis į jų tarpą, pamiršęs atsargumą ir baimę. Prasiskyrė abejingai kaip žolė, kaip javai, praleido jį į rato vidurį, kur gulėjo Mariją, išdraikytai plaukais, žemėtu skruostu, iki kraujo apdraskyta rankų oda, suplėšytai marškiniais. Vienas iš jų... Etaną nusigrėžė. Jo akys gal ir būtų galėjusios pakelti tą vaizdą, tik ne širdis.

Žibintas išsprūdo jam iš rankų, jis nusigrėžė ir nuėjo, o ka-reiviai vėl prasiskyrė, išleisdami jį iš rato. Jis grįžo namo ir susmuko ant grindų kambario vidury. Sėdėjo ir lingavo liemeniu pirmyn atgal. Ar galvojo ką tuo metu? Ne. Ar jautė ką? Ne, turbūt ne. 'Didelės nelaimės poveikis pasireiškia ne tragiškais jausmais ir skaudžiais išgyvenimais o atbukimu: žmogus nebesugeba nieko jaust, išgyvent, galvot, Kaip Etaną neišsikraustė iš proto tą naktį? Nežinia. Buvo arti, labai arti beprotybės. Viena pėda jau lietė paslaptinę beprotybės žemę, viena koja buvo nuostabiam miške, pasauly, kurio niekad nepamatys ir ne-supras joks žmogus, turintis sveiką protą. Kokia ten žemė, koks miškas, koks pasaulis! Sulig beprotybe pasibaigia mirties baimė, netekties baimė, sulig beprotybe ateina savęs ir pasaulio tobulumo suvokimas. Beprotybė tai kraštas nelyginant prarastieji rojauš sodai, po kuriuos klaidžioję) Adomas su Ieva, dar neragavę pažinimo vaisiaus, ir visokeriopas prarastojo rojauš ilgesys yra iš tiesų beprotybės ilgesys, palaimingos beprotybės, kurią iš žmogaus atėmė netekties jėgos. Tai miškas, kuriam šakojas pūkūs medžiai, raudonais, geltonais, mėlynais, žaliais ir baltais lapais, jautriais kamienais, aptrauktais rausva oda, kuri krūpčioja nuo kiekvieno prisilietimo. Tai miškas, po kurią tingiai vaikštinėja nuostabiausis žvėrys, lankstūs, grakštūs, išdidžių judesių ir žvilgsnių, kuriuose žymu susimąstymas, gilus susikaupimas. Tai miškas, virš kurio raudonam it pavojus danguj sklendo milžiniš-

ki paukščiai, šnarėdami sparnais, didžiuliai balti paukščiai, budriai stebintys ir saugantys šią tikrovę. Žalčiai protingomis akimis ten siūlo keleiviui paragaut obuolių, kurie nukels jį į dar stebuklingesnius pasaulius. Ten pučia vėjas, kvepiantis saldžiais rytietiškais aromatais, glostantis keleivio skruostus, viliojantis eiti ton pusėn, iš kurios jis pučia, kur galbūt įmanoma tapt laimingesniam už laimingą. Žmogus ten liaujasi jautęs savo kūną, jis virsta gryna siela, gyva, virpančia, atvira visiems palaimintojo krašto išpūdžiams. Jis pasijunta esąs nemirtingas. Jis nė vieną mirksnį nesuabejoja tuo, ką mato, jaučia, girdi, kuo tiki, ką žino, ir dėl to patiria neapsakomą laimę.

Etaną išgašdino šis laimės antplūdis, atsidavė aštriu kartėliu burnoj. Jis sukaupe visas jėgas, iširežė, suriaumojo ir žengė žingsnį atgal, iš beprotybės, iš to pasakiško rojaus, į niūrų, įprastą nuovokos pasaulį. Jam pasisekė. Liko čia. Kas privertė jį išsigast ir sugrižt? Greičiausiai tapatumo geismas, savojo Aš ilgesys. Tegul jis jaučias netobulas, tegul ieško išeities, tyrinėja save ir kankinas. Bet kol tatau daro, jis yra jis. Tegul bijo ir nenori mirt, abejoja savo žiniom, tegul jaučiasi silpnas ir netobulas, neturįs ryžto ir jėgų tiek, kiek norėtų jų turēt. Tegul. Bet kol taip yra, jis – Etaną. Labiau už viską pasauly jis nori būt Etaną. Jis nori suvokt savo buvimo pasauly prasmę, bet tai jam rūpi tik tol, kol jis Etaną. Siekia laimės, bet nori ją patirt būdamas Etaną. Jam nereikalinga bepročio laimė, nors ši gal būtų stipresnė ir gilesnė už etanišką jo laimę. Jis nori kvėpuot ir džiaugtis būdamas Etaną, jis sutinka net kentēt, kad tik būtų Etaną. Beprotybės išiktas jis juo nebūtų, nesuvoktų savęs. Rojui Ieva nesijautė skirtinga nuo Adomo. Jie pajuto skirtumą tik paragavę obuolio. Kiekvienas iš jų pasijuto atskiras Aš. Jie išsigando šitos naujos būsenos. Jie mėgino susijungt, susiliet, su-tapt vienas su kitu, grižt į prarastąją būseną. Jie ir grižo į ją kuriam laikui, trumpam. Jau buvo bepatiki, kad nieko nenutiko. Klydo. Grižimas tebuvo neilga meilės valandėlė. Meilės, kurią jie taip staiga, netikėtai atrado trokšdami ko kito, trokšdami prarastojo rojaus, išgašdinti savo skirtingumo. Turėjo praeit kuris laikas, kol jie apsiprato su naujuoju savo gyvenimu, kol išmoko vertint ir brangint ką įgiję – savo tapatumą (kaip priedą jie gavo ir vienatvę). Jie, teisybė, visados troško grižt į pradžia, į pačią pirmąją būseną, iš kurios juos išviliojo žaltys. Jie perdavė savo ilgesį jums, bet šis ilgesys tėra chimera, vizija, lygiai kaip ilgesys vaikystės, į kurią, rodos, norėtum sugrižti, bet jeigu tikrai pasitaikytų tokia proga, veikiausiai atsisakytumėt jos prisiminę, kad griždami netektumėt ir tos sąmonės, kurią įgijot tik suaugę ir subrendę. Vaikystės ilgesys tėra jauno kūno ilgesys, bet kas iš jūsų sutiktų tapt neprotingu veblenančiu kūdikiu, iš kurio dar nežinia kas išaugs ir ar išvis išaugs?

Jis nepamatė, kada ji iėjo. Pajuto, kad yra ne vienas, atsuko ir išvydo ją, atsirėmusią į sieną, be kraujo lašo veide, iš

visų jėgų besistengiančią išstovėt, tarytum ji dar nebūtų atėjus, o sukaupusi valią stengtus eit, žengt ten, kur buvo susirengus, pasiekt kelio galą, tikslą, užėjus silpnumui ji atsirėmė į sieną, bet tuoj atsigaus, smakras išdidžiai pakils, ir ji nueis, sugebės įveikt visas kliūtis ir nueiti ten, kur susirengė. Ar ji suvokė, kad jau atėjo? Nežinia. Marijos kojos sulinko neištengdamos atlaikyt skaudančio, iškamuoto kūno, ir ji nuslydo ant grindų. Akys buvo užmerktos, ant skruosto — nedidelis kraujo krešulys. Melsvos lūpos prasivėrė: „Aš...“ Daugiau nieko. Marija nutilo, bet Etanai atrodė, kad žino, ką ji norėjo pasakyt. Atrodė, kad išgirdo jos nutylėtus žodžius: „Aš ieškojau jo ir neradau jo; šaukiau jį, bet jis man neatsiliepė. Sutiko mane sargybiniai, apėinantys miestą, sumušė mane, sužeidė mane, nuplėšė nuo manęs apdarą saugantys sienas“. Etaną įsivaizdavo ją norėjus sustiprini jo dvasią, duot sparnus, su kuriais jo dvasia galėtų atsiplėšt nuo juodviejų nelaimės, pakilt virš pasaulio ir pamatyt, kad jų neganda tokia pat sena kaip tas pasaulis, kad ji tik juodviem atrodo baisi ir nepakeliama, šaukianti mirt, tuo tarpu pasauliui nieko nenutiko, pasauliui šis įvykis kaip smiltis, pernešta vėjo iš vienos vietos į kitą, kaip arklio kanopos išminta duobutė, kaip debesis, pakeitęs savo pavidalą. Etanai atrodė, jog Marija myli jį labiau už viską, jog ji viskam dėl jo pasiryžus, kad tik tai, kas nutiko, neatimtų iš jo valios gyvent. Galimas daiktas, jis neklydo. Galimas daiktas.

Jis jautė baisią įtampą galvoj, tarsi smegenys sparčiai augtų ir plėstųsi, tarsi kiaušas taptų per ankštas, kaip kad pernelyg ankštas tampa paukščiui kiaušinio lukštas, kuriame jis tūno susirietęs. Jam atrodė, kad jo kaukolė tuoj suskils, sutrupės kaip tas kiaušinio lukštas, ir jis troško, kad taip ir atsitiktų, nes įtampa buvo nepakenčiama, skausminga, karšta, temdanti sąmonę. Gailestis Marijai ir sau plūdo tamsiom bangom, ašaros pačios ėmė risti iš akių. Tačiau vienui vienas ištartas Marijos žodis, tasai „Aš...“, kuriuo ji sugebėjo tiek daug jam pasakyt, padarė savo. Sunkūs ir buki pojūčiai, kuriuos jis patyrė, buvo nelyginant jausmų agonija. Jutimai ypač skaudūs todėl, kad buvo pasakutiniai—slopo, atėjo didelis palengvėjimas, proto ir atminties blaivumas, tuojau išviedęs Etaną į naujus išgyvenimus, bet šie jau buvo kitokie, monotoniški, graužiantys, nelyginant urštimas pilve ar dantų gėlimas—vienodas, lygus, pilkas, nesiliaujantis nė akimirka, sekinantis kūną ir sielą.

Nežinia kiek jie prasėdėjo ant grindų vienas prieš kitą. Pusę valandos ar pusę nakties? Marija—lyg mirus: nė vienas jos raumuo nesujudėjo, krūtinė nesikilnojo. Etaną—vis bandantis atsikelt, bet vėl susmunkantis. Galop jis atsistojo, pakėlė žmoną ir paguldė į lovą. Paskui pripylė dubenį vandens, nuprausė ją, sausai nušluostė ir perrengė. Kol jis darė visa tai, girdėjo Marijos širdies trūkčiojimą. Atsisėdo prie lovos ir išsėdėjo nakties likutį, laikas tekėjo nepaprastai lėtai, bet nė kiek nevargino,

jam rodės, kad smegenys, kurias paprastai jauti stipriems jausmams užplūdus, sudžiūvo, susitraukė, prarado bet kokią jautrumą, visam gyvenimui neteko sugebėjimo ką nors pajust. Jautės tuščias it iškirmijęs riešutas, ir toji pamažu lašančio laiko tuštuma, laiko, neprisotinto jokių įvykių, atitiko jo vidaus tuštumą, be minčių, be prisiminimų, be išpūdžių, be pojūčių. Sėdėjo ir žiūrėjo į sieną, apšviestą žvakės šviesos. Toji siena— su drėgmės dėmėmis, su aprupėjusiom kalkėmis, su suodžių apnašu ir sudriskusiu voratinkliu kampe— visam laikui iširėžė jam į atmintį kaip pats ryškiausias anos nakties prisiminimas.

Paryčiu Marija ėmė kvėpuot giliau— ji miegojo. Etaną vis tebesėdėjo prie jos, nesitraukdamas nė per žingsnį. Jis matė, kaip jos blakstienos suvirpėjo, ji atsimerkė, ir jos žvilgsnis išmigo jam į veidą.

— Vadinas, aš nesapnavau,— sukuždėjo ji.— Tai ne sapnas.

Vėl užsimerkė ir kuri laiką gulėjo tylėdama, nekrusteldama. Jos veidas nuraudo, bet tučtuojau išbalo lyg kreida.

— Tu matei, Magnau.

— Tu matei viską?— paklausė atsimerkdama ir vėl įbesdama jam į veidą kibų žvilgsnį.

Jis iš naujo pajuto gėlą, persmelkiančią jį nuo pėdų iki pakaušio, keistą karštį, tarytum gyslom tekėtų išlydytas varis. Prisiminė viską iki smulkmenų, visą pamėklišką vaizdą, su visais atspalviais, kvapais ir garsais. Prisiminimas siūbtelėjo lyg banga, protas godžiai jį pagavo, ieškodamas jame kažkokios smulkmenos, labiausiai sukrėtusios Etaną, kažkokio sunkaus momento, kuris bangai nuslūgus pasiliks it raudonas, ryškus akmenukas saujoj ir vis trauks akį, neduos ramybės. Marija žiūrėjo į jį bijodama sumirksėt.

— Nereikia, Magnau,— šnabždėjo ji.— Nereikia. Tai neteisybė. Viskas neteisybė. Taip neturėjo atsitikt, ir todėl neteisybė. Tai prieštarauja viskam, kas mus tiek laiko jungė, kas rišo tiek naktų ir dienų, ir todėl neteisybė.

Ji apsiverkė.

— Kas neteisybė?— supyko jis.— Kas neteisybė, po perkūnais? Pasakyk man, apie ką tu kalbi.

Ji tyliai verkė. Jam širdis plyšo iš gailesčio, bet galva buvo apimta pykčio, nes kankino nuojauta, jog Mariją kažką nuo jo slepia, jog norėtų nuslėpt kažin ką, ką jis ir pats matė, bet niekaip neištengė atkurt. Rodės, tuoj tuoj 'banga atslūgs ir raudonas akmenėlis liks jo rankoj, ištrigs tarp pirštų, tuomet bus galima pakelt jį prie akių ir kaip reikiant išžiūrėt. Bet banga neslūgo, ji sustingo pakilusi, sustingę tą akimirksnį, kai kareiviai prasiškyrė praleisdami Etaną. Į rato vidurį, kai jis išvydo Mariją, parblokštą ant žemės, viena. vyrą... ir kita, jau pasiruošusį... Tas vaizdas sustingo, suledėjo vos išplaukęs iš atminties, jis niekaip nenorėjo sujudėt, užleisti vietos kitam, o Etaną visas virpėjo iš nekantrumo, nes akmenukas, tas akimirksnis, kurį jis geidė pri-

simint ir kuris galbūt galutinai atims iš jo Mariją, buvo kitam vaizde, kitoj fotografijoje, einančioj tuoj po šios. Dabar jau jis gerai žinojo, kad ir Marija matė jį tuomet, pribėgusį su žibintu rankoj, ji matė jį, suvokė, ko jis karštligiškai kniausias atminty, toj sudėvėtų drabužių skrynioj, drabužių, vilkėtų laimingiausiom valandom, kai juodu bučiavosi, kai regėjo vienas kitą nubundant, kai alko ir šalo ar, priešingai, kai mėgavos skaniu maistu ir džiaugės šiluma, kai klausėsi pempčių krykavimo ir vėjo ūžimo kamine, kai gėrėjosi medžiais rudenį ir pirmuoju sniegu, kai laukė gimstant savo sūnaus. Tuomet dar buvo nevēlu sustot, uždaryt skrynią, paglostyt Marijos skruostą ir ją nuramint, suvokt visą kaip paprastą netikėtą laimę, jau praėjusią, ačiū dieviui. Tuomet dar nebuvo vėlu? Kažin. Anksčiau ar vėliau vaizdas, sustingęs Etanos galvoj, būtų sujudėjęs. Gal tai nutiktų sapne ir jis nubustų išpiltas prakaito, suvokdamas, kad meilė pasibaigė. Gal tai užkluptų jį gatvėj ir jis gautų apsiverkt žmoniems matant. Tačiau tai būtinai atsitiktų. Jis ir pats tuo beveik neabejojo. Praeidami pro visus pasaulio daiktus, jūs nusinešat juos su savim, savyje, patys to nepastebit, lyg ir nesigręžiojat atgal, nematot tų daiktų, bet jie seka jums įkandin, vienas pasakui kita tokia pat tvarka, kokia jūs pro juos praėjot, kai žengėt nuo vieno prie kito, ir anksčiau ar vėliau jūs pamatot, pro ką pražygiavot nesidairydami, patys daiktai jus priverčia, neatsižvelgdami į jūsų nuostatą ko nors nepamatyt ar neprisimint.

Marija suprato šitai, suvokė, kad čia tik laiko klausimas, ir tuomet, kada tai nutiks, viskas bus baigta tarp jų. Ji nusprendė nelaukt tos dienos, kai Etaną liausis ją mylėjęs.

Neskubėdama, be ypatingo jaudulio ar nerimo ji apsirengė, nepaisydama jo įkalbinėjimų nesikelt. Užsirišo skarelę, pakėlė akis ir nusišypsojo iškamuota šypsena:

— Štai ir viskas, Magnau.

Juodu ilgai žiūrėjo viens į kitą, ir Etaną suprato, kad jis bejėgis ką nors pakeist. Jos apsisprendimas, jos valia kilo prieš jį it geležinė siena, masyvi, milžiniška, neįveikiama. Ji ėmė kalbėti, greit, paskubom, tie žodžiai jį blaškė, trikdė.

— Taip reikia, Magnau. Aš žinau. Turiu eit ir nusiplaut visą purvą. Man reikia vandens...

— Aš parnešiu...— Etaną mėgino įsiterpt, bet ji netgi nesiklausė jo:

— Daug vandens, labai daug. Tai neleis mūsų meilei išnykt be pėdsako, neleis tūkstančiams abejonių ir priekaištų ją sugaužt, ištrint. Taip, taip. Aš myliu tave, Magnau Etaną. Ir todėl einu. Išsiklausyk, ką sakau. Galbūt paskutinį kartą: aš myliu tave. Noriu, kad šitai skambėtų tavo ausyse, kad niekad os nepamirštum. Ar klausaisi?

Taip, jis klausėsi.

— Galėjau išeit slapta, dingt tau iš akių, ir tiek. Tu niekada daugiau manęs nepamatytum. Bet manytum, kad aš kažkur gy-

venų, kažkur kvėpuoju ir kalbu, gal net juokiuos, tada tu imtum manęs neapkęst, tu patikėtum, kad tave išdaviau, išdaviau mūsų meilę, paprasčiausiai pabėgau. Nenoriu, kad taip atsitiktų. Per daug tave myliu. Kažkada esu pagalvojęs, kad mirtis gali mus išskirti, troškau išeit pirma, troškau būt tavo išlydėta. Taip ir atsitiko, Magnau. Norų išsipildymas. Kiek daug mūsų norų taip niekad ir neišsipildys! Ak Magnau. Sudie. Duok paliest tavo ranką.

— Mes nežinojom, kaip viskas buvo iš tiesų,— po daugelio metų pasakys Dovydas.— Bet jis, Konradas, niekad negalėjo tau dovanot, kad leidai jai išeit, dingt, palikt mus. Kažkodėl jis kaltino ne motiną, o tave. Vėliau nusigrėžė mintyse ir nuo jos.

— Neleidau jai išeit,— murmės senis.— Tai neteisybė, vėliai jus rautų.

— Na o paskui? — paklaus Dovydas.

— Kas paskui? Kas paskui?!

— Ta sustingus banga... akmenukas...

Visą pusmetį jis sapnavo beprotišką, beprasnę netekties naktį. Išgyveno šiurpų pavojaus jausmą, išvariusį jį iš namų su žibintu. Matė Mariją, slystančią pasieniu žemyn, matė nykią sieną su drėgmės dėmėmis ir suplyšusiu voratinkliu. Vėl girdėjo ramų žmonos balsą, kai ji tarė paskutinius žodžius. Buvo vieta, akimirka, kai jo sapnas sutrikdavo ir jis arba pabUSDavo, arba imdavo sapnuot ką kita. Štai jis eina aukštai iškėlęs žibintą virš galvos, išplėtom akim žiūrėdamas į tamsą, štai artėja prie tamsos krešulio — vyrų būrelio, štai statulos prasiskiria praleisdamos jį, ir jis regi Mariją, regi nešvarią ranką... Ir čia sapnas sustodavo, peršokdavo prie jo grįžimo atgalios, namo, peršokdavo prie trumpo Etanos žingsnio beprotybėn, prie Marijos, besirišančios skarelę. Nesuvokiamos vidaus jėgos trukdė jam pamatyt, kas gi buvo ten, nebylioje pamėkliškoje scenoje, ką jis dar išvydo, ką regėjo tokio, kas neleido jam smogt žibintu, apdegint tamsos angelų veidus, kas trukdė priešintis, šaukt, gelbėt, tegu tas pasipriešinimas ir tas kerštas būtų beprasmis, tegu jis nieko neišgelbėtų... Kas ten buvo?

Ir štai vieną mėnesėtą gruodžio naktį Etanos atkaklumas įveikė ledinę atminties užtvarą, pralaužė ją, sustingus banga suvirpėjo ir ėmė slūgt, ir raudonas akmenukas liko jo rankoje, degindamas pirštus. Jis prisiminė viską, prisiminė paskutinę, trūkstamą smulkmeną, apie kurią Marija pagalvojo pirmiau už jį ir apie kurią žinojo, kad šiai būtų lemta sudegint juodviejų meilę, sugruzdint ją pamažu, išnuodyt tą jausmą iš Etanos širdies. Tai buvo smulkmena, kuri iš tiesų ilgus mėnesius paskui kartino Etanos gyvenimą, bet meilei jau nebegalėjo niekaip pakenkt, tik užgrūdino ją.

Tą naktį jis krūptelėjo per miegus, kai sapnas nesustojo įprastose vietose ir nenutrūko, bet plaukė toliau. Jis matė, kaip Marija priešinosi sukandus dantis, kaip draskė prievartautojo

veidą nagais, kaip ji raitės ir švokštė (bet jos pastangos nesulaukė kareivio, tik dar labiau kaitino jį), kaip galop Marijos veidas sustingo ir persikreipė iš skausmo, kaip ji iki kraujo sukando sau lūpą, jai iš krūtinės išsiveržė aimana ir toji aimana virto ilgu atodūsiu, tarsi Marija didžiausiom pastangom būtų pasiekus trokštamą tikslą, kaip pyktis ir skausmas jos veide susiliejo su palaima, didžiausiu malonumu, tarsi ten būtų ne kareivis, ne krauju, prakaitu ir mėšlu dvokiantis patinas, o išsvajotas mylimasis. Tai buvo veidas, kuriam atsispindėjo tokia moteriška aistra, kokios nei Etanos glamonės, nei jo švelnūs žodžiai niekad nebūtų galėję pažadinti.

XXXII

Na d paskui? Bet jūs nenorėjot skubėti, nenorėjot bėgti \ priekį visko kaip reikiant neišnagrinėję, neišsiaiškinę. Jūs vėl perkraustėt savo atmintį, nes šiokia tokia tvarka, ten atsiradus, dar nepatenkino jūsų, jūs norėjot, kad pavieniai prisiminimai sugultų į vietas, sukibtų tarpusavy kaip plytos mūro sienoj. Ir todėl jūs vėl grįžot atgal, į pradžia, dairydami, ar dar kas neprasprūdo pro jūsų akis, prisiminėt, kaip sėdėdavot prie Mozerio krautuvės nekantriai žiūrėdami į kelią, bene pamatysit raitų policininkų būrį, šukuojantį paupio miestelius. Bet laikasėjo, o atėjūno niekas nepasigedo tenai, aukštupy. Jūs įsitikinot, kad tas nežinia iš kur atsibastęs Etaną nepėsčias vyrukas, jeigu taip gerai mokėjo sumėtyt pėdas. Kelio vingyje anapus upės geriausiu atveju prakėblindavo koks apdulkėjęs kaimietis su maišu ant nugaros, vedinas savo moterim, panašia į nuvarytą gyvulį, ar nudardėdavo vežimas, prisėstas pilkų, tarytum ką tik atkastų iš žemės čigonų. Visiška ramybė, lyg žmogus būtų nukritęs iš dangaus, niekam nežinomas, niekam nereikalingas. Kai čigonai, užuot pasukę aplinkiniu keliu, pavarydavo arklius jūsų pusėn, pervaziuodavo tiltą ir ryždavos barškėt per Sniegoviją, jūs nepasitikdavot jų kietais kumščiais ir akmenimis, neapgrėždavot jų arklių, nėsikeikėt ir neliepėt važiuoti atgal, kaip kad visuomet darydavot, o pasiūlydavot jiems stabtelti ir pagirdyti arklius, jūs apžiūrėjot savo palėpes ir ratines, surinkot nereikalingus drabužius, nudrengtus batus ir bet kada turėjot visą tą šlamštą po ranka, kad galėtumėt atiduoti čigonams ir už tai išgaut iš jų naujienų. Paskui kiekvieną žmogų visados driekiasi koks nors garsas, paskalos, "gandai, ir nėra tokio žmogaus, apie kurį anksčiau ar vėliau negalėtum ko sužinot. Bet laikasėjo, o jūs vis dar neturėjot jokių žinių, paskui jūsų kantrybė sprogo, išsibaigė šlamšto atsargos, kurias po truputį išsidalijo pravažiuojantys čigonai, o ir jie patys suižūlėjo, nebenorėjo imtų palyginti dar neblogų daiktų (kaip jums atrodė), kratėsi jų, paėmė ir išvažiavę iš Sniegovijos suversdavo kur į griovį sykiu

su savo utėlėtais skarmalais, ir kai vieną dieną jūs pastebėjot šitai, jus suėmė pyktis, jūs vėl griebėt čigonus į, naga, nebeįsileidot jų į Sniegoviją ir taip likot nieko nesužinoję apie Etaną, kuris (nespėjot nė apsidairyt) jau ir kojas apšilo pas jus.

Jis greit susiuostė su Mozeriu. Krautuvininkas iš tokios draugystės, turėjo apčiuopiamos naudos, šitai galima buvo suprast. Kuris iš jūsų įstengtų atsispirt prieš tuos pinigus? Vis dėlto pačią pirmą dieną jūs išiotot ir išsiskirstėt sugniaužę kumščius, kupini ryžto naktį paleist dūmais Mozerio lizdą, bet nepadarėt to, nes tikėjot, kad Druska dar tą pačią naktį atsiskaitys su atėjūnu, nupils jį iš jo paties šautuvo už pažeminimą, kurį tas privertė jus išgyvent ateidamas nekviestas ir laikydamas jus per nieką. Jūs užmigot tik paryčiu, taip ir nesulaukę išganingo šūvio, skelbiančio, kad pasaulis vis dar esama tvarkos, užsnūdot sunkiu, nelabu snauduliu, pikti kaip lūšys, ir sapnavot bjauriausias sapnus, apsipylę prakaitu ir blaškydamiesi it pamišėliai.

Užėjo dirglios dienos, kai jūs tik ir laukėt, kad jis, tas valkata, kažin kokių būdu praturtėjęs, žengs bent vieną klaidingą žingsnį, duodantį jums teisę čiupt jį už sprando ir iššveist iš miestelio ar drykstelt ant šakos. Bet jis šnekėjosi su vienu Mozeriu, ir tai tik tiek, kiek negalėjo išvengt, šlaistės tylėdamas, keldamas baimę jūsų moterims, ir jos vis kurstė jus nedelst, užmest ant šunsnukio pančius ir nuskandint upėj, kol dar nieko nepadarė, kol neišnuodijo jūsų ir neužleido šašais jūsų vaikų.

Vieną pavakarę jis vėl ramiai atėjo prie jūsų, kai jūs, kaip įprasta, susirinkot suvilgyt gerklių Mozerio alum. Lygiai kaip ir aną kartą jis įsispraudė į jūsų tarpą, paliepė Mozeriui atnešt alaus visiems, jis sumokėsiąs, na ir vėl buvo nepatogu iškart nubauti žmogų, kuris vaišina tave alum. Jūs sėdėjot tylėdami, ragaudami po antrą buteliuką, o paskui vienas iš jūsų nustebino kitus savo drąsa, nes paklausė nepakeldamas akių, ko gi ateivis, po velnių, ieškas pas jus. Kurį laiką išivyravo negera tyla, jūsų kūnai įsitempė lyg kačių prieš šuolį, jūsų pėdos tvirčiau įsispyrė į žemę, nes signalas buvo duotas, tuojau viskas galėjo išsispręsti, žiūrint kaip elgsis vyras raitelio kojom ir arklio veidu. Bet jis nusišypojo, linksmi, kaip jums pasirodė, truktelėjo alaus ir atsakė:

— Ieškau sau žmonos. Ar turit nuotakų?

Jis šaipės iš jūsų, jūs aiškiai tą pajutot ir buvot pasiryžę suplėšyt jį į gabalus kai jis pliaukštelėjo liežuvium prieš užsičiaupdamas, bet tada vienas iš jūsų, tas, kurio sūnus po daugelio metų pirmas išdrįso įžengt į apmirusią Etanos lūšną, Antanėlio Merčio tėvas, pasakė žodžius, kurie suveikė kaip žaibolaidis, atpalaidavo jūsų raumenis ir privertė sušvelnėt žvilgsnius, ir jūs pasijutot nepėsti, ne ką prastesni už tą šmaikštuolį, tegu jis būtų išlindęs iš paties pragaro.

• — Turim,— ištare Antanėlio Merčio tėvas,— tik mūsų nuotakos baisiai brangiai plėšia. Bet jeigu jau reikalas prispyrė, an-

tai tam name pasiteirauk Elzės. Kitąsyk, jei gero ūpo, ji nuleidžia kainą.

jūs išsivieptėt (nes jums ir dabar atrodo nepadoru garsiai juoktis, kvatotis). Etaną nesumetė kaip atsikirst, papurtė galvą, išgėrė iki dugno savo butelį ir pakilęs nuėjo sau, o jūs patenkinti žiūrėjot, kaip jis pamažiukais kyła link savo lūšnos.

Netrukus jis iš tiesų įjunko lankyti pas Elžę, matyt, buvo erzilas kaip reikiant, bet čia jo dalykas (galvojot jūs), jeigu turi pinigų susimokėt, o Elzė vijos apie jį kaip apynys, šypsojos jam, rodė dantis, ta viso svieta išjodyta mergšė, kuri versdavo jus šluostytis kojas įeinant, vertė (užuot susimokėjus ir iškartėjus lovon) gaišt laiką žeminantiems šokiams, lyg jūs būtumėt kokios beždžionės ar čigonai (nors ji puikiai žinojo, kad namie jūsų laukia neliuobti gyvuliai ir amžinai suirzusios pačios), mergšė, kuri nė karto nepasišnekėjo su jumis žmoniškai, tik niuksėjo į nugaras ir amžinai laidė gerklę, kad jos merginos ne daržovės ar žąsys, o jos namai ne turgus, kur jūs galit derėtis dėl kiekvieno skatiko. Jums, žinoma, nelabai tas patiko. Nepatiko, kad Elzė nėjo su jumis išvien, kad neužtrenkė durų prieš atėjūno nosį, kai jis pirmąsyk pasibeldė pas ją, nepatiko ir tai, kad galų gale viskas klojos taip, tarsi jūs būtumėt lygūs su juo. Prabangus Rozos muilo kvapas, perėmęs jos namus, jos pagalves ir paklodes, aromatas, kaitinęs jūsiškį švelnumo ilgesį (kurio neįstengė numalšint jūsų žmonos) ir kartkarčiais vertęs jus nesitvert savam kaily, nuo šiol buvo atmieštas atėjūno kvapu. Ir tai jus žemino kur kas labiau negu jūsų prigimčiai svetimas tango, sklindantis iš nikeliuotos Elzės dėžės. Nebuvot tokie jau kietakakčiai, kad nejustumėt šito.

Nežinia kuo jis ją papirko, kuo apkerėjo, nes liovėsi net skalbėsis pats savo marškinius, nešė juos Elzei, ir jūs sukdavot akis į šalį, negalėjot žiūrėti, kaip jie plaikstos ant virvės viešųjų namų kieme. Kai kas iš jūsų, neįstengdami to pakęst, mėgino sukurstyt Elzės merginų maištą, grasino susidorosią su jomis, jeigu jos nesiliaus klusniai skalbt Etanos drabužius, jeigu nesiliaus kalbėtis su juo ir jam šypsotis, ir išsigandusios merginos verkė, kūkčiodamos prašė jų pasigailėt, nes jos čia niekuo dėtos, joms liepianti Elzė, viską Elzė, tik Elzė, niekas kitas. Ir kai jums nepasisekė sužadint merginų savigarbos, kai nieko nepešėt iš jų, tada liovėtės sveikinę Elžę gatvėj, liovėtės ėję pas ją, nebuvo ten jūsų nė kojos viena, antra, trečią savaitę, kol galop tai pasidarė nebepakenčiama, nes - ji tik dar garsiau, ižūliau juokėsi ir liepė merginoms pilt laukan pamazgas kaip tik tada, kai jūs einat pro šalį. Tai pasidarė nebepakenčiama, nes jūs supratot, kad, užuot pamokę tą ištvirkusią kumelę, nubaudėt patys save, ir nors sąžiningai lankėt bažnyčią, mintyse vis labiau tolot nuo dievo. Viena sekmadienį jūs nesusitarę pakilot nuo suolo Mozerio krautuvės pasieny ir tylėdami nužingsniavot link Elzės namų, ir kažkas iš jūsų reikšmingai barškino degtukų

dėžutę kišenėj, jūs išspyrėt duris, sugarmėjot vidun (ačiū dievui, Etanos ten nebuvo, ir galėjot išsiaiškint be liudininkų), o Elzė degančiom iš pykčio akim išėjo jūsų pasitikt, tuomet kažkas iš jūsų pasakė:

— Gana, Elze. Baigės mūsų kantrybė. Arba mes, arba jis.

— Jis,— atsakė ta kekšė ir nusijuokė jums į veidus,— jis, galvijai jūs, nešdinkitės lauk arba šluostykit kojas, kai einat į padorius namus, čia jums ne tvartas ir ne kiaulidė, kur galėtumėt daryt ką tinkami, negi manot, kad mane įbauginsit, stuobriai jūs, eikit lauk arba šluostykit kojas, bet žinokit, šiandien turėsit mokėt dvigubai, sumokėsit man už tas tris savaites, per kurias mano merginos spėjo užsiaugint lašinių, velniai jus rautų.

Ji dėjo jus į šuns dienas, ir jūs nusišluostėt kojas, o ji užsuko tarškyne ir privertė jus šokti dukart ilgiau nei paprastai, ji troško iki soties pasimėgaut jūsų nusižeminimu, paskui, tikra kalė, iš tiesų nulupo dvigubai, nežadėjo krėst su jumis juokų, privertė jus maloniai linksėt galvom—„taip, Elze, labai tau dėkui, Elze"—ir kai jūs, vedini už parankių merginom, lipot siaurais laiptais viršun, ji dar šūkčiojo jums iš paskos visokias nešvankybes.

Jūs išsiskirstėt po vieną jau tamsoj, nenorėdami pažvelgt viens kitam į akis, o paskui ėmėt kasdien dairytis, bene išvysit kelyje policiją, išsileidinėt į Sniegoviją purvinus čigonus ir elgtis su jais kaip su žmonėm. Jūs kuriam laikui užgniauzėt savo neapykantą, prigesinot liepsną, bet anglis liko, ir stebėjot Etaną laukdami tinkamos progos. Elzė ir toliau tebesirūpino juo, prižiūrėjo jį. Jis beveik liovės pirkęs pas Mozerį ir valgė už Elzės stalo lyg koks giminaitis arba teisėtas vyras. Galiausiai ji nuėjo taip toli, kad pati suieškojo jam žmoną, našlę iš miestelio pakraščio, kuri buvo... cha, vieni juokai su ta našle... jūs puikiai prisiminėt, kas ji buvo per paukštis, prisiminėt, kodėl ji buvo našlė. Kiekvienas iš jūsų būtų gerai pagalvojęs prieš ją vesdamas. Tik Etanai, matyt, nebuvo niekas svarbu, svarbiausia jam išikurt čia, suleist šaknis į jūsų žemę, ir todėl jis buvo toks išdidus, o! jis net nė karto nepažvelgė į savo nuotaką, nepasidomėjo nei jos benkartu, nei vaiko tėvu, jis, užplėšęs galvą ir žvelgdamas tiesiai prieš save, nuvedė ją į bažnyčią ir išėjo iš jos, laikydamas už parankės pusprotę žmoną, o paskui mikliai užtaisė ją, kiek aptvarkė ūkį ir jau visiškai spjovė į jus, nebeateidavo net prie Mozerio krautuvės, lyg tai, kad Elzė jį apvedino, jau būtų padarę jį čia koku senbuviu. Betgi jūs per toli užbėgot, pernelyg pradėjot skubėt. Jūs susirinkot ne dėl pramogos, ne tam, kad patys pasiklausytumėt smagių istorijėlių, bet norėdami nustatyt žmogaus heroizmo ribas, atsijot asmeninę iniciatyvą, valios laisvę nuo aplinkybių diktatūros. Jeigu ko ėmėtės, tai norėjot, kad darbas būtų padarytas solidžiai. Ir todėl jūs gavot trumpam grįžt mintimis į dar tolimesnę praeitį, kur kas

tolimesnę. Jūsų mintys užkliudė našlę, Konrado ir Dovydo motina, tad dabar norėjot pakalbėt apie ją, kad daugiau niekados neberekėtų šito daryt.

XXXIII

Jūs prisiminėt našlės tėvą, vieną is jūsų, puikiausią vyrą, darbininką kaip ir jūs, ne tinginį, niekad neišsišokantį kur nereikia. Jūs prisiminėt jį dar iš tų laikų, kai per muštynes su aplinkinių kaimų bernais jis būdavo vienas pasiučiausių, jis mokėjo, nupurtyt nuo savęs it kriaušes jį apkibusius bernus ir taip švaistytis kumščiais, kad jų negalėdavai sužiūrėti. Jo priešai krisdavo it musės. Dabar tokių žmonių reta. Tokie kaip jis ir pelnė Sniegovijos vyrams šlovę. Tikrai negalima buvo juo nesi-gėrėt, kai jis viena ranka laikydavo kuilį, o kita neskubėdamas jį iškastruodavo, kai jis ramiai tarsi kunigas per mišias parmes-davo žemėn metinį buliuką ir gražiai jį papjaudavo. Kalbėjo jis pamažu, tarsi vertų žodžius ant neregimo siūlo, visada trumpai ir aiškiai. Nieko pasauly nebijojo, prieš nieką nebūtų sudrebėjęs. Tik vienas žmogus jį baugino — jo duktė. Ji buvo" tikra ragana, nuo mažumės. Kai ji išsispitrėdavo į kurią iš jūsų, žmogus pajusdavo šiurpstant nugara.

Ji vaikščiojo ir žiūrėjo kažkaip paslapčiom, jūs nepajusdavot, kaip ji prieina ir žiūri į jus, tik ūmai atsigręžę pamatydavot ją už nugaros ir, nors būtumėt pjovę malkas ar pynę krepšius, neišvengiamai pasijusdavot, tarsi ji būtų užklupus jus darant ką gėdinga. Jūs jos prisibijojot, ir tatai liko visam laikui. Ne kartą jums buvo kilęs noras nutvert ją ir prilupt, karšt tol, kol jai išgaruos tas kvailas įprotis dirščiot į jūsų sąžinę, bet jūs tik keiksojot patyliukais, nes bijojot jos tėvo, kieto jo kumščio. Iš savų vaikų jūs šitaip iškratydavot visas blogybes ir, teisybę šnekant, niekaip negalėjot suprast, kas neleidžia tokiu pat būdu sudorot mergiotę, bet jos tėvas nė karto nekilstelėjo rankos, kad jai suduotų. Ko jis laukė? Jeigu bėdos, tai netruko jos sulaukt.

Jūs prisiminėt anuos senus gerus laikus, prisiminėt iškilmingus atlaidus, lyg šiandien regėjot suvažiavusius Sniegovijon kunigus, kurie atsiveždavo ir šeimininkes, jūs menat tas šeimininkes, gražias moteris, per gražias kunigams (taip jums visad atrodė), per daug baltom, tiesiog akinamai baltom rankom, per daug besijuokiančias, per daug išsipuošusias, per mažai dievobaimingas ir per mažai darbščias, nes jos nieko nenorėjo daryt, tik vaikštinėjo po Sniegoviją, o dengt stalo, padirbėt virtuvėj jūsiškis kunigas prašydavo ateit jūsų žmonas, ir jūs nelabai norom, bet leisdavot jas tenai, nes paskui jos turėdavo ką papasakot, o tatai kaitino jūsų vaizduotę ir blaškė nuobodulį.

Jūs prisiminei, kaip vienasyk po vakarienės klebonijoje užgrojo samdyti iš jūsų tarpo muzikantai, kaip jūsiškis klebonas Siurbtelėjęs vyno, linksmas vaikštinėjo tarp svečių, pasakojo smulkius juokingus parapijos atsitikimus, gyvai atsakinėjo į klausimus. Jūs stoviniavot atstu nuo klebonijos, girdėjot pokalbių nuotrupas, moterų juoką, klebono balsą. Kartkartėmis iš virtuvės ištrūkdavo kurio nors iš jūsų žmona ir atsinešdavo tai degtinės puodelį, tai mėsos griežinėlių. Išgėrę ir užkandę jūs padaršėjot ir prisislinkot arčiau klebonijos langų. Matėt savąjį kleboną plaujant delnais, buriant aplink save šokių ratą. Smagiai trypė, seniokas, šokdino viešnius, net jam veidai įraudo. Paskui paprašė altaristą pabūt su svečiais, neleist jiems liūdėt (nors kas jau ten liūdės su tokiom kumelaitėmis), o pats išėjo savo reikalui. Širdis jam sustojo kaip tik tuo metu, kai jis buvo išeinamoj vietoj, ir jis baigė gyvenimą atsitūpęs kaip paprastas žmogus.

Iš jūsų atminties neišsitrynė altaristos paveikslas: apkūnus vyras raudonais žandais ir melodingu balsu. Jūs turėjot žinių, kad jam dar Vaikui šuo sukando kiaušinius. Jis daugiau rūpinos siuvinėjimu ir bažnyčios švara negu jūsų reikalais, negu tuo, kuo jam labiau derėjo rūpintis turint omeny jo amžių ir lytį. Kai jis retkarčiais sakydavo pamokslą, jūsų neimdavo baimė, kad velnias gali vieną dieną pražudyt jūsų sielas, o galvodavot, kad daug viščiukų šiomet nusinešė varnos, kad ožkų pienas liesas ir kažin ar sūriai bus geri, kad ropės dera pakenčiamai. Jis buvo malonios išvaizdos ir gero, ramaus būdo, negalėjai jo nė kiek nemylėt, bet nieko neturėjo jis tokio, dėl ko galėtum jo nekęst, neturėjo ryžto, kuris verstų su juo skaitytis, jam trūko jėgos, kuri gal ir nebūtų didesnė už bet kurio iš jūsų, bet jūs žinotumėt ją esant. O dabar jo tarytum išvis nebuvo. Jūs matėt, kaip būsimoji Etanos žmona, tuomet dar jauna mergina, atsitūpė po krūmu pasikėlus sijoną, nors altarista stovėjo vos už kelių žingsnių ir žiūrėjo į ją. Jis nebuvo kvailas, bet kiekvieną kartą, kai šnekėdavos su jumis, jo protas tarsi pasiekdavo kokią nematomą užtvarą ir niekaip negalėdavo pro ją prasiskverbt. Jis niekad nesuteikė rūpesčių klebonui ir kurijai, nes nenusidėdavo. Žinojo, kaip reikia elgtis, ir taip elgėsi. Velionis kažkada išsitarė apie altaristą:

— Jis per daug juslinis. Jis per daug užsklęstas kūne. Juslingumas yra lipnus, jis suklijavo jam sparnus, ir jie niekad neišsiskleis. Jis nepakils prie šviesos, neišsiverš iš tamsybės.

Jūs nemėgot senojo klebono ir, kai jis pasimirė, apsidžiaugėt, nes būdamas gyvas jis nepraleisdavo progos parodyt jums savo panieką. Vienais iš jūsų jis atvirai bjaurėjos, iš kitų juokės, ir tik retas kuris pelnydavo jo pagyrimą. Senatvė, amžius buvo jam nelyginant bokštas ar varpinė, nuo kurios jis aštriu apuoko žvilgsniu galėjo matyt plačiai ir toli, pats būdamas tarsi nepasiekiamas jūsų žvilgsniams, nepasiekiamas akims tų, kurie stovėjo žemiau ar toli nuo jo. Klebono vyzdžiai dažnai pritemdavo

atspindėdami gilią pasaulio tamsybę, kurią jis niekino ir dėl kurios visiškai nesiskaitė su tuo pasauliu ir su jumis, jo gyventojais. Jis toli garsėjo kaip nepaprastos dorybės žmogus, tokio pat dorybingumo reikalaujantis iš kitų, iš jūsų, tačiau jis visuomet mokėjo atleist didžiausias nuodėmes tiems, kurie, jo manymu, gebėjo pakilt į šviesą ar į ją kilo. Jis vien todėl galėjo žiūrėt pro pirštus į tuos, kurie elgės nederamai, kad jie, kaip ir jis, niekino pasaulio tamsybę. Jis buvo reiklus doros sargas nė todėl, kad dora buvo, jo akimis, kokia nors vertybė, kurios reiktų siekt, o pasiekus saugot, bet todėl, kad jautė pasitenkinimą galėdamas atimt malonumus iš jūsų, nes jūs norėjot kaip tik tų malonumų, norėjot malonios nuodėmės, o ne ko kito, daug vertingesnio. Klebono žvilgsnis siekė visur, jokios sienos negalėjo paslėpt nuo jo nuodėmės, jeigu tik jis iš tiesų norėjo ją pamatyt. Jūs išvysdavot, kaip džiugiai blykstelį jo akys pajutus, kad jūsiškiam pasauly, virš kurio jis buvo pakilęs, nutiko kažkas, ką jis, nenusikalsdamas savo padėčiai, pareigoms ir įsitikinimams, gali sutrypt, sunaikint. Jis tikėjo, kad tamsos pasaulis, jūsų, eilinių ir ribotų žmonių pasaulis, tik vienu būdu tegali pasidaryt šviesesnis: užkirtus bet kokį laisvos valios pasireiškimą, pavertus tą pasaulį tykiu tvenkiniu su lygiu paviršium, tvenkiniu, kuris seks ir seks, kol visai išdžius, jeigu tenai nebus nei lietaus, nei vėjo. Ir už tai jūs savo ruožtu jo nekenėt ir džiaugėtės, kad jis užduso nuo smarvės, kai stenėjo tupykloj.

(Iš esmės tai, dėl ko jūs nekenėt senojo savo klebono, lėmė, kad iškart mielai priėmėt Konrado valdžią, susitaikėt su jo sąlygom, nes jis, nors nebuvo kunigas, kėlė panašius reikalavimus. Klebono fanatizmas, kadaise vertęs jus griežt dantim, paliko pėdsakus jūsų širdyse, ir kai ūmai iškilo Etanos sūnus, jūs priėmėt jo skelbiamas tiesas kaip kažką pažįstama, netgi artima, jos nesukėlė jums natūralaus pasipriešinimo kaip kitos naujovės. Juk ilgainiui ir pati velionio klebono diktatūra ėmė atrodyt jums ne tokia jau nepakenčiama, ji įgavo tą šiltą auksinį spindesį, kokį įgauna visa, kas tik atsiduria praeity, senuose geruose laikuose. Konradas pripažino dorovę tik kaip pirmąją, žemiausią proto vystymosi pakopą. Tam, kad protas žengtų toliau, jis privalas atsisakyt dorovės, nes ši jį pančioja ir varžo. Protingas žmogus, tvirtino jums Konradas, negali būt nei religingas, nei dorovingas. Dorovė tai primityvių, standartiškų instrukcijų ir nuostatų rinkinys, vienoks ar kitoks, taisyklių santrauka, kuri neprotingoms būtybėms atstoja protą. Jūs nesugebat, mokė jis, apsispręst kiekvienu konkrečiu atveju, nemokat patys pasirinkt elgesio ir vertinimų, tam turit per mažą proto, todėl jums duodami tipiški sprendimai, elgesio šablonai. Taip jis kalbėjo, o jūs linksėjot galvom ir plempėt alų, visiškai su juo sutikot, jums atrodė, kad taip netgi kur kas geriau ir paprasčiau, kokio velnio sukt galvą dėl to, ką turi daryt, ką turi galvot, kai yra gatavos nuomonės, perimtos iš tėvų ir iš valdžios. Žodžiu, senojo klebo-

no pastangos nenuėjo vejais, sėkla krito į jūsų sielas, o vėliau, atėjęs Konradui, sudygo. Diktatūra tuo ir įstabi: ji kaip paveldima liga, nelauktai išlendanti paviršium po dviejų ar trijų kartų, nors jau buvo tikėta, kad jos nebėr nė kvapo.)

Altarista nebuvo slibinas, su kuriuo būtų galėjęs klebonas kovot, jis nenusidėdavo ne todėl, kad pagundų užplūstas įveiktų save, o todėl, kad niekad nepatirdavo pagundų. Jo veidas visuomet buvo abejingas, ir klebonas nemėgo jo už tai. Pats klebonas, išvydęs gražesnę moterį, sukąsdavo dantis ir kietai sugniauždavo kumščius, o paskui ilgai žegnodavos ir melsdavos. Jis bijojo mėnesienos, bijojo mėtinio jos kvapo ir todėl vengdavo eit iš namų sutemus.

Po senojo klebono mirties altarista ėmė palengva keistis. Jo balse atsirado nepakantumo prieštaravimams, povyzoj — išdidumo. Dabar jis jau nebuvo toks švelnus kaip kadaise ir, kai vieną dieną jūs be jokios baimės suleidot savo ožkas į jo ganyklą, jis atėjo ir užpjūdė šunim jūsų piemenį. Piemuo išsigando, apkurto ir neteko balso, ir dar naujasis jūsų sąžinės sargas lazda pritrėškė berniokui ausį, ta susitraukė ir kone -nunyko. Altarista pats sau pradėjo šį tą reikšt, ir tai atsiliepė jo išvaizdai: jis suvyriškėjo. Jis liovės siuvinėjęs ir susidomėjo arkliais, o nuo gražių arklių iki gražių moterų tik vienas žingsnis. Jūs supratot tai ir suskubot tekint savo dukteris, o savo moterų neleidot vienu į kleboniją. Jūs laukėt. Kas paklius į vilko nasrus?

Jis pasirinko Mariją, tą velnio mergiotę, kurios žvilgsnis varė jus į pasiutimą. Vieta, kur jis ją patykojo, nebuvo pati tinkamiausia meilės prisipažinimams. Jūs puikiai prisimenat tą vietą, nes patys, būdami berniokai, prigrėžiojot skylių sutrešusiose lentose ir, prasibrovę pro aukštas vešlias dilgėles, prigusdavot akim prie tų angų į slėpiną pasaulį, kur gilioj prieblandoj plikos baltos moteriškos odos lopinėlis virsdavo magiška vertybe, gniaužiančia kvapą, priverčiančia liepsnot jūsų veidus, lobiu, kurio prisiminimą jūs kelias savaites nešiodavotės širdy, puose — lėjot, neleidot užgest, ir jau paskui, po daugelio metų, tapę vyrais, veltui laukėt, kad kurios nors prašmatnios gražuolės vaizdas sukeltų jums jausmų audrą, bent iš tolo primenančią anas aistras, patirtas regint kokios nors kaimietės merginos apnuogintą papilvę.

Altarista, išbaidęs du ar tris iš jūsų, pats pasilenkė prie vi-
nim iškrapštytos skylutės, ir tik jam vienam težinoma, ką ten išvydo, nes trypdamas, laužydamas dilgėles ir kiečius, jis užėjo iš kitos pusės, vienu trūkiu atplėšė duris, ir Marija, nespėjusi nė rikteli, atsidūrė jo glėby. Tačiau tik akimirka. Marija tuojau atsitokėjo, atstūmė patiną, pasitaisė suknelę ir žiūrėdama jam į akis šaltai iškošė, kad geriau, velniai rautų, darysianti tai su savo tėvu, taip ir pasakė, o po to dar šėrė priešais ją stovinčiam vyrui į veidą, apsisuko ir nuėjo, o jis lydėjo ją ašarų pilnom akim.

Jūs, mačiusieji altaristos pažeminimą, daugiau nė per nago juodymą nevertinot jo vyriškumo, jūs liovėtės su juo skaitėsi, liovėtės lankę bažnyčia, ir jis gavo išsikraustyt kitur. Bet ne tai svarbiausia. Merginos žodžiai jums taip pat giliai krito į širdį, kaip ir nelaimingam dvasininkui. Ir kai maždaug po pusmečio jos motina nei iš šio, nei iš to išgėrė butelį acto esencijos, jums jau nereikėjo svarstyt ir ieškot savižudybės priežasčių, jūs turėjot gatavą nuomonę, jūs nė nesuabejojot, kad moteris užklupo dukterį su tėvu ir pamatė tai, ko nebegalėjo išvert.

XXXIV

Neįtikėtina, bet teisybė: žmonės iš Sniegovijos pakraščio tuomet laikė prikaustę jūsų dėmesį. Jūs prisimenat anų metų Mariją, kaip išdidžiai ir įžūliai ji laikėsi, kaip vaikščiojo užplėstu smakru, o ką sutikus taip dėbteldavo akimis, kad jūs verčiau nususukdavot, nenorėdami sutikt to žvilgsnio. Ir šitaip riest nosį, vien dėl to, kad sugulei su savo tėvu! Jūs tylėjot sukandę dantis, sugniaužę kumščius tik todėl, kad bijojot to žmogaus, stiprių jo rankų, kurias jis bet kada galėjo paleist į darbą. Ir tik jūsų moteris žvelgė į jį neslėpdamos smalsumo, o kai jos prašnekdavot, jų balse jūs pagaudovot vos pridengtą susižavėjimą juo. Nors žodžiai buvo smerkiantys, kažkaip per greit ir per gyvai moteris juos tardavo, tarytum springdamos. Ir ne vienas iš jūsų tais laikais yra pasigėręs ir įkrėtęs žmonai į kailį, neaiškindamas už ką.

Ji gyveno su tėvu, niekas nebūtų įstengęs išklibint jūsų tikėjimo tuo. Jums užimdavo kvapą iš bejėgiško apmaudo matant, kaip ji šukuoja jį ir skuta, pasisodinusį kieme prie šulinio, kaip ji vylingai juokdamasi lesina vištas, o paskui nusigręžia ir eina vidun, o jos tėvas, metęs šukas, su kuriom šukavo arklio uodegą ir karčius, arba šakes, su kuriom mėžė tvartą, žengia jai iš paskos ir gerai uždaro duris iš vidaus. Jūs matėt, kokių žvilgsniu ji žiūri į jį, o jis į ją, kaip juodu liečia vienas kitą, atsargiai ir švelniai, kai reikia nuimt koki šapą nuo pečių. Tik Mozeris užsispyręs tvirtino, kad nieko tarp jų riešą, kad niekas nieko nematė ir negali žinot. Bet kas jums nuomonė žmogaus, kuris nori išsiginti net ir to, kad macai, kuriuos jis valgo per savo velykas, užmaišyti su krikščionišku krauju. Tarsi jūs patys neturėtumėt akių ir ausų. Jūsų, dėkui dievui, motinos nepagimdė kurčnebylių ir neregijų. Argi nematėt, kaip tėvas geidė dukters, argi nematėt geismo mažose jo akyse? Argi nematėt tose akyse gudrumo? O ir ji, užuot žvalgiusis į savo amžiaus berniokus, ko gi ji rodė tiek švelnumo tam savo tėvui išmuštais priekiniais dantim? Kodėl jis neleido niekam net prisiliesti prie dukters? Jūs kuo puikiausiai supratot, kad ilgai šitaip būt negalės, kad turės viskas kaip nors pasibaigt, ir neretai pašnekėdavot apie

tai, suėję prie Mozerio krautuvės. Ir kaip kelias, einantis per Sniegoviją, jau ne syki nešė jums įvairiausių netikėtumų, taip ir tąkart kelias, o ne jūs patys, viską išsprendė. O! tai buvo didelis netikėtumas. Jūs prisimenat lyg šiandien.

XXXV

Tik tik prasidėjo žiema, gruodas sukaustė žemę, ir jūs jau nebegalėjot ant jos sėdėti, tad temstant susigrūsdavot pas Mozerį į krautuvę ir po pusvalandžio ten jau nebūdavo kuo kvėpuot nuo tabako dūmų ir alaus raugalų. Vasara, žinia, kur kas geresnis metas, bet nieko čia nepadarysi. Ką tik buvot išileidę į ginčą su Mozeriu dėl jūsų narsos (Mozeris, pamenat, sakė, esą jeigu tik jums grėstų žydų antpuolis, devyniasdešimt nuošimčių jūsiškių kaipmat apsipjaustytų, kad tik įrodytų savo lojalumą, o jūs nenorėjot su tuo sutikt), kažkas jau užsimojo tuščiu buteliu, taikydamas į pilnas prekių lentynas, bet, tuo momentu atsilaipojo durys, šaltas oras kamuoliais plūstelėjo vidun, o paskui pasirodė berniokas, kuris šūktelėjo nuo slenkščio, kad atvažiuoja čigonai, daug čigonų, o to jums ir trūko tąsyk, kad galėtumėt išlieti savo pagiežą, susitvenkusią širdyse, tik ir teieškančią progos pratrūkt. Dažnai jums galima būtų prikaišiot dėl įvairiausių dalykų: dėl pernelyg didelio pagiežingumo, dėl pasiaukojimo stygiaus, dėl šio ir ano. Bet tokie jau jūs esat — paprasti, buitinių kovų užgrūdinti žmonės,— ir kam tas nepatinka, jūs žemai nesilenksit prašydami pasilikti pas jus, neskersit, kaip sakoma, paršo tam, kam gana ir viščiuko.

Sustojot sparčiai temstančioj prieblandoj, išiklausėt ir tikrai išgirdot vežimų ratų cypčiojimą. Tada kas buvo pasiėmę lazdas ar peilius, patogiau juos sugniaužė, kas ne, tie išsirovė po žiogrį ar išsilupo akmenį iš išalusios žemės. Kai vežimai girgždėjo sukdami į Sniegoviją, jūs stovėjot jau išilę, bet dar labiau kaitindami viens kitą nepiktom patyčiom. Galų gale ratai priartėjo, jums iš krūtinių ištrūko trumpas murmesys, ir kažkuris iš jūsų tvojo lenta per snukį pirmajam arkliui, arklys sužvingo, suprunkštė, atsistojo piestu, žengė atatupstas, vežikas, lig tol pusiau snūduriavęs, nespėjo atsitokėt, susigriebė čaižyt arklį botagu, tuo metu jūs kaip vilkų ruja šokot prie vežimų, jausdami maloniai maudžiant paširdžius, būsimo susirėmimo nuojauta smagiai atsidadė smilkiniuose, kiek spaudė juos, svaigino galvas. Iškelę savo lazdas ir akmenis, jūs urgzdami nuplėšėt vežimų dangčius, nutraukėt avikailius, bet...

Jūsų apsirikta, ten buvo ne čigonai, ne. Komediantai. Klajojančių komediantų trupė, kaip jūs vėliau patyrėt, užklupta ūmai prasidėjusių šalčių. Apsimuturiavę kas kuo įmanė, jie šiaip ne taip atsikapstė iki Sniegovijos ir ketino čia išlaukti didžiuosius šalčius, o paskui vėl leistis į kelią. Ir kai jūs lupte nulupot nuo

jų visus kailius ir apsiaustus, į kuriuos jie buvo susisukę, radot keturiolika mirtinai išgąsdintų žmonių, tikriau, keturis vyrus ir dešimtį moterų, netekusių vilties rast prieglobstį ir šilumą tam ilgam tuščiam ūmai prasidėjusios žiemos kely.

Viešpatie, kaip seniai tai buvo! Bet jūsų atmintis viską išsaugojo, išlaikė, tarytum pati žinodama, kad anksčiau ar vėliau išauš diena, kai jums būtinai prireiks tų prisiminimų.

Jūs atmainėt savo pagiežą į malonę, jūs davėt tiems žmonėms viską, ko reikėjo: prieglobstį, karštos sriubos, šilto vandens nusipraust, davėt degtinės ir leidot pabūt tiek, kiek jiems reikės. Jūs nekeliaklupsčiavot prieš juos, bet jūsų intucija kuždėjo, kad gerumas bus atlygintas, nors nežinia dar nei kada, nei kaip. Ir iš tiesų: turėjot puikiausią žiemą per visą Sniegovijos istoriją. Smagią žiemą, pertekusią prašmatnių reginių, šventiškos nuotaikos (kokios lig tol išvis nežinojot), juoko pusrų, pokštų. Kasvakar Šmuelio namuos, kur jūs buvot apgyvendinę trupę, komediantai rodė lėlių vaidinimus jums, o sekmadieniais pasirodydavo turgavietėj. Kaimiečiai iš aplinkinių kaimų, gretimų miestelių gyventojai pavydėjo jums tą žiemą. O jūs pūtėtės kaip bajorai, mažai kalbėjot ir daug šypsojotės, o jūsų šypsenos bylojo apie kažkokią paslaptį, težinomą tik jums, vyrams iš Sniegovijos. Ta paslaptis, ta ezoteriška vertybė, kuri jus vienijo ir kėlė aplinkinių pavydą, buvo mažakrūtės komediantų merginos, stangriom blauzdom, siaurom šlaunim, elastinga oda, ir jų moterys, gal kiek labiau padėvėtos už jūsų žmonas, bet užtat jautrios, prityrusios, kvepiančios tolimų kraštų vėjais. Jos traukė jus kaip magnetas. Jos nesidrovėjo apsinoogint labiau negu jūs anuomet buvot pratę, jų akyse švytėjo svetimų saulių atspindžiai, jų krūtys ir strėnos, kaip jums rodės, dar tebevirpėjo nuo paslaptingos, jums nežinomos padermės vyrų prisilietimo, bet užvis svarbiausia, kad jos buvo linksmos, lengvai sukalbamos, nebrangios ir dosnios. Bendraudami su jom, jūs pasikeitėt patys, netekot savo įprasto irzlumo, įtarumo, pykčio. Bažnyčia, jūsų žmonos, bejėgiai seniai ir davtkos kiekviena proga gąsdino jus negirdėtom ligom, kuriom dievas baudžiaš už nuodėmę, bet jūsų vaizduotė piešė jas savaip ir jūs net ilgėjotės tų ligų, slapčiom vildamiesi, kad jos padarys jūsų gyvenimą dar nuostabesnį. Jūs galvojot, kad jus apniks šunvotės, panašios į puikias gėles, kad pūliai, trykštantys iš jų, ne nepakenčiamai dvoks, o (galbūt irgi nepakenčiamai) kvepės. Laimės jausmas, lydintis kiekvieną jūsų žingsnį anuomet, vertė jus tikėt, kad jūs išdžiūsit ir liksit tokie lengvi, jog nebegalėsit eit žeme, o plaukiosit oru per sieksnį nuo žemės. Ir taip toliau, ir taip toliau. Jūs nepaisėt bauginimų, o iš visos širdies troškot užsikrėst tom nuostabiom ligom, kurios jums tik dar ilgiau primintų jūsų džiaugsmą. Betgi joks užkratas nekibo prie jūsų, ir jūs gyvenot apsvaigę nuo vėjo, pūstelėjusio į jus iš plačiojo pasaulio. To pasaulio, apie kurio buvimą jūs daugiau žinojot, negu rimtai tikėjot jį esant, Tą

žiema jūs įpratot praustis dažniau negu tikrai reikia, įpratot šukuotis plaukus ir skustis barzdas, įpratot šluostytis užpakalį, įpratot spęst pelėms spąstus, nes sužinojot, kad moterys jų bijo, įpratot šveist dantis rupia druska, kad nėsמידėtų iš burnos, ir~iie įpročiai pasiliko visam laikui.

Tai apie jus. O Marija? Kuo ji čia dėta?

XXXVI

Vienas jūsiškių svečių aną tolimą žiemą sutiko būsimąją Eitanos žmoną, skubančią iš Mozerio krautuvės. Tai buvo, jūs gerai menat, išblyškęs jaunas vyras. Jo vardas berods Vaska Prišė. Tą tamsią vėjuotą sausio dieną jis paėmė iš mergiotės rankų pintinę ir palydėjo iki namų, netardamas nė vieno žodžio, o jūs pirmą kartą matėt ją nudelbusią akis į žemę. Prišė stovėjo prie tvoros ir sekė Mariją žvilgsniu, kol ji atidarė duris ir dingo už jų. Jis vos spėjo atsokt į šalį, kai jos tėvas, maurodamas it bulius, užsimojęs kirviu išgriuvo iš malkinės. Sukdamas kirvį virš galvos, jis vijosi Prišę per Sniegoviją. Jūsų džiaugsmas buvo taip pakeitęs jus anuomet, kad jūs pajutot norą padėt vaikiniui, padėt svetimam, tik kad jau buvo per vėlu kištis, nė vienas iš jūsų neišdrįso pastot kelio įsiutusiam jaučiui, ir vaikiną gavo suktis pats kaip išmanė. Jūs stovėjot ir žiūrėjot, Marija tarp jūsų, sustingus ir nieko nesuprantanti, išplėstais vyzdžiais, nors nežinia ko ji bijojo. Jūs matėt, kaip ji išsižiojo, išgirdot jos riksmą, kai kirvis šmėkstelėjo per plauką nuo vargšo vaikino. Jūs matėt jos tėvo veidą, storas it kraujo prisisiurbusios dėlės gyslas smilkiniuose, stiklines akis, ir jums buvo bjauru. Jūs matėt, kaip palengva atslūgo baimė iš Vaskos Prisės širdies, kaip jo veidas tapo ramus, lyg išdrožtas iš liepos. Jūs matėt, kaip jis netgi nusišypojo atsigręžęs į savo persekiotoją, nusišypojo, kaip jums pasirodė, iš gailesčio, nes suprato, kad įniršis atėmė šiam protą. Jis nusišypojo, nes suprato, kad protas pranašesnis už beprotybę toj padėty, į kurią jį įstūmė neapgalvotas noras panėšėt merginos krepšį. Dabar jis sustojo ir laukė, kol žmogus su kirviu jį pasivys, tada pasilenkė, pasėmė saują pelelų, kuriais jūs storai nubarstydavot kelkraščius, kad nebūtų sliudu, šėrė juos persekiotojui į akis, o paskui, ištraukęs kažkuriam seniui iš rankų lazda, dūrė ja vijikui į paslėpsnius. Kirvis anam iškrito, o pats jis pamažu susmuko ant suplūkto sniego. Nugalėtojas apsisuko ir ramiai nuėjo sau, išgėrė arbatos ir nė vienu žodžiu neužsiminė apie tą įvykį, o jūs, pakėlę nugalėtąjį už rankų ir kojų, nutempėt namo ir taip pat išsiskirstėt, palikę mergiotę raudančią, šlapiu nuo ašarų veidu, sėdinčią kiemo vidury. Niekam iš jūsų nesinorėjo ją guost.

Po anos dienos ji tarytum padūko, ankstesnės meilės tėvui neliko nė kvapo. Ji visai su juo nebesiskaitė, ji užtrenkdavo

duris jam prieš nosį, liovėsi virus valgi, liovėsi prižiūrėjus tėvą, skalbus jo drabužius, plovus kambarius ir šluosčius dulkes, liovėsi lesinus vištas ir šėrus gyvulius. Jis susitraukė, susigūžė, tiesiog paniškai bijojo sutikt jos žvilgsnį ir kai kartais, išvargintas jį gaubiančios tuštumos, iškamuotas vienatvės, jis prieidavo prie jos, ji, staiga atsigręžusi, taip nudelbdavo jį, kad jis užsidengdavo veidą delnais ir pravirkdavo kaip vaikas. Bet jos širdis buvo jam aklinau uždaryta. Jis sulyso, sunyko. Dienų dienas jie neištardavo vienas kitam nė žodžio. Jis — kad bijojo jos. Ji — kad niekino jį. Mozeris vėl tvirtino, kad nieko čia nesą nuostabaus, kad mergiotė stačiai pavargo, išsisėmė, kad reikia poilsio ir viskas įeiti į vėžes, bet jūs, ačiū dievui, vis dar nebuvot neregiai ir kurčnebyliai ir puikiai galėjot susigaudyt patys: jos jaunas kraujas suputojo, jis šaukės tokio pat jauno, šviežio kraujo, ir ji negalėjo dovanot savo tėvui, kad šis taip ilgai laikė ją uždaręs, kad tiek laiko ją turėjo pririšęs prie savęs. Aišku kaip dieną. Mozeris vėl... bet ką čia jums jo paisyt.

Vasario pabaigoj ūmai atšilo, komediantai susikrovė savo balaganą ir išriedėjo, ratams žliugsint per skystą sniego košę, o sykiu su jais išvažiavo ir Marija, palikus savo tėvą jūsų priežiūrai. Jai iškeliavus, jis visai apsileido, ėmė trauktis į kupurą, kosėt, o orams kaip reikiant atšilus, užsimetęs ant peties tinklą išėjo prie upės ir niekados daugiau nebegrižo. Ligi tos dienos jūsų moterys išvirdavo jam valgio, apskalbdavo jį, palopydavo drabužius, bet darė tai labai nenorom, sakėsi prisibijančios krauju pasrūvusių jo akių ir nuolatinio tylėjimo. Jūs pernelyg nevertėt jų, nes vis dar buvot minkšto būdo, negalėdami užmiršt nuostabios žiemos. Susirinkę pas Mozerį nuolat spėliojot, kaip einas artistams, svarstėt, ar išvysit juos dar kada, o sykiu prisimindavot ir Mariją, iš kurios nebuvo jokios žinios. Pamažiūkiais viskas ėmė užsimiršt, jus vėl griebė į naga darbai, rūpesčiai, dienų monotonija, jūsų suirzusios moterys, jūsų žliumbiantys vaikai, jūsų įprastinis gyvenimas.

xxxvii

Grižimas. Kas iš jūsų yra iš kur grįžęs? Niekas. Nebent iš turgaus, iš Šmuelio karčemos, iš žvejybos, iš Mozerio, iš sapno ar iš kapinių. Ir viskas. Vartojat tą žodį, bet ne daugiau. Jis jums reiškia mažai. Skurdus žodis. Išėjimas! O! čia kas kita... Bet grįžimas — niekai.

Be nervų, be jaudinimosi, be didesnio smalsumo rudeniop jūs sutikot grįžusią ją. Puikiai tą prisimenat, nes kaip niekada daug tais metais buvo laumių plaukų, tų vėlniaižin iš kur besiimančių voratinklių, kurie skraido ir skraido ore, nešiojami vėjo. Taigi. Ruduo nusistovėjo šiltas, ramus, vėjas pūtė nestipriai ir lygiai, ir jūs nesistebėjot, kai krapštantis lauke veidą paliesdavo plonytė

gija. Nubraukdavot ją nuo skruosto, ir tiek. Tai buvo netgi malonu: išskrendantys į rojų paukščiai, tyri saulėti vėstantys orai, nerėžiančios akių rudeninės gėlės, gelstantys medžiai, tuštėjančios platybės, pirmieji laumių plaukai. Paskui jų ėmė rasti vis daugiau. Ir iš kokio pragaro? Atplaukė oru nelyginant migla ar debesis, gulė ant laukų, ant trobesių stogų, pynėsi apie medžių šakas, jų vis daugėjo ir daugėjo, galo nesimatė. Rodės, uždus arkliai, šunes, ožkos, o ir jūs patys. Jūs krenkštėt, kosėjot ir Spjaudėtės laumių plaukais. Jie vėlės jums į ūsus, į barzdas, į plaukus, lipo prie blakstienų, ir todėl kad ir kiek trynėt akis, vis tiek matėt pasaulį kaip pro rūką. Nuo tų prakeiktų voratinklių jūsų švarkai, megztiniai ir kelnės ėmė atrodyt taip, lyg būtų apaugę pilkšvais pelėšiais. Jūs sandariai uždarinėjot duris ir langus, bet vis tiek valgėt kiaušiniene su voratinkliais, su jais gėrėt vandenį ir girą, tabakas turėjo laumių plaukų skonį, o naktį gulėtės į patalą, kvepiantį drėgnais sudulkėjusiais voratinkliais. Taip buvo gal dvi savaites ir į antrosios vidurį jūs išvydot, kaip iš šitos laumių plaukų miglos išniro kinkuojantis galvą paišas kumelys, paskui nedidelis važis, o jame Marija ir liesas vyras išsišovusiu gurkliu ir kiek per daug išsprogusiom akim. Mergiotė neatrodė labai persimainius, nors gal ir ramesnė: jos povyzoj, veide, žvilgsny nebuvo krentančio į akis, rėkiančio išūlumo. Vežimas stabtelėjo Sniegovijos vidury, mergiotė be jokio jaudinimosi išklusė žinią apie tėvo pragaištį, pasiskolino iš Mozerio kirvį, tada grįžo namo, atmušė lentas nuo langų ir pradėjo pamažiukais kurtis.

Iš namų ji beveik neišeidavo, nebent tik neišvengiamo reikalo spiriama perbėgdavo per kiemą. Siuntinėjo savo vyrą pas Mozerį žibalo, cukraus, degtukų, silkės. Ir retkarčiais degtinės pas Šmuelį. Jos vyriokas buvo plepus, per daug plepus kaip jums, daug juokėsi, ir dėl to nuolat atrodė, kad mezga prieš jus kokią klastą. Kitaip kam gi taip rodytų dantis? Jūs prie jo nekibot: atvažiavai tai atvažiavai, turi kur gyvent ir gyvenk, veiskis ir dauginkis, kaip sakoma. O ir ką galėjot jam prikišt? Atvežė jį mergiotė, kuri nors ir gyveno Sniegovijos pakrašty, betgi vis tiek buvo viena iš jūsų. Taigi.

Jo oda buvo balta, kojos plonos, rankos silpnos. Jums kėlė nuostabą ir sykiu šioki tokį pasibjaurėjimą jo pirštai — ilgi ir ploni. Nė vienas iš jūsų lig tol nebuvo matęs šitokių rankų. Ir vergiav jo buvo keistas, neįprastas. Kaip tik dėl šio verslo jūs privengėt jo ir namų, kuriuose gyveno jis su savo pačia, o netrukus dar ir jų vaikas. Siaurapirštis gaudė pats ir supirkinėjo gyvates, kurių aplink jus ligi tol buvo gyvas galas, bet gaudytojui apsigyvenus Sniegovijoje jos ėmė nykt, kol visai pradingo. Kur įstengdamas jis rinko tuos šliužus, nesibjaurėdamas čiupinėjo rankom, apžiūrinėjo jas tiriamai primerkęs akį, dėjo į dėžes ir kažkur siuntė. Vienas iš jūsų kažkur išgirdo, kad už jas siaurapirštis susišluoja gražaus pinigų, bet jūs abejojot, nes

jei jis uždirbtų tiek auksinių, kiek turėjo ant savo kūno gyvačių įkandimų, tai seniai jus visus būtų nupirkęs ir pardavęs. Kartą ar du jis ėjo su jumis lažybu, kad gyvatės nuodai jam nė motais, leidosi kirmino įgeliamas į ranką, jūs matėt geluonies, skylutes, iš kurių sunkės kraujas, o jis tik juokės ir žėrėsi jūsų pinigėlius sau į kišenę. Nešvarūs reikalai. Kur girdėta, kad gyvatė įgeltų žmogų, o jam nieko. Jis sakė, kad gyvatė jam kaip jums bitė, bet užtai jis iškart gautų galą nuo bitės, tą jūs gerai išidėmėjot, ir jeigu tas teisybė, tai turbūt nuo jos ir gavo galą, nes ir jo pačiai tai turbūt gerai buvo žinoma, o ką čia reiškia pagauti bitę ir įleisti miegančiam į ausį. Jokios žymės, taigi. Jūs neduotumėt nukirst rankos, kad taip ir buvo, bet, viena, vyrukas vėliau dingo kaip į vandenį, antra, tuo metu kaip tik atidarė savo namus Elzė, ir tai jam buvo baisiai prie širdies, jis įjunko ten leist visą laiką, užleido savo gyvatišką verslą, o jūs žinojot, kad jo žmonai tas labai nepatiko. Teisybė, jūs nė sykio negirdėjot, kad ji būtų sukėlus barnį, sviedus į jį kokią lėkštę ar taikiusis apšutint verdančiu vandeniu, kaip kad paprastai elgias jūsų moterys, kai esti nepatenkintos. Ne, jų namuos visad buvo tylu, bet ta tylą buvo nerami, slegianti, įtartina tylą, o jūs juk žinot, kad mergiotė niekad nebuvo pėsčia. Ką ten reiškia kyštelė vabzdį žmogui į ausį, o paskui ramiai užkašt velionį atkampiam sodo pakrašty. Taigi. Viena gražią dieną gyvačių gaudytojas išgaravo, bet jūs žmonės nesmalsūs, kas jums darbo kažkoks prašalaitis, tegu jis skradžiai, tik pašnairuodavot, ar našlė nespėdžia ko Elzei, Elžbietos jūs neketinot taip pigiai atiduot, bet našlė nesirodė iš namų, tik naktim išeidavo pakvėpuot gryn oru, o gal rezgė kokius kerus, bala ją žino, greičiausiai taip ir buvo, ne kitaip, ji iš prigimties ragana, jūs visada tą jautėt, bet tylėjot, nes ką gali žinot, geriau patylėt, jei bėda nespiria kalbėt. Taip jūs manot. Dabar jau niekas nepasakys, kaip ten iš tikrųjų būta, bet kai kurie iš jūsų prasitarė matę ją prikeliant numirėlius ir bučiuojantis su jais, kažkas užtikęs ją geriant šuns kraują, dar kai kas pastebėjęs, kaip naktim ji išskrisdavo pro langą, o po kelių dienų iš aplinkinių kaimų atskriedavo žinia, kad toks ir toks vaikas mirė nuo dusulio. Mozeris juokėsi iš jūsų nuogaštavimų ir kalbėjo, kad našlei išaugs iltys ir ji apgraušianti jums galvas, kai jūs ramiai miegosit, kad jums dėtas jis gerai ją uždarytų, idant neliktų nė plyšelio, kitaip ji pavirs gyvate ir iššliauš pro skylę grindyse, pavirs šikšnosparniu ir išlėks pro kaminą, pavirs juoda liepsna ir išguldys jus visus maru. Mozeris juokėsi, bet juokėsi vienas, nes ką jis, silkius, galėjo išmanyti. Pas jus būdavo dar ne tokių dalykų.

O netrukus atsirado tas valkata, Etaną, ir lyg niekur nieko nuvedė našlę prie altoriaus, net nepažvelgęs į ją kaip reikiant nė sykio, tarsi jam visai nerūpėtų nei kas jam virs valgi, nei kas gimdys vaikus, nei kas šildys patalą naktim.

Jūs aiškiai pamenat tą dieną, kai jūsų akį patraukė dulkių stulpas, pamažiukais artėjantis link Sniegovijos nuo saulėlydžio pusės. Jūs suklusot visi kaip vienas, ir netrukus jūsų ausis pasiekė tolimas arklių žvengimas ir neteptų ratų girgždesys, nors gurguolės dar nebuvo matyt. Jūs susižvalgėt ir visi pagalvojot tą patį: komediantai, jie vėl sugrižo pas jus. Jie vėl atneš giedrą, pakilią, šventišką nuotaiką, jūs vėl galėsit glostyt stangrias mažakrūtes merginas, nebereikės žemintis prieš Elzę, kad valandžiukę gautum pamaigyti netašytų jos kaimiečių tešmenis, jūs vėl galėsit klausytis begėdiško pusnuogių gražuolių juoko, uostyt svaiginantį saldų jų plaukų ir kūnų kvapą, vėl galėsit mėgautis kerinčia jų akių šviesa, kuri kadais jus paversdavo vaikais, nesvarbu seną ar jauną, vėl miegodami alsuosit lengvai, o sapne skraidysit. Ir jūs visi kaip vienas pakilot ant kojų, negalėdami atplėšt žvilgsnio nuo dulkių stulpo, besiartinančio iš vakarų, jūs išsitiesėt, pasitempėt, net jūsų seniai, kurie šiaip jau neįstengė vaikščiot nesiramsčiuodami, ir tie žiūrėjo, kur čia paslapčia nukišus lazdas. Jūs be perstojo uodėt orą, laižėt ūmai išdžiūvusius gomurius ir sukepusias lūpas, o jūsų rankos nuslydo į kišenės, graibė ten pinigų pirmai pradžiai, ir tie iš jūsų, kas nebuvo jų pasiėmę, apmaudžiai spjaudė ant žemės ir protekiniais skubėjo namo pakrapštyt slaptų plyšių ar iškratyt piniginių.

Bet iš krautuvės išėjo Mozeris su žiūronu rankoj ir pasakė, kad prasidėjo karas. Nepraėjo nė valanda, kai jo žodžiai pasitvirtino. Vietoj tamsiaakių merginų į Sniegoviją įjojo prūsų kavaleristai. Bet jūs jau tūno jot kiekvienas savo namuos už užšautų durų, ir Sniegovija atrodė kaip išmirus. Tokia jūsų atminty išliko Pasaulinio karo pradžia.

Sulig karu prasidėjo jūsų nelaimės, tikriausiai, jūsų Didžioji Nelaimė, kuri truko daugel metų ir kuri tūkstančius dienų nuodijo, gadino jums kraują. Tos nelaimės šauklis buvo Paukštis, jūsų duobkasys. Jis nedrąsiai, pašnibždom prasitarė apie savo būgštavimus vienam kitam iš jūsų, ir greitai jūs visi persiėmėt jo bloga nuojauta, kuri netruko pasitvirtinti ir kurią ilgus metus patvirtindavo kiekviena išauštanti ir užgęstanti diena. O! Nusakyt tai galima trim žodžiais: jūs liovėtės mirę. Bet šituose žodžiuose sutelpa tiek daug blogio, kad kažin ar kas įmanytų visą jį atvaizduot. Šiandien tai jau praeities dalykai, betgi praeities ne tokios jau tolimos, ir kai viską prisimenat, jus nukrečia šurpas.

Žinia, nėra reikalo aiškintis, kas yra karas — kraujas ir ašaros, mirčių mirtys, pražudyti gyvenimai, kurie nutrūksta staiga, kvailai, beprasmiškai. Praradimai. Neišsipildymai. Aplinkui, papupio miesteliuose, panašiuose į Sniegoviją, kaimuose, artimuose ir labiau nutolusiuose, visur kartkartėm pratrūkdavo verksmas ir dantų griežimas, varpai skambino laidotuves, oras kvepėjo

jazminais ir šviežiai iškasta žeme. Visur taip buvo, tik ne pas jus, ne Sniegovijoje. Būtų baisus melas sakyti, kad karas jus ap- lenkė, kad praėjo jūsų neužkabinęs. Ne. Kai kas išėjo, kad nie- kados nebegrižtų. Ateidavo žinia, kad tokio ir tokio jūsiškio daugiau nebėr. Ir viskas, velniai rautų!

XXXIX

Jūs niekad nebūtumėt to pastebėję, jeigu ne Paukštis. Jūs nėjot kasdien į kapines ir nežiūrėjot, kas ten dedas. Uždegdavot žvakelę per vėlines, ir gana. O Paukštis, galima sakyti, buvo kapinių gyventojas. Viena dieną (karas jauėjo į pabaigą) Paukštis neramiu apsiblaususiu veidu išėjo pro kapinių vartus ir sustabdė kelis iš jūsų, klyvinius pro šalį. Iš pradžių jie manė, kad jis girtas, tad ištūmė jį į griovį ir buvo bepėdiną savo keliu, bet jis išsitiesė ir kiekvieną pašaukė vardu, o balsas buvo blivus. Ir tada jie nusekė paskui jį į kapines, o jis tylėdamas žengė pirma jų, kilpoj o žole apaugusiais takeliais tarp senų, suskeldėjusių, aprupėjusių ir sulūžusių antkapių, sutrešusių ir iškrypusių kryžių. Jieėjo nesuvokdami, kur jis juos veda, bet pakludami šuniškam jo atkaklumui, vertusiam sukt ir sukt ratus, bruožt pirmyn ir vėl grįžt atgal, ir tik kai jiems, jau apsvaigusiems nuo šmėkščiojančių antkapių ir kryžių, vis tų pačių, trūko kantrybė, kai jie pamanė, kad jis pamišo arba tyčiojas iš jų ir vedžioja už nosies, čiupo, užlaužė jam rankas už nugaros ir privertė sustot, nors jis nieku gyvu nenorėjo ir vis priešinosi, tik kai jie kelis sykius pliaukštelėjo atžagaria ranka jam į terlę, kad jis atsitokėtų ir aiškiai pasakytų, ko nori iš jų, Paukštis linktelėjo galva į džiūstančią, skeldėjančią žemę ir pasakė šnibždom, tarytum baimindamasis, kad kas svetimas jo neišgirstų:

— Žiūrėkit! Karas baigiasi, o čia nėra nė vieno šviežio kapo. Ar matot tuos antkapius ir kryžius? Jie visi seni. Apsamanoję. Takai užžėlę. Suprantat?

Iš pradžių jūs nieko nesumojot, tik jautėt, kad iš tiesų kažkas yra ne taip, kaip derėtų. O paskui supratot. *Jūs liovėtės mirę*. Štai kas, po perkūnais. Tai buvo daugelio dalykų paaiškinimas. Jūsų nenumaldomai augančio skurdo, jūsų nesuprantamų nesėkmių, keistų konfliktų ir daug ko kito, Jums buvo sunku patikėt, bet netikėt tuo negalėjot. Iš tiesų. Užgniaužę kvapą jūs dairėtės aplink, sumetinėjot galvoj įmanomas ir neįmanomas reiškinio priežastis, bet nieko negalėjot supaisyt, vien tai, kad Paukštis nemelavo. Kam, jei ne duobkasiui privalu žinot, kada ir ką jis laidoja.

Suprantama, iš pradžių jūs netgi apsidžiaugėt, nes nė vienas nebuvo laisvas nuo natūralios mirties baimės. Nebuvo tarp jūsų tokio kuris be šturpo galvotų apie tai, kad neišvengiamai artėja diena, kai reikės viską palikt ir lišt po velėna, kai reikės

no

atsisveikint su upėm, su Sniegovija, su kalvom, medžiais ir paukščiais, su visais rūpesčiais ir džiaugsmis, su visais prisiminimais. Kas suskaičiuos, kiek kartų nuo pat mažumės jūs svajojot apie tai, kad viešpats pastebėtų jus, išskirtų iš viso pasaulio ir padovanotų pačią didžiausią, kaip jums atrodydavo, dovaną—nemirtingumą. Taigi suprantama, jog dabar triumfavot išgirdę ir suvokę, kad *Jūs liovėtės mirą*. Tą proga jūs susirinkot pas Šmuelį ir kiaurą naktį gėrėt degtinę, sėdėjot basi, vienais marškiniais, ir suplūkę maukėt kaušą po kaušo, bet juo sunkesnės buvo pagirios. Kai sykiu su galvos skausmu atėjo suvokimas, kad nemirt tai dar nereiškia nesent, nevirst bejėgiu, vos pasivelkančiu, niekam nereikalingu griuvena. Dabar jūs tarsi iš naujo pamatėt, kad jūsų namai pilni tokių griuvenų, kad, be jūsų vaikų ir jūsų moterų, dar kėblinėja sukriošę seniai užgesusiom akim, seniai, kurie tik patyliukais, po truputį čiulpia jūsų ožkų pieną ir žiautaroja duoną, kurie akli ir kurti, kurių rankos ir kojos girgžda ir trata vos jiems pajudėjus, seniai, kurių oda susirūkšlojus kaip šikšnosparnio sparnas, o protas aptemęs, ir kurie, be viso šito, turi dar vieną, patį didžiausią trūkumą—jie negali dirbt. Štai kas pamažėle tuštino jūsų ir taip niekad nepripildančius aruodus, štai kas nepastebimai subliūškino jūsų pinigines—senių armija, gausėjanti metai po metų, nepaliaujamai, nenumaldomai. Seniams reikia drabužių, reikia maisto, bet patys jie sau šito neužsidirba. Jums, savo vaikams ir anūkams, jie karos ant sprando.

Ir tuomet jūs jau patys pastebėjot, kad persimainėt. Ligi tol sūnų prisirišimas, pagarba ir meilė tėvams skatino jūsų džiaugsmą gimdytojų tverme, ilgu jų amžium. Jūs netgi didžiavotės, kad jūsų šeimos tokios didelės, kad seniai gyvi sulaukia anūkų ir proanūkių. Jūs niekad nežiūrėjot į burnas, daugiau į širdis, ir jeigu kuris nors papriekaištaudavo dėl senių rajumo, tai tik supykęs ir neišjausdamas į savo žodžius. O dabar jūs paniurot, jums neteikė jokio džiaugsmo užstalė, nes nė vienas negalėjot atplėšt žvilgsnio nuo drebančių rankų, tiesiamų į duonos kepalą. Jūs visai nejučiomis skaičiavot pieno gurkšnius, sutekančius tarp suvytusių lūpų, jūs matėt kiekvieną kąsnį, nuslenkantį plonu sunykusiu kaklu.

- Ir nors jūs kuo akivaizdžiausiai regėjot, kaip jūsų kapinės pamažu pamažu nyksta ir virsta dykvieta, kaip jų žemė, kelerius metus neliesta kastuvo, kietėja, džiūsta, skeldėja, aižėja sakytum bergždžios iščios, niekad nepatyrusios gaivinančio sėklos antplūdžio, nors jūs kasdien matėt aplink save iškaršusius senius, kurių viešpats dievas kažkodėl nepanoro pasiimt (ar užmiršo juos, ar baudė už kažin kokią bendrą kaltę, atimdamas iš jų galėjimą numirt ir atgult į grabą, išleisti paskutinį kvapą ir ramiems bei laimingiems ilsėtis per amžių amžius), nors įrodymai badė jums akis, jūs vis dar nenorėjot patikėt, kad jūsų dievas, kuriam jūs sąžiningai meldėtės ir kurio priesakus stengėtės tesėt kiek tik

įmanydami, būtų sumanęs šitaip iš jūsų pasityčiot duodamas Sniegovijai tik gyvenimą, be mirties. Jūs troškot, kad kas nors numirtų ir šitaip įrodytų, jog visa tėra paprasčiausia fantazija, sukurta degtinės įaudrintų Paukščio smegenų, kvailas aplinkybių sutapimas. Nejučiom, savaime jūs patikėjot, kad užtektų bent vienam iš jūsų atgult į lengvą kapinių žemę, ir toji paslaptinga užtvara, siena, skirianti būtį nuo nebūties, sugriūtų, o įprastinė gyvenimo—mirties kaita sugrižtų, išgalėtų vėl, ir jūs gautumėt atsikvėpt visais plaučiais, atsikratytumėt slogių abejonių, netikrumo dėl ateities, vėl gyventumėt kaip seniau, paprastai, ramiai, gal net laimingai.

Karas dar nebuvo pasibaigęs, visko galėjo pasitaikyt, ir jūs, lig tol žiūrėję į svetimšalius su panieka, nes jie nemokėjo jūsų kalbos, nepažino jūsų papročių, dabar ėmėt dėt į juos slaptų vilčių, jūs laukėt, kad jie — karas yra karas — nušaus ar pakars kuri iš jūsų, gink dieve ne artimą žmogų, bet gal ką nors iš miestelio pakraščio, geriau senį, nesuvokiantį, kas jam dedas. Gal vienas iš tokių senių žengs klaidingą žingsnį, bus nubaustas, nes juk karas tai karas ir bausmės žiaurios, ir jūs palaidosit nelaimingą kaip pridera, ir kapinės vėl sužaliuos, sužydės, takeliai apaugs tankiais žolių kilimais, žodžiu, vėl viskas bus kaip buvę. Bet...

... Karas pasibaigė, kariuomenė išėjo nusinešdama jūsų viltis, ir jėgų nepult į visišką neviltį jums teikė tikties šeiminkai, tie pusiau išprotėję vyrai, atsilikę nuo savo dalinių, pasimetę svetimam krašte be vadovybės, be maisto atsargų, be drabužių ir be sąžinės. Dieną jie dažniausiai tūnodavo miškų glūdomoj, krūmų prižėlusiose daubose, paupio karklynuose, seniai apleistose ir apgriuvusiose pirtyse ar sodybose, tik jau paties būtiniausio reikalo prispirti — išbadėję ar susirgę — išlįsdavo į šviesą, užtat naktį jie tapdavo krašto valdovais, naktį jie žygiuodavo kelio viduriu, ėjo ten, kur tik norėjo, ir darė ką norėjo. Jus protarpiais pasiekdavo garsas, kad jie plėšia, padeginėja, žudo ir prievartauja, žinios būdavo šviežios, tie plėšrūnai sukiojosi aplink, landė po kaimus, bet nevengė ir miestelių, ir jūs kasvakar stipriai užremdavot duris, nes ir Sniegovijoje jie galėjo pasirodyt. Jūsų miegas buvo paviršutiniškas ir neramus, koks ten iš viso miegas, kai viena akis atmerkta, o ausys gaudo kiekvieną krepštelėjimą, sklindantį iš lauko. Jūs gyvenot nuolatinėj baimėj, bet sykiu nepraradot paskutinės vilties, kad nakties šeiminkai vis dėlto neaplenks Sniegovijos, nepraeis pro šalį, kad vieną gražų rytą, atšovę visas velkes ir atidarę langines, sužinosit esą išvaduoti nuo nekenčiamos nemirties, nuo to keisto, nenormalaus užkrato, kažkaip išimetusio į jūsų bendruomenę.

Galų gale vieną naktį **jūs** išgirdot **ju** žingsnius, pajutot, kad jie jau čia, ir jūsų širdys ėmė plakti sparčiau. Užgniaužę kvapą, jūs prigludot ausim ir akim prie langinių plyšių, kad tik ko nors nepražiopsotumėt. Tamsus būrys, kurio jūs taip baimingai ir nekantriai laukėt šitiek mėnesių, perėjo per Sniegoviją nieko neliesdamas, neužsukdamas į jokią kiemą, nekapodamas kardais šunų, kurie nuščiuvę gulėjo savo būdose, irgi išsigandę pavojaus. Būrys jau ėjo pro paskutinius namus, pro Elzę, pro Šmuelį, pro Etaną. Nejaugi taip ir nueis? Stop! Vyrai sustojo. Jūs tiesiog virpėjot iš nekantrumo, iš smalsumo, nuo atgimstančių vilčių. Kas bus? Viešpatie, kurs esi danguje, kas dabar bus?

Iš pradžių jūs pagalvojot apie Etaną, apie išibrovėlį, nuo kurio per kelias uolektis trenkė jums tokiu svetimu laisvės vėju. Jūs pamanėt: pats dievas taip sutvarkė, kad Etaną išikurtų kaip tik jūsų bendruomenėj, o ne kokioj kitoj, pats dievas panoro priimt kaip tik šią auką, o ne kurią nors kitą.

Dar seniau, kol jūs kankinotės ieškodami nelemtos priežasties, privertusios mirtį nusigręžt nuo Sniegovijos, tarytum savaime jus buvo užvaldęs įsitikinimas, kad viskuo kaltas Etaną, kad tai jis užtraukė jums šią nelaimę, nes kol jis neįsibrovė į jūsų gyvenimą, šis tekėjo lygia ramia srove. Tai Etaną privertė jus nusizengt nusistovėjusiam įpročiui kratytis svetimų, jis kažką sujaukė jūsų sielose, sudrumstė jūsų pasitikėjimą savim, jis sudarkė jūsų harmoningą tikėjimą, kad jūs patys ir pasaulis visuomet buvo, yra ir liks toks, kokį ji matė patys seniausi jūsų patriarchai, kurie, teisybė, jau nieko nebepamena, bet kurie kadaise sugebėjo perduot jums savo pasaulėvaizdį ir pasaulėjautą, o jūs savo ruožtu stengsitės perduot tuos dalykus savo vaikams. Kurį laiką jūs tikėjot, kad dėl gyvenimo tvarkos, dėl jo geležinių taisyklių sutrikimo kaltas Etaną, kai kas iš jūsų buvo besižiojās tai pasakyti balsu, ir tuomet jau tikrai negalėtumėt ramiai ir be gėdos žiūrėt vieni kitiems į akis, jeigu nepaleistumėt pelemais Etanos sodybos su visais tais, kas joj gyveno, betgi tatai buvo pavojinga. Etaną irgi nežiopsojo, neatsipalaidavo, nes jautė jūsų nepasitikėjimą juo, jautė nuo pat pradžios, vaikščiojo kažkaip nervingai, lengvai, visą laiką pasiruošęs atsigręžt, vos tik pakils ranka su akmeniu, nutaikyta į jo pakaušį, vaikščiojo jis taip, lyg turėtų nugaroj akis, o gal ir turėjo jas, po perkūnais, nes pastebėdavo kiekvieną staigesnį jūsų judesį, ūmai sustodavo, sustingdavo, o jo ranka pati nučiuoždavo kišenėn, kur, jūs žinojot, visada gulėjo vokiško plieno skustuvas. Aišku, jūs suvokėt, kad visiems jis nieko negalėtų padaryt. Net jam, tokiam apsuokriam vyrui, neužtektų jėgų susidorot su visais, jeigu pultumėt jį drauge, betgi vienas ar du tikrai neišsaugotų galvos, ir nė vienam iš jūsų nesinorėjo būt tuo išrinktuuju, kurį pasieks Etanos skustuvas, todėl jūs verčiau tylėjot, nekurstėt vie-

nas kito savigarbos, sąžinės, pareigos jausmų, jūs nukreipėt savo mintis kitur, kalbėjęs apie save, apie jus ištikusią nelaimę, o Etaną, tarsi užmiršot, bet iš tiesų nė nemanėt išmest jo iš galvos, slapčiausioj širdies kertelėj puoselėjęt viltį, kad išauš diena, kai Etanos budrumas kiek apslops (negali jis juk amžinai gyvent isitempęs, gal padaugins išgert, gal užsnūs saulėkaitoj, nežinia kokį pavidalą dievas nuspręs suteikt jo pralaimėjimui, o jūsų šlovei), ir štai, kai nakties šeimininkų gąsdinantys žingsniai nutilo, pasiekę Sniegovijos pakraštį, jūs nė per nago juodymą nesuabejojot, kad Etaną atsainiai, kaip jam būdingą, išėjo dar kartą išbandyt likimo, jūs buvot tikri, kad šįsyk jo valia susikirto su kur kas galingesne ir piktesne valia ir jam nepavyks išnešt kailio sveiko, ir vos ši mintis krustelėjo jūsų smegenyse, ji sukerojo it medis, ir jūs dėkojot dievui, kad jis sutinka priimt jūsų auką, kurią jautėtės jam aukoją.

Priglundę prie langinių, jūs žvelgėt į aklina tamsą, tuščiai mėgindami ką nors išžiūrėt, jūs klausėtės neregimos kovos garsų, tų prislopintų aimanų, trumpų riktelėjimų, atodūsių, šurmulio, o jūsų vaizduotė jau piešė jums ankstyvo rytmečio paveikslą, kada jūs atšausit visas velkes, išeisit pro duris ir raudonai nudažytam apyaušrio pasauly išvysit ant rasoto grindinio pasliką, nejudantį vyro kūną, jūs vengėt mėgautis tuo vaizduotės peršamu išganingu reginiu, sergėdamies nubaidyt baikštų ir perregimą vaizdą, kol dar tikrovė jo nepavertė apčiuopiamu faktu.

Paskui jūs išvydot siūbuojantį žiburį, tai buvo žibintas, kurį kažkas nešė, žiburys artėjo prie dramatiškos vietos, kur sprendęs (kaip jūs manėt) jūsų bendruomenės likimas, jūs pamatėt, kaip šviesa išplėšia iš tamsos niūrius, negailestingus vyrų veidus, jų suplyšusius drabužius, ginklus, povyzas, pamatėt, kaip žibintą nešantis žmogus kilsteli jį aukštyn, matėt apie žibintą sukuriuojančias nakties peteliškes, jų trūkčiojančius šešėlius ant žibintą nešančiojo žmogaus veido, jūs pažinot tą veidą ir supratot, kad nuojudta jus apgavo, kad jūsų vaizdinys niekadods nepereis į atmintį ir, jeigu rytą ant grindinio rasit pasliką kūną, tai jis greičiausiai bus ne tas, kurį ką tik regėjot mintyse, nes Etaną stovėjo ir žiūrėjo į kažką, ką nuo jūsų akių uždengė vyriškos nugaros, paskui apsigrėžė ir nuėjo sau, žemai nuleidęs žiburį, kliuvinėdamas už grindinio akmenu.

Bet vilties nepraradot. Marija tai Marija.

Neilgai trukus išgirdot netikusių plaučių krenkštimą, šlapimo čiurkšlę ir galop tolstančio būrio žingsnius. Dar truputėlį klausėtės tylos, kuri liko tvyrot po paslaptingos dramos, įvykusios naktį, paskui sučirškė žiogai, kažkoks paukštis suterškė tamsoj ir nutilo, vienur kitur amtelėjo atgavęs narsą šuo, žvangindami grandines išlindo iš būdų kiti ir pasileido skalyt, naktis atgijo, prisipildė įprastinių paršų, ir jūs galėjot vėl lįst į patalą ir jau dindamiesi laukt kankinamai lėtai artėjančio ryto.

• Pagaliau jis išaušo, jūsų nusivylimo rytas. Jūs kėlėtės, pamažu pamažu rengėtės, "pamažu kramtėt pusryčius nejausdami jokio skonio, tarytum duona būtų vien iš pjuvenų, o kava iš ažuolo žievės, pamažu žengėt pro duris laukan, tyčia sukdami akis į kitą pusę nuo tos vietos, iš kur naktį sklido šiurpūs, bet vilties teikiantys garsai, jūs delsėt ir ilgiau nei reikia krapštėtės tapykloj, galop jau viskas buvo padaryta, nebeliko kaip nuvilskint išėjimo gatvėn, tad neramūs palikot savo kiemus ir pasukot nakties įvykio vieton. Čia buvo tuščia, jokio kūno, jokių kraujo dėmių, liudijančių, kad kūno vis dėlto būta, ničnieko; jūs stovėjot tylūs, sustingę, susikaupę; nesiryždami patikėt, kad esat apgauti, apvilti, išviesti į kažkokį akmeninį maišą, į duobę, iš kurios nėra jokios išeities. Jūs sėmėt rieškučias gatvės dulkių ir žarstet jas, bene aptiksit kokią smulkmeną, patvirtinančią, kad praėjusios nakties įvykis nėra regėjimas, sužadintas liguistos, sudirgusios vaizduotės, jūs uostėt tas dulkes, bene užjuset nors silpniausią kraujo ir šlapimo kvapą, nes dabar jau netgi to jums būtų užtekę patikėt, jog jūsų pojūčiai veikia be priekaištų, kai kas iš jūsų net palaižė jas, bet tučtuojau papurtė galvas neaptikę nieko daugiau kaip tik įprastus arklių mėšlo ir šiaudų kvapus bei paprastą sūrų žemės skonį.

Tiesą sakant, jūsų nusivylimas buvo toksai didelis, jus taip išsekino bergždžias stebuklo laukimas, kad jūs išsiskirstėt kas sau net nesmalsaudami, kas dėjosi Etanos namuose, ir tik po dienos kitos Mozeris pranešė jums, kad Etana liko vienas su dviem Vaikais, kad jo pati dingo be žinios, bet jūs jau buvot taip įpratę prie dingimų be žinios, kad jie liovėsi jus jaudinę, liovėsi jums rūpėję, nes niekaip neatsiliepė jūsų pačių negandai, ir jūs nė dviem žodžiais neaptarėt to įvykio, be jokio susitarimo nusprendėt, kad tą moterį bus išsivedę nakties šeimininkai, o greičiausiai ji pati nusekusi jiems iš paskos, nes niekad neturėjo per daug jausmų nei įsitikinimų^ kurie verstų ją laikytis kokių priedermių, uždedamų žmogui, jeigu jis gyvena bendruomenėj. Dabar jums neberūpėjo Etana, tikriau, nerūpėjo nė per nago juodymą labiau negu paties menkausio iš jūsų reikalai, jūs atsainiai žiūrėjot, kaip jis išsikrausto iš savo žmonos namų, kaip persigabena mantą, ir vaikus į tą namuką kalno šlaite, kurį vos čion atkeliavęs nusipirko is Mozerio, jūs nė piršto nepajudinet jam padėti, tačiau nebejutot jam ir pirmųkščio priešiškumo, dabar jis galėjo nesibaimint peilio į nugarą (nes kas gi norėtų augint tuos du vaikus?), dabar, kai jūs pamatėt, kad ir jis nėra lemties atleistas nuo praradimų ir nelaimių, surišančių žmogui sparnus, supančio j ančių jo laisvą prigimtį, nebyliai suteikėt jam

Sniegovijos pilietybę, pripazinot jo panašumą į jus, ir nors ne-
piršot jam savo pagalbos, nebūtumėt per daug ir branginęsi, jei-
gu jis būtų paprašęs. Bet jis buvo išdidus ir nieko iš jūsų ne-
prašė. Ką gi, tesišino.

Laikas ėjo, reikėjo gyvent toliau, ir jūs be jokio užsidegimo
ėmėtės kasdienės apyvokos. Išmetę iš galvos Etaną, nepamanėt
tuomet, kad gausit vėl kada nors apie jį prabilt.